

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Київський міжнародний університет

ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ

*Матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Ніжин, 22 квітня 2021 року)*

Ніжин
2021

УДК 32:001,891.3(043)
I-29

Ідентичності та політичні інститути: матеріали
I-29 VI Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред.
Ф. В. Барановського, Л. О. Дудки. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя,
2021. 135 с.

У збірнику надруковано матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ідентичності та політичні інститути», яка відбулася 22 квітня 2021 року у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Збірник охоплює різні аспекти політичних та соціальних наук. Розрахований на студентів, аспірантів, викладачів вищої школи, дослідників.

Матеріали надруковані в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань, джерел та інших відомостей відповідають автори публікацій.

УДК 32:001,891.3(043)

© Ф. В. Барановський, Л. О. Дудка,
загальна редакція, 2021
© НДУ ім. М. Гоголя, 2021

ЗМІСТ

Балабан Р. В. 30 РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: ЧОМУ НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ Є ДОСІ АМБІВАЛЕНТНОЮ?	6
Барановський Ф. В. СУЧАСНИЙ ПОПУЛІЗМ ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ СТАЛИХ І НОВИХ ДЕМОКРАТІЙ.....	10
Бровко А. Г. УКРАЇНА ТА НІМЕЧЧИНА: МІЖДЕРЖАВНІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	14
Вінникова Н. А. ГЛОБАЛЬНА ПОЛІТИЧНА АНОМІЯ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ ПРОТЕСТНОЇ АКТИВНОСТІ У СВІТІ	18
Герман В. О., Сергієнко Т. І. ЛІДЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ В ПОЛІТИКО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИНАХ	22
Горло Н. В. ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ФОРМА ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ СПОРІДНЕНИМИ ГРУПАМИ: МОЖЛИВОСТІ І РИЗИКИ.....	25
Гунза Ю. С. ГЕНДЕРНА ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	29
Дмитренко О. А. ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА НЕУРЯДОВОГО СЕКТОРУ ВІД ЄС.....	33
Дудка Л. О. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ РАДИ ЦЕРКОВ ТА РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН.....	36
Кіндратець О. М. ЧИ Є ПОПУЛІЗМ ВИКЛИКОМ ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ?	40
Кочубей Л. О. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ СКЛАДОВІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇН: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ	44

Кочубей М. С. ТВОРЧА ДОЛЯ ХУДОЖНИКА ВІКТОРА ЗАРЕЦЬКОГО ЯК РЕТРАНСЛЯЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕСЕДЖУ ДО СУЧАСНИХ МИТЦІВ	47
Криушин І. І. ПОЛІТИЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОСНОВНІ ЧИННИКИ.....	51
Крупеня І. М. ПОШИРЕННЯ НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – ЗБРОЯ ХХІ СТ. В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ	54
Кушнір Т. М. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СЕГМЕНТУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО РИНКУ	57
Левчук О. О. ПОЛІТИЧНИЙ ЕКСТРЕМІЗМ В УМОВАХ КОНСОЛІДОВАНОЇ ДЕМОКРАТІЇ	60
Махсма С. Г. ОСОБЛИВОСТІ ПАРТІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МЕШКАНЦІВ МАРІУПОЛЯ В КОНТЕКСТІ ВИБОРІВ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ (25.10.2020 рр.)	63
Мендрін О. В. ОЦІНКА РАДЯНСЬКОГО ВПЛИВУ В ІДЕНТИТАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТОЛОГІВ	66
Мєлєкєсцев К. І. ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ДО НАТО: ЩОДО ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ	70
Митрощенко В. І. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФРАГМЕНТАЦІЇ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ.....	74
Мицик Л. М. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	77
Наумкіна С. М. ДИСКУРСИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНА ТА СУЧАСНОГО ЧАСУ	84
Некряч А. І. ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ І МІСЦЕВОЇ ЕЛІТИ – КЛЮЧОВЕ ЗАВДАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ...	87

Новакова О. В. РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ БОРОТЬБИ З ДЕЗИНФОРМАЦІЄЮ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	93
Паламарчук Ю. Д., Мєлєксцев К. І. РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: ІСТОРИЧНІ ФАКТИ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИСТОЯННЯ	97
Поліщук І. О. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК ТЛО ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	101
Помаз Ю. В. ФОРМИ ТА МЕТОДИ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НАПРИКІНЦІ 1950-Х – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х РР. В УКРАЇНСЬКІЙ РСР ..	103
Приходько С. М. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ: ОСОБЛИВОСТІ МЕРЕЖЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	108
Сергієнко Т. І. СПІЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	111
Сорока Д. В., Прямухіна Н. В. РОЗВИТОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	114
Судак І. І. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	117
Taranenko Anna, Zahorna Olga. COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY OF THE EU AS AN INSTRUMENT OF STRENGTHENING EUROPEAN INTEGRATION	121
Ходанич Ю. М. ФЕНОМЕН ГРОМАДЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЇ ТА СПРОБИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	125
Хорішко Л. С. ФОРМУВАННЯ ПОРЯДКУ ДЕННОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ.....	129
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....	133

Балабан Р. В.

30 РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: ЧОМУ НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ Є ДОСІ АМБІВАЛЕНТНОЮ?

Ідентичність виступає фактором самовизначення і самозбереження. Є ідентичність – є суб'єкт. Щоб знищити народ потрібно забрати у нього ідентичність, підкреслимо не різноманітність, а ідентичність – те уявне, що об'єднує. Спільна історія, культурні цінності, символи, уявлення, міфологеми, говірки тощо. Народ може і має бути різноманітним і це робить його сильнішим у різних сенсах, бо одноманітність і уніфікованість веде до стагнації. Громадяни без ідентичності стають населенням і з рештою масами.

Саме тому нищилась історія походження України як одного з параметрів ідентичності. Саме тому, ми часто губимось у вибоїнах, що таке Україна, коли вона постала. Бо розмите уявлення делегітимізує сучасну ідентичність. Чомусь з'являються заяви, що України не було, що такої мови немає і т.д. Якщо такої мови не було, то що тоді заборонялось. Якщо це було малозначимим, то чому цьому стільки приділялось уваги?

Не парадоксально, що в перші десятиріччя радянської влади фізично знищувались художники. Поруч з Будинком Художників у Києві є невеликий обеліск з прізвищами (біля ста чоловік) репресованих (вбитих) українських художників. Вони не несли прямої ідеологічної загрози більшовикам, можливо навіть не були в дискусії, чи опозиції. Вони були носіями ідентичності. Навіть не розуміючи тоді цих термінів ці дії були направлені на нівелювання ідентичності. Пізніше знищувались українські художні твори вже в музеях.

Зусилля спрямовувались на формування синдрому меншовартості, який робить суспільний організм слабким і в інших сферах. Участь в такому дискурсі фактично дає право на життєздатність такої позиції.

Яка протидія такому дискурсу? Потрібно формування абсолютно іншого порядку денного про точки зростання, про успіх тощо. Тобто генерувати власний порядок денний, а не інтерпретувати задані теми.

Банальні приклади атаки на руйнування ідентичності, не думаю, що випадкові, коли президент РФ В. Путін називає Княгиню Ольгу – російською. Ми відзначимо, що на той час, коли Ольга правила Київською Руссю (945-960 рр.) не було а ні Росії, а ні її попередниці

Московії, а тим більше ще не було і Москви, яка заснована 1147 р. Так само, як здавалось дрібна подія, спроба визнання звичної української страви борщ – російською стравою. Боротьба за наше і що вважати нашим, своїм, є частиною формування ідентичності.

Які здобутки за наші 30 років незалежності.

1. Формально (попередній радянський період історії) Україна була суб'єктною більше ніж про це можна було говорити. Україна, як Держава була засновником СРСР, засновником ООН.

2. 30 років незалежності в українському суспільстві зберігається запит на зміни і серед кластерів, що реалізували себе в частині збагачення, і серед кластерів, що не спромоглись це зробити. З точки зору перспектив політичної системи це позитивно, що цей запит реалізують різні політичні актори. Інтерпретація і реалізація «змін» одним суб'єктом призводить до стагнації політико-економічної системи, навіть при демонстрації фасадних успіхів.

3. Мета, як «єдина, незалежна, соборна, суверенна Україна» була досягнута, але виявилось, що це потрібно захищати, а тепер ще і відновлювати. В економічній сфері відсутні як гасла так і стратегія, а це лишає широкий простір для прагнень патерналізму громадян, які продовжують чекати уявного «чогось» для себе. Формально зафіксована стратегія, чи парадигма в Конституції, оскільки це не стало даністю, що Україна – демократична, соціальна, правова держава, не стало прийнятою метою, не отримало інтерпретацій і системних кроків реалізації. Політичним лідерам, політичному класу, креативному класу не вдається сформулювати сприйняту перспективну мету. «Багатовекторність», «Рух в НАТО», «Євроінтеграція», «Енергонезалежність» не стали такими.

4. Когнітивний парадокс лишається по сьогоднішній день – незадоволення наслідками «будівництва соціалізму» - дефіцит, відсутність спектру товарів і послуг, черги, «залізний занавіс». Репресії епохи соціалізму сприймаються окремим сегментом, не пов'язуються з тим, що вони частина економічної і управлінської моделі, виносяться за душки. І паралельно позитивно-ностальгічні настрої про «ті часи» з доступною освітою, безкоштовною медициною, відсутністю демонстративного розшарування.

Когнітивність зберігається і в таких настроях, що ми за демократичні цінності, проти репресій, конфіскації майна, але підтримуємо націоналізацію майна (статків) у олігарха. Те саме, що в 20-х рр. минулого століття було реалізоване більшовиками. Замість «олігарха» була буржуазія, а на селі куркуль. В ЗМІ часто зустрічаються опиту-

вання типу «хто має поділитись, щоб стало краще?», а серед варіантів відповідей відсутня позиція – заробляти самому, створити бізнес тощо. Хоча розуміємо, що серед редакторів і журналістів вже реально молодше покоління, але такий радянсько-більшовистський підхід зацементований.

5. Системна проблема у відсутності школи підготовки кадрів. Мова не іде про наявність академічних інститутів. Мова про інститути участі, партнерської, солідарної діяльності. Політик від бізнесу не долає бар'єр, щоб готувати правове поле для всіх видів бізнесу, лишається лобювати власний, чи в кращому випадку профільний бізнес. Політик від НДО, як правило риторично добре підготовлений, але де-факто не розуміє, як працює управлінська система, або чому не працює. Політик від партійної номенклатури більш схожий на класичного політика, обізнаний в бюрократичних правилах, лишається адмініструвати партійні інтереси, а в умовах засилля лідерських партій – обслуговувати лідера. Можна ще викристалізувати джерела походження, тощо, але в усіх випадках за проходженням в політичний клас стоїть ресурс (капітал, адміністративний, родинний).

Ключове питання, яке не розв'язується, - це вибудувати рівне поле економічних і правових правил. Представникам великих капіталів це не цікаво, бо в них інший поріг проблем, а дрібний бізнес не може пролобювати. В свою чергу бюрократичний клас зацікавлений в перешкодах, оскільки сприяння в їх подолання реалізується в індивідуальний зиск. Партії як актори політичної діяльності, в переважній більшості не опікувались кадрами – не вирощували їх. Після виборчих кампаній, як правило розформовували мережі.

6. Суспільство стало фрагментоване. В одному випадку потребує дотацій, піклування, патерналізму, державного регулювання і контролю, в іншому – зменшення ролі держави. Старі класи, такі як робітники, селяни, прошарок інтелігенції – знищені. А нові, як підприємці (клас бізнесу) неоднорідні, не пов'язані, не солідаризовані, а скоріше, як індивідуальні учасники певного процесу. Те саме і інтелігенція, або креативний клас – не об'єднанні спільною цінністю, обслуговують різні групи і теж стільникові в своїх індивідуальних проектах.

7. На політичному полі зберігається соціалістична і соціально-орієнтована риторика. Часто трапляється, що пропагандисти такого концепту є власники великих статків, пов'язані з владою, могли реалізувати ідею. Але, по факту відбувається дисонанс – соціалістичні, соціал-демократичні концепти (гасла і агітація) в сумі з популістською риторикою і подальша матеріалізація власних статків.

8. Суспільство не навчилось розділяти гілки влади та функціонал. Сприймає політикум у форматі «вони всі такі».

9. Декомунізація де-факто не відбулась. По-перше партійно-політична номенклатура зберегла свої позиції і матеріалізувала їх. По-друге, комуністична ідея – це не стільки пам'ятники, як ідеологи, які збереглись в поведінці і у відносинах. «Боротьба» з пам'ятниками відбулась в більшовистських традиціях, а саме знищення.

10. Надиво зберігається зневажливе ставлення з боку сучасного чиновника до підприємця, особливо до дрібного. Відсутнє сприйняття, що клас підприємців є тим, хто створює продукт, послуги, ВВП. Навіть податок із зарплат громадян це похідна від господарської діяльності, від бізнесу. Декомунізація не відбулась, бо залишився сегмент рейдерства – тобто зневага до інституту приватної власності. Декомунізація не відбулась, бо зберігається ситуація, коли на рішення суду можна впливати. Навіть не вдаючись тут до фактів, конкретних рішень суду, це є стійким переконанням громадян. Це також похідна від радянської системи при якій був інститут «блату».

11. Місіонерське сприйняття політичної реальності у форматі, що банкір, чи господарник, чи професіонал у об'єднуючому образі «він» зробить, побудує наведе порядок. Відсутній інституціоналізм в розумінні того, що має здійснюватись постійний контроль, стримування і противага. Без вироблення таких механізмів – бюджет завжди буде привабливий для збагачення.

12. Одним з основних наслідків за 30-річчя є зародження класу бізнесу, але він не став рушієм, чи гарантом реформ. Час від часу деякі гасла про бізнес використовуються у виборчих кампаніях, але скоріше, як фон ніж як системна програма. Не досягнув критичної маси, коли більшість буде належати до цього кластеру – змінюючи поведінку і свідомість. Клас підприємців не став класом, не солідаризується, більш схильний до стільникового існування – самовиживання.

13. Недоліком лишається те, що відмовившись від єдиної правлячої партії і офіційної ідеології (на початку 1990-их рр. це була основна суть реформ) – держава не формувала, а ні доктрину, а ні пропаганду. Тривалий час використовувався термін «перехідний період», який скоріше говорив про невизначеність. Держава не пропонує, як мотивацію, точки успіху, за рідким виключенням спортивних перемог. Відсутність «правильної» пропаганди лишається слабким місцем державно-політичної системи. На цьому фоні зберігається посттравматичний синдром, а саме те, що час від часу згадується індустріальне минуле, великі заводи, долю виробництва, тобто успіх держави, а від

так і дотичність громадян до цього. Дотичність, або участь у спільному виявилась у волонтерських ініціативах, допомозі фронту. Ми констатуємо, що таких площин участі обмаль і це є вадою політичної системи.

14. Політична система зберігає функцію, що дотичність до «влади» на різних рівнях і в різних гілках влади дає можливість зберігати ресурси і накопичувати їх значно швидше ніж в інших сферах. Тому політична діяльність часто є такою, яка покликана не реформувати, чи вибудовувати державні інституції, а саме, як інструмент надзбагачення.

Отже, у якості висновку, можемо зазначити, що дослідники і вчені часто досліджують даність і констатують реалії з високою точністю оцінки, але потрібно формувати новий порядок денний, а саме, що робити. Віра у реформу виборчої системи, що це принесе якісні зміни, або вибори нового лідера, який принесе якісні зміни, або визначення євроатлантичного вектору – не справдилась.

Сьогодні виникає специфічна загроза, а саме запит на «сильну руку» - лідера з авторитарними повноваженнями. Проте наявна проблема – міра цього авторитаризму, який може бути направлений на перерозподіл ринку власності, відповідно гноблення бізнесу і з часом збідніння всіх. Механізму застереження від цього не вироблено і навіть не обговорюється.

Специфікою сьогодні стало і те, що законодавчий орган виявився таким за своїм складом, що на його тлі старі команди здаються більш вправними, зберігши себе в політичному середовищі. «Замовники» змін лобіюють свої інтереси. Тому «вигадкування», що потрібно робити, виглядає як будівництво будинку різними командами будівельників, які не мають проекту і спільного плану дій, коли кожен почав будувати щось своє.

УДК 321.7:323.232

Барановський Ф. В.
СУЧАСНИЙ ПОПУЛІЗМ
ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ СТАЛИХ І НОВИХ ДЕМОКРАТІЙ

Розглянуто спільність загроз та викликів зростання популізму для сталих і нових демократій. Розкриваються кризові явища, що спричиняють появу популістських тенденцій і є універсальними для країн з різним ступенем розвитку демократії. Робиться наголос на популізмі як глобальній силі, яка загрожує світовому демократичному і ліберальному

порядку. Визначається небезпечна роль популізму як важеля деструктивного впливу авторитарних наддержав на політичну систему демократичних країн, чинника послаблення ефективності функціонування демократичних інститутів, а також гальмування демократичного поступу транзитивних суспільств.

Ключові слова: популізм, сталі демократії, нові демократії, світовий демократичний і ліберальний порядок, антидемократичний вплив авторитарних наддержав.

Демократична політика передбачає наявність демократичної політичної культури. Будь-яке перехідне суспільство зустрічає на своєму шляху безліч проблем, що пов'язані з політичними змінами, які є неминучими. Суспільно-політичні, економічні та соціальні чинники впливають на формування провідної верстви, із якої б чітко виокремлювалась постать лідера. Поява випадкових людей у даний період може бути обумовленою лише глибоко вкоріненими поняттями минулого, зміна яких носить лише поверховий характер сприйняття.

Однією причин появи популістських політиків є криза довіри, яка є однаково небезпечною як для сталих демократій, так й для країн, що модернізуються. Зокрема для останніх, це може ставити під загрозу сам модернізаційний процес, оскільки нові демократії можуть втратити політичні, ідеологічні, моральні та цивілізаційні орієнтири.

Також підживлює дану кризу нерівномірний розподіл доходів. Дана проблема загрожує соціальній згуртованості. Даний факт підсилює кризу довіри і веде до політичних криз, невдоволення населення власними елітами, приходу до влади популістських політиків.

Міграційна криза, яка зачепила заможні країни сталої демократії призвела до дисбалансу, який полягає у надмірній толерантності з боку країни-реципієнта до нових іммігрантів і нетолерантності з їхнього боку. Це тягне за собою ланцюгову реакцію зростання недовіри на всіх рівнях. Спочатку недовіра коренних жителів до іммігрантів, потім до місцевих та національних політиків, що призводить до зростання популярності ультраправих та популістських політиків, причому іноді у одній особі, а потім їхній прихід до влади.

Як було зазначено у звіті Мюнхенської безпекової конференції у лютому 2017 року, популісти є експертами в політиці агітації, утворюючи «вісь страху» у західному світі, яка експлуатує невпевненість і невдоволення електорату, часто шляхом перекручування фактів або розповсюдження відвертої брехні, що говорить про упередженість їхніх прихильників. І вони можуть навіть не бути покарані виборцями

за непропонування жодних рішень. Коли брехня робить політичну систему недієздатною, її погані результати можуть спричинити відчуження і відсутність довіри до інститутів, які наближують настання епохи «пост-правди». Крім того, культура «пост-правди» робить кампанії дезінформації більш вірогідними і підриває самі основи цивілізованих дискусій, від яких залежать ліберальні демократії. За усіма небезпеками для демократії, це також має дуже чіткий безпековий вимір: якщо політики, приміром, говорять неправду, демонстративно відступаються від власних раніше сказаних слів і раніше заявлених позицій та, при цьому, припускають, що брехня є просто «альтернативними фактами», то чи можуть громадяни і союзники їм довіряти з питань національної безпеки[1]?

Говорячи про популістський виклик ліберальному міжнародному порядку, то популізм може бути будь-яким – правим, лівим, ліберальним, соціалістичним – але він завжди тонко «грає» на відчутті відчуження людей від влади (нехай навіть обраною демократичним шляхом). Лідери-популісти – як правило, демагоги, які пропонують тому самому «народу» спрощені рішення різних соціальних, економічних і політичних проблем.

Останні десятиліття – ера розквіту популізму. І найбільш показові в цьому сенсі вихідці з шоу-бізнесу, акторського середовища чи відомі селебріті, які відразу злітали на вершини політичного Олімпу. Показовими прикладами є такі країни як Італія – партійний лідер, Ісландія – столичний мер, Словенія – прем'єр-міністр, США – президент, Україна – президент. І якщо у перших чотирьох випадках це є вже минуле, то у випадку з Україною – сьогоднішня.

Особливу небезпеку для країн сталої демократії і загалом для світового ліберального порядку становить правий популізм, особливо в частині безпеки для післявоєнної побудови сукупності ідей, законів і трансграничних заходів безпеки, які дозволили цивілізованому світові процвітати, одночасно просуваючи загальні цінності демократії, відкритості і верховенства права.

Класичними прикладами правого популізму стали британський референдум про членство в Європейському союзі і президентські вибори в США, обидва у 2016 році. Громадяни, які залишилися поза кривою передбачуваного прогресу ліберального порядку, прийняли цей популістський рух. Будь то успіх з точки зору управління, популізм з соціально-політичної точки зору залишиться серйозною проблемою для наступного покоління і матиме як локальні, так і геополітичні наслідки.

Популізм є глобальною силою, на яку треба зважати. Проте, ситуація може змінитися, оскільки популістська реакція породила свою власну зворотну реакцію. Якщо Брексит і вибори Трампа були несподіваними подіями, то популістські партії в Голландії, Франції, Німеччині цей успіх повторити не змогли.

Зрозуміло, що зараз іде важке змагання між правими і лівими популістами з одного боку і традиційними поміркованими політичними силами, - з іншого. Якщо демократичний світ потроху починає мобілізацію проти авторитарних викликів і реагує на зовнішні загрози, то популізм роз'їдає демократичні цінності із середини. Проте, треба зазначити, що дані проблеми взаємопов'язані.

У досягненні своїх цілей згадані авторитарні наддержави прагнуть посіяти хаос у відносинах між демократичними країнами, посилити кризові явища суспільного напрямку, послабити ефективність функціонування демократичних інститутів, у тому числі підтримуючи різноманітні популістські рухи, тим самим, поступово повернути частину держав до антиліберальних і антидемократичних засад.

Як зазначають сучасні дослідники, прецедент антидемократичних і антиплюралістичних політичних і адміністративних реформ на основі популістських ідей можна виявити у піднесенні фашизму на початку двадцятого століття [Див.: 2, с. 23]. «Такі ретроспективи передбачають, правда, обмежену порівнянність. Сучасні популісти не є фашистами, і більшість сучасних демократій більш тверді, ніж молоді республіки тоді. Тим не менше, популізм та авторитаризм розповсюджують зневагу до плюралізму, що робить адміністративну політику фашистської епохи актуальною для сучасних часів» [2, с. 23]. На нашу думку, це підкреслює особливу небезпеку для молодих, нових сучасних демократій, які є доволі крихкими і неконсолідованими.

Зростання популізму, поява популістських політиків, партій та рухів базуються на уявленні громадян про те, що прийняття політичних рішень та політика не спрямовані на розв'язання їхніх проблем та викликів, з якими вони стикаються щодня.

Отже, лідери, передовсім, провідних демократій світу мають показати, що вони сприймають демократію серйозно, і довести громадянам, що їхнє (громадян) сприйняття політики і загалом демократії є неправильним.

Список використаної літератури

1. Munich security report 2017. Post-truth, Post-west, Post-order? [Electronic Resource]. – Access mode: <https://www.securityconference.de/en/>

discussion/munich-security-report/munich-security-report-2017/post-truth-post-west-post-order/introduction/

2. Bauer Michael W., Becker Stefan. Democratic Backsliding, Populism, and Public Administration. *Perspectives on Public Management and Governance*, 2020, Vol. 3, No. 1. P. 19–31.

УДК 237(477):(430)

Бровко А. Г.
УКРАЇНА ТА НІМЕЧЧИНА: МІЖДЕРЖАВНІ ВІДНОСИНИ НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто розвиток українсько-німецьких відносин на сучасному етапі. Вказано основні механізми співробітництва між двома державами. Висвітлено інтенсивність розвитку міждержавних відносин у сучасній геополітичній ситуації.

Ключові слова: українсько-німецькі відносини, міжнародне співробітництво, міжнародна співпраця.

Із проголошенням незалежності у 1991 році Україна взяла курс на тісне співробітництво із західноєвропейськими державами, чільне місце серед яких посіла Німецька Федеративна Республіка. Після возз'єднання Німеччина стала великою європейською державою, економічним гігантом, який суттєво впливає на співвідношення сил на міжнародній арені та виступає за активне розширення ЄС та НАТО за рахунок Східноєвропейських держав. Зовнішня політика федерального уряду Німеччини щодо східноєвропейських країн, починаючи з 1990 р., передбачала: залучення цих країн до західних економічних і стабілізаційних структур та встановлення з ними двосторонніх відносин. Для України розвиток співробітництва з НФР є вкрай важливим, оскільки це означає готовність Європи співпрацювати з нею, як із перспективним партнером.

Німеччина одна із перших визнала незалежність України, а вже 17 січня 1992 року між двома державами були встановлені дипломатичні відносини. 17 лютого цього ж року, до Києва прибув Посол ФНР фон Бассевіт, який став першим Послом іноземної держави в Україні, а 16 березня 1992 року офіційно розпочало роботу Посольство України в Бонні.

Численними двосторонніми візитами позначився 1993 рік. Зокрема, з візитом в Україну прибув Федеральний канцлер ФНР Г. Коль, під

час якого було укладено рамковий документ – Спільну декларацію про відносини між Україною та ФРН та угоди про широкомасштабну економічну співпрацю, взаємний захист інвестицій. Поглибилось і військове співробітництво. Так, 11-13 квітня 1994 року Міністр оборони України прибув із візитом до Німеччини. Протягом 1994–1995 років у межах Програми військової співпраці між збройними силами України та бундесвером відбулося 20 робочих зустрічей [1].

У 1995 році з офіційним візитом до Німеччини прибув Президент України Л. Кучма. Федеральний канцлер Г. Коль запропонував здійснювати регулярний обмін міжвідомчими делегаціями задля визначення пріоритетних напрямів розвитку двосторонньої співпраці, передусім в економічній сфері. [2, с. 25].

Важливим, з точки зору поглиблення політичного співробітництва, став 1998 рік, обидві сторони започаткували проведення щорічних політичних консультацій на вищому рівні. Варто зазначити, що такий механізм співробітництва у Центральній та Східній Європі, окрім України, Німеччина мала лише з Росією та Польщею. Уперше консультаційні зустрічі відбулися 28-29 травня 1998 р. у Бонні, на яких традиційно головували Г. Шредер та Л. Кучма [3, с.56]. Метою таких консультацій була активізація співпраці країн. На них обговорювалися підсумки та перспективи співробітництва в економічній, гуманітарній та культурній сферах.

10 грудня 1999 року на Гельсінському саміті ЄС було ухвалено Спільну стратегію союзу стосовно України, де викладено шляхи партнерства з Україною. З огляду на те, що упродовж першого півріччя даного року Німеччина головувала у «Великій вісімці» та в ЄС, під час візитів урядових осіб обговорювались важливі питання для України, зокрема сприяння з боку НФР просуванню України до європейських та євроатлантичних структур.

У грудні 2001 року Федеральний канцлер Г. Шрьодер пообіцяв, що Німеччина буде «відвертим і щирим партнером» України на її шляху до ЄС. Дана підтримка була високо оцінена вищим керівництвом України. Саме Німеччині серед країн ЄС належить провідне місце у зовнішньоторговельному обороті України, а також провідне місце за обсягами інвестицій. [5, с.35].

11 грудня 2003 р. підписана двохстороння річна програма про взаємодію німецького й українського міністерств оборони. З приходом до влади А. Меркель (2005 р.) динаміка українсько-німецьких відносин стала дещо сповільнюватись. Оскільки канцлер Німеччини зайняла більш обережну позицію стосовно подальшого розширення ЄС та

НАТО на Схід, ніж її попередники. Зокрема, припинив своє існування інститут двосторонніх політичних консультацій на вищому рівні. Щоправда, спостерігається активізація політичного діалогу на міжурядовому та міжпарламентському рівнях. 13-14 лютого 2008 року з робочим візитом в Україну прибув Міністр закордонних справ Німеччини Ф. Штайнмайєр, який взяв участь у першій зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів ЄС та держав Чорноморського регіону. 16 вересня 2008 р. з робочим, а 6 жовтня 2008 р. з офіційним візитами відвідав Німеччину Міністр закордонних справ України В. Огризко. Головна увага під час візитів приділялась безпековій ситуації в Європі й перспективам відносин «Україна - НАТО». 21 липня 2008 року з візитом до України прибула А. Меркель. Під час зустрічі канцлера Німеччини з Президентом України В. Ющенком та прем'єр-міністром Ю. Тимошенко обговорювалось питання подальшого розвитку економічного співробітництва та відносини «Україна-НАТО», «Україна - ЄС».

2014 рік позначився російською анексією Криму та її вторгненням на Схід України. Це продемонструвало всьому світу, що проблема балансу сил, боротьба за території та сфери впливу знову стала актуальною. Саме за наполяганням Берліну 6 березня 2014 р. на засіданнях Європейської Ради було прийнято рішення про запровадження 3-х рівнів санкцій проти Росії. Щоправда, від такої санкцій страждає і саме Німеччина, несучи значні втрати в експорті. До цього додається й питання енергоресурсів, які Москва вдало використовує для вирішення зовнішньополітичних питань та будівництво «Північного потоку 2». Тому, деякі політичні сили НФР вбачають в Україні проблему для Європи, підтримують політику Росії та виступають за зняття санкцій.

У 2017 році спостерігається зниження інтенсивності політичного діалогу між двома державами. Спала й динаміка в рамках Нормандського формату. Відбулася лише одна зустріч на рівні міністрів закордонних справ та декілька телефонних розмов на рівні очільників держав. Під час візитів в Україну і Німеччину та зустрічей у рамках різних міжнародних форматів представники делегацій основними темами ставили питання врегулювання російсько-українського конфлікту, центральної ролі у ньому Німеччини, співпраці із питань внутрішніх справ, енергетики тощо. [6, с. 39].

У 2018 р. відбулася зустріч Президента України П. Порошенка та канцлера Німеччини А. Меркель у Києві, на якій було обговорено широкий спектр питань двостороннього співробітництва. 17 грудня 2020 р. підписана рамкова Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом ФРН про фінансове співробітництво.

19 березня 2021 р. Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль прибув з візитом до НФР, де обговорив розвиток військово-технологічного співробітництва з Федеральним міністром оборони Німеччини А. Крам-Карренбауер. Д. Шмигаль запропонував обмін досвідом у сфері кібербезпеки, оскільки Україна постійно протистоїть кібератакам з боку РФ.

Отже, з моменту проголошення незалежності України в міждержавних відносинах нашої держави з НФР, завдяки зусиллям української та німецької дипломатії, спостерігається динамічний розвиток. Німеччина розглядала Україну як потенційного кандидата на вступ до ЄС. Проте, на ставлення Німеччини до прагнень України щодо членство в євроінтеграційних та євроатлантичних структурах значною мірою впливають російсько-німецькі відносини. Оскільки, Росія є головним економічним партнером НФР у даному регіоні, до того ж німецьке держава є залежною від російських енергоносіїв. Не зважаючи на підтримку з боку НФР української незалежності та територіальної цілісності у протистоянні з Росією, готовність Німеччини до протидії серйозним конфліктам чи військовій агресії є вкрай низькою. Керуючись власними національними інтересами Берлін з одного боку засуджує дії Росії по відношенню до України, але з іншого – німецькі політики готові до діалогу з Москвою.

Список використаної літератури

1. Україна в Європі і світі: Навчальний посібник / Володимир Галик; /відп. за випуск Л. В. Тимошенко. К.: Знання, 2013. 364 с.
2. Крушинський В.Ю., Приймак Б.І. Ставлення Німеччини до Євроінтеграційних та Євроатлантичних прагнень України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 131. С. 22 – 32.
3. Мельничук О.В. Німецько-українське співробітництво у гуманітарній сфері (1990-і рр. – поч. XXI ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02/ Національний університет імені Лесі Українки. Луцьк. 2016. 295 с.
4. Радченко В.В. Україна та Німеччина: шлях до стратегічного партнерства. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2000. Вип. 4. С. 55-61.
5. Тодоров І., Тодорова Н. Українсько-німецькі відносини в контексті історії і геополітики. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. пр. / ред. кол.: І. В. Артьомов (голов. ред.) та ін. Ужгород, 2019. Вип. 1 (22). С. 30-44.
6. Українська призма: Зовнішня політика 2017. Аналітичне дослідження / ред. кол. Максак Г., Шелест Г., Бурейко Н., Коваль М., Коваль Н. К., 2018. 232 с.

Вінникова Н. А.
ГЛОБАЛЬНА ПОЛІТИЧНА АНОМІЯ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ
ПРОТЕСТНОЇ АКТИВНОСТІ У СВІТІ

Робота присвячена розкриттю причин зростання протестної активності в світі протягом останніх двох десятиріч. Узагальнено політичні, ціннісно-культурні та соціально-економічні фактори, що є спільними для протестів у країнах з різними політичними режимами. Доведено, що в основі чинної світової хвилі протестів є політична аномія, що виражається в повсюдному спаді довіри до органів влади, та ерозія усталених систем політичного представництва, які стрімко втрачають свої функції агрегації та конвергенції соціальних інтересів у процеси політичного урядування.

Ключові слова: протести, рівень довіри, політичні інститути, соціальні фрустрації.

Одним з найбільш виразних та обговорюваних в академічних та експертних колах трендів суспільно-політичного розвитку XXI сторіччя є інтенсифікація протестної активності у світі. І країни з усталеними демократичними традиціями, і ті, що лише набувають досвіду демократичного урядування, і держави з автократичними політичними режимами, в останні дві декади стикалися з масовими антиурядовими протестними акціями. Емпіричні дослідження підтверджують цю тенденцію зростанням кількості протестів на 31% протягом 2009-2019 років у 114 країнах [1, р.1]. З 2017 до 2021 року в світі відбулося понад 230 антиурядових протестів [2]. Суворі карантинні обмеження 2020 року і небезпека коронавірусу Covid-2019 не лише не знизили інтенсивність протестів, а й стали причиною нових акцій громадянської непокори. Попри різноманіття контекстуальних обставин кожного «соціального вибуху» в окремій державі, можна визначити низку спільних характеристик сучасних протестів.

Насамперед, це феномен стрімкого набуття масовості, переростання в загальнонаціональний громадянський рух аж до транснаціонального масштабу, як-от протестні акції 2011 року в Тунісі, що ефектом доміно спричинили антиурядові виступи в країнах Північної Африки та Близького Сходу, відомі як «Арабська весна».

Швидкій мобілізації громадян на протестні акції сприяє використання соціальних медіа для оперативного поширення інформації серед

населення. Водночас існує небезпека маніпулювання думкою і настроями користувачів мереж для підбурювання до участі в протестах.

Іншою загальною характеристикою протестних акцій останніх років є їхня радикалізація, що виявляється в застосуванні насильницьких дій і усе частіше призводить до жертв серед протестувальників і правоохоронців. Захоплення будівлі Капітолію в січні 2021 року учасниками протестів проти офіційного затвердження результатів виборів Президента США є однією з наочних ілюстрацій готовності невдоволених до неконвенціональних заходів.

Причини наростання протестної активності в різних країнах світу можна згрупувати за ціннісно-культурними, соціально-економічними та політичними факторами змін у сучасних суспільствах.

Так, дослідження розвитку політичної культури та ціннісних трансформацій виявляють тенденцію формування асертивного (напористого) ставлення громадян до політичного управління [див. 3]. Громадяни наразі менше довіряють електоральній політиці, державним установам, чиновникам і готові протистояти елітам, декларуючи свої вимоги. Аналіз даних Світового дослідження цінностей показує, що протягом періоду 1999-2020 років збільшилась частка громадян, готових брати участь у протестних акціях з 14,7% до 24,9% відповідно [4, р. 138; 5, р. 243]. Хоча у відсоткових показниках динаміка видається незначною, утім вона є симптоматичною в контексті загальносвітової тенденції наростання політичної аномії. Поширення політичних криз із частою зміною урядів, деконструкція усталених систем політичного представництва, волатильність електоральних настроїв і піднесення радикально-популістських політичних сил формують те, що отримало назву отримало назву “ungovernability” (укр. некерованість) [6].

Парадоксально, але в умовах різноманіття інституційних каналів залучення громадян у політичне урядування спостерігається повсюдний спад довіри до органів політичного представництва: з 1999 року до 2020 року відбулася стагнація рівня довіри до парламентів по країнах світу з 44,5% до 36% [4, р. 167; 5, р. 264-265]. Симптоматично, що навіть у країнах, які вважають оплотом захисту принципів демократичного урядування, інститути політичного представництва не послуговуються високою суспільною довірою. Зокрема у державах Європейського Союзу протягом 16 останніх років рівень довіри тримався трохи вище 30% [7, р. 6]. Американці ще більш стримано оцінюють роботу Конгресу від пікового показника у 2001 році в 84% до 36% у березні 2021 року [8].

Медіанні значення довіри до урядів протягом останніх декад трималися на рівні 50% [9]. Високий рівень довіри до органів влади в окремих державах (понад 90% – у КНР та В'єтнамі [5, р. 271-272]) не забезпечують їх від акцій громадської непокори. Доказом є невщухаючий протестний рух у Гонконгу, розпочатий «Парасольковою революцією» у 2014 році, проти центрального уряду Китаю.

Демасовізацію політичних партій, як і падіння довіри до них, також можна віднести до причин посилення протестної активності. Зниження партійного членства є виразною ознакою ерозії моделей представництва, напрацьованих у попередньому сторіччі. У середньому за останні 20 років партії у різних країнах втратили до 10% своїх членів [див. 10, с. 189-190], або, як у випадку з комуністичною партією КНР, суттєво сповільнилося рекрутування нових членів.

Утім більш значущим в оцінці ставлення громадян до партій як до основних каналів агрегації і конвергенції соціальних інтересів у процесі політичного урядування є показники суспільної довіри до них, які протягом 1999-2020 років трималися на рівні від 29,9% до 24,4% відповідно [4, р. 166; 5, р. 274]. Не вбачаючи в партіях механізмів ретрансляції своїх соціальних запитів у вироблення політики, громадяни усе частіше висловлюють їх у безпосередній спосіб – протестах, демонстраціях, акціях громадянської непокори тощо.

Серед найбільш поширених причин протестів в останні десятиріччя є порушення громадянських прав і свобод, а також репресії з боку органів влади і, не лише в державах з автократичними політичними режимами, а й в країнах з великим досвідом демократичного урядування і розвинутим громадянським суспільством. Не менш значущими «тригерами» протестної активності є економічні проблеми і корупція; неефективне урядування та соціальна нерівність [1, р.14].

Економічним підґрунтям наростання суспільних фрустрацій є системні зміни у сфері зайнятості. Діджиталізація виробництва і сфери послуг витісняє з ринку праці професійні групи, які склали основу великих робітничих організацій. Профспілки також стрімко втрачають свої позиції у сфері захисту й адвокації інтересів робітників. Згідно з крос-національними дослідженнями довіру до профспілкових організацій висловлюють 36,7% громадян [5, р. 261].

Разом з чинником робітничої міграції зміни в структурі зайнятості порушують усталені соціальні конфігурації, загострюють проблему безробіття, нерівності, і, головне, невизначеності майбутнього для громадян, навіть у країнах з розвинутою економікою. Це зумовлює радикалізацію суспільних настроїв. Таким чином, структурні зміни у

системах політичного представництва, соціально-економічні трансформації початку XXI сторіччя на тлі недовіри до політичних інститутів є факторами, що знаходяться в основі сучасного глобального неспокою.

Список використаної літератури

1. Brannen, S., Haig, C., S. & Schmidt, K. The age of mass protests: understanding an escalating global trend. A report of the CSIS and Foresight group. Washington D.C. Center for strategic and international studies. March 2 2020. URL: <https://www.csis.org/analysis/age-mass-protests-understanding-escalating-global-trend>
2. Global Protest Tracker. The Carnegie Endowment for International Peace. 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/publications/interactive/protest-tracker>
3. Welzel, C., & Alvarez, A. Enlightening People. In R. Dalton & C. Welzel (Eds.). The Civic Culture Transformed: From Allegiant to Assertive Citizens Cambridge: Cambridge University Press. 2014. P. 59-88 doi:10.1017/CBO9781139600002.007
4. Inglehart, R., Haerpfer C., Moreno A., Welzel C., Kizilova K., Diez-Medrano J., Lagos, M., Norris, P., Ponarin, E. & Puranen, Bi et al. (eds.). World Values Survey: Round Four – Country-Pooled Data file Version: Madrid: JD Systems Institute. 2018. URL: www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV4.jsp
5. Haerpfer, C., Inglehart R., Moreno A. Welzel Ch., Kizilova K., Diez-Medrano J., Lagos, M., Norris, P., Ponarin, E. & Puranen, Bi et al. (eds.). World Values Survey: Round Seven – Country-Pooled Datafile. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. 2020. URL: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>
6. The Economist. Are Western democracies becoming ungovernable? The Economist, 1 August 2019. URL: <https://www.economist.com/international/2019/08/01/are-western-democracies-becoming-ungovernable>
7. Standard Eurobarometer 93 – Summer 2020. Public opinion in the European Union. First results. European Union. October 2020. URL: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/standard/surveyky/2262>
8. Gallup. Congress and the Public. Congressional Job Approval. 2021. URL: <https://news.gallup.com/poll/1600/Congress-Public.aspx>
9. Edelman Trust Barometer. 20 Years of Trust. Chapter 2. Global Report. 2020. URL: <https://www.edelman.com/20yearsoftrust/#04-chapter-2>
10. Вінникова, Н. Парадокси політичних рішень в епоху постдемократії: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 424 с.

Герман В. О., Сергієнко Т. І.
ЛІДЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ
В ПОЛІТИКО-ВЛАДНИХ ВІДНОСИНАХ

В даному дослідженні вивчено питання щодо функціонування лідерства як механізму впливу в політико-владних відносинах. Доведена потреба суттєвого удосконалення якісних характеристик владної діяльності лідерів-управлінців та лідерів-політиків. Адже саме від цих суб'єктів владних повноважень залежать ефективність, легітимність, авторитет, соціальна сила, висока моральність влади та конструктивна дієвість загальнонаціональних управлінських рішень.

Ключові слова: політичний лідер, лідер-управлінець, влада, політична діяльність, повноваження

Питання щодо політичного лідерства визрівали історично поступово. Вже за часів Геракліта (V ст. до н.е.) сама історія почала свій грандіозний експеримент, що триває і нині. Можна стверджувати, що проблематика політичного лідерства сягає своїм корінням у глибоку давнину. Цією проблемою займалися, серед інших, і Платон, і Аристотель. У середні віки Н. Макіавеллі вважав, що типовий політичний лідер це правитель, який досягає мети, не вибираючи засобів [1, с. 23]. Ф. Ніцше у праці «Генеалогія моралі» вказував на прагнення людини зайняти пост лідера як на природний інстинкт людини і зазначав, що лідер має право ігнорувати мораль [2, с. 34]. На думку З. Фрейда, народні маси потребують авторитету так, як сім'я потребує авторитетного батька [5, с. 57]. Навіть у давнину людство розуміло, що лідер повинен займати місце номер один в суспільстві, а його влада поширюється у різні куточки земної кулі, зачіпаючи та змінюючи усі сфери людського життя.

Політичний лідер - це не просто організатор політичних дій і рухів, це людина, здатна змінити хід політичної історії, визначити напрямки політичних процесів та перспективні політичні цілі [3, с. 141]. В наш час, політичні лідери керують партіями, громадськими організаціями, керують в уряді та парламенті, визначають міжнародні стратегії, мають вплив на економіку, фінанси, культуру та мистецтво [4, с. 55].

Як показує досвід, політичні лідери великого масштабу частіше проявляються в кризові, переломні періоди суспільного розвитку. Вони висувають програми, що дозволяють суспільству подолати труднощі,

стимулюють об'єктивно назрілі процеси. Тобто, політичний лідер, є повноцінним суб'єктом влади. Мистецтво та професіоналізм суб'єктів владних повноважень в управлінні мікро- та макросистемами проявляється в їх умінні користуватися владою, вибираючи оптимальний баланс між єдиноначальством і колегіальністю, централізмом та демократією. У цьому вмінні проявляється не лише культура владарювання, а й компетентність самого суб'єкта владних повноважень як владоутримувача.

Також, зазначимо, що лідерство передбачає чесність лідера і, значно більшу, порівняно із загальноприйнятими нормами, відповідальність у досягненні стратегічних цілей. Лідерство спонукає особистість до постійного розвитку інтелектуальних здібностей, творчого мислення, випереджальної уяви, стратегічного мислення, сильної волі, управлінської сміливості, що дозволяють йому висувати нові ідеї, вирішувати нові неординарні завдання навіть в умовах значної невизначеності.

Сучасна політологія дає змогу виявити ряд обов'язкових ознак перетворення індивіда в політичного лідера за допомогою соціальних інтересів. Так, для політичного лідера, що обіймає урядову посаду, заняття політикою – це не тільки професія. М. Вебер з цього приводу зазначав, що кар'єра політика передбачає почуття влади, почуття того, що тримаєш у руках нерв історично важливого процесу. Це почуття здатне підняти професійного політика над рівнем повсякденності. Водночас Б. Рассел писав, що в умовах вільного змагання, коли «влада відкрита для всіх», імовірніше її здобуде той, хто більше від усіх цього прагне. Такі люди відрізняються від звичайних винятковим владолюбством. Той, хто не сповнений почуття радості від влади над оточуючими, не може розраховувати на успіх. Справжній лідер, особливо в політиці, завжди володіє винятковою самовпевненістю, яка глибоко укорінилася в його свідомості [6, с. 77]. Вітчизняні науковці та практики вказують у свою чергу, що політичний лідер України має бути розумним, рішучим, вольовим, енергійним, достатньо жорстким у проведенні своєї лінії, харизматичним, очевидно, натякаючи на незамінність.

Таким чином, зазначимо, що політичний лідер повинен володіти рядом характеристик. По-перше, здатність виявити і сформулювати життєво важливі інтереси і цілі суспільства, запропонувати програму, форми, методи і засоби їх реалізації, мобілізувати і об'єднати людей навколо позначених інтересів і цілей. По-друге, володіти достатнім

рівнем інтелекту, організаторським мистецтвом, інтуїцією, політичною волею до влади і впливу, необхідні для завоювання вершин влади і здатності утриматися там, навичками оперативно орієнтуватися в новій ситуації і приймати рішення, адекватні цій ситуації. По-третє, вміння персоніфікувати фундаментальні національні цінності для конкретного історичного періоду. По-четверте, потребується вміння знаходити і приймати оптимальні політичні рішення, відповідні реальному стану справ в суспільстві. По-п'яте, готовність брати на себе відповідальність за прийняття тих чи інших рішень, що мають доленосне значення для країни, а також за їх результати, як позитивні, так і негативні. По-шосте. Вміння переконувати, викликати ентузіазм, переконати націю подолати песимізм і всякого роду комплекси неповноцінності, повести людей за собою, вселити оптимізм і віру в краще майбутнє.

Список використаної літератури

1. Макиавелли Н. Сочинения.: «Государь» и др. соч. / Н.Макиавелли; [под ред. Л. Дживилегова; предисл. Л. Каменев. М., 1934. Т. 1–2.
2. Ницше Ф. Сочинения: В 2 т. / Ф. Ницше. М., 1990. Т. 1–2.
3. Сергиенко Т.И. Формирование концепции эффективного лидерства и управления как стратегии развития организации в условиях социальных изменений. *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Taptautinė mokslinė - praktinė konferencija 2018 m. gegužės 11-12 d.*, Marijampolė, Kaunas (Tezių rinkinys (internete), 2018. P. 141-142.
4. Сергієнко Т.І. Ефективне лідерство в процесі управління освітніми змінами. *Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference Modern Problems of Management: Economics, Education, Health Care and Pharmacy (October 26-29, 2017, Opole, Poland)*. The Academy of Management and Administration in Opole. 2017. P. 54-56.
5. Фрейд З. Будущее одной иллюзии З.Фрейд. *Сумерки богов*. М., 1990. 216 с.
6. Фромм Э. Иметь или быть / Э.Фромм; [пер. с англ. Н. И. Войсунской, И. И. Каменкович, общ. ред. и вступ. В. И. Добренькова]. М., 1986. 360 с.

Горло Н. В.
ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ФОРМА
ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ СПОРІДНЕНИМИ ГРУПАМИ:
МОЖЛИВОСТІ І РИЗИКИ

Аналізується транскордонне співробітництво як ефективна форма взаємодії між спорідненими групами. Показано, що національні меншини як представники регіональної спільноти можуть володіти всіма перевагами, які надає транскордонне співробітництво в економічній, соціальній, культурній сферах. Потенційні ризики пов'язуються з діями спорідненої держави, яка може здійснювати вплив на інформаційний простір регіону з метою поширення іредентистських ідей.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, споріднені групи, національна меншина.

Анексія Російською Федерацією українського Криму у 2014 році та утворення за підтримки Росії квазідержавних утворень – так званих «ДНР» та «ЛНР», а також намагання сусідньої держави дестабілізувати політичний процес в Україні є проявом експансіоністської зовнішньої політики Російської Федерації, яка мала іредентистську складову, що проявилось у декларуванні захисту прав споріднених груп та анексії як методу реалізації політики іредентизму. Події засвідчили, що національна меншина була використана як інструмент забезпечення інформаційного, культурного та політичного домінування держави в окремому регіоні. Відродження іредентистської політики у ХХІ столітті ще раз акцентує увагу на потенційних загрозах виникнення етносепаратистських рухів у багатьох поліетнічних державах і, відповідно, стимулює до пошуку шляхів їх попередження.

У політичній науці етнічні групи, які розділені кордонами однієї чи кількох держав, характеризуються як частини «розділеного народу», які таким чином виступають як споріднені групи. Явище розділеності не несе негативного потенціалу, деякі народи навіть не усвідомлюють розділеність як проблему, до того ж сучасне міжнародне законодавство стоїть на сторожі прав та інтересів національних меншин. Разом з тим етнічність може бути використана як ресурс у політичній боротьбі для досягнення певних цілей, якщо одна частина народу має власне державне утворення і виступає як «споріднена» («материнська», «батьківська» держава). У Больцанських рекомендаціях

(2008 р.) зазначено, що поняття «споріднена держава» використовується для позначення тих держав, більшість населення яких розділяє етнічні або культурні характеристики з меншістю населення іншої країни [1, с. 3]. Ця держава може проводити іредентистську політику, апелюючи до ідеї захисту споріднених груп, які нібито зазнають дискримінації у державі проживання. Споріднені держави переслідують різні інтереси: відновлення впливу над колишніми територіями імперії, переслідування більш прагматичних цілей, як, наприклад, це демонструє Угорщина, де в умовах старіння населення і високого рівня еміграції виникла потреба у залученні українських угорців в економіку країни як необхідної робочої сили. Крім того, споріднені держави втручаються у справи інших держав, якщо вони вважають, що ті порушують права меншин. Як приклад, можна згадати мовну статтю Закону України «Про освіту» (2017 р.), яка обурила угорську, румунську, російську владу.

Прагнення підтримувати зв'язки між частинами розділеного народу є цілком зрозумілим, тож необхідне запровадження таких форм взаємодії споріднених держав та споріднених груп, які б забезпечували тісні економічні і культурні відносини, але при цьому не провокували сепаратистські настрої та не загрожували територіальній цілісності держави, у якій проживає національна меншина. Однією з форм таких відносин може виступати міжрегіональне співробітництво у транскордонній формі, яке передбачає утворення єврорегіонів як політичних та соціально-економічних систем, у межах яких населення прикордонних регіонів реалізує різнопланове співробітництво.

Прикордонні українські регіони входять до складу декількох єврорегіонів: «Карпатський єврорегіон» (1993 р.), «Буг» (1995 р.), «Нижній Дунай» (1998 р.), «Верхній Прут» (2000 р.). У 2008 році був сформований єврорегіон «Чорне море». Крім того, були створені єврорегіони з країнами СНД: «Дніпро» (2003 р.), «Слобожанщина» (2003 р.), «Ярославна» (2007 р.), «Донбас» (2010 р.). Правові, економічні, організаційні питання участі українських регіонів у міжрегіональному співробітництві регламентує Закон України «Про транскордонне співробітництво», ухвалений у червні 2004 р. В умовах курсу на євроінтеграцію Україна ратифікувала Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними владами або громадами (1980 р.) і додаткові протоколи до неї.

Міжрегіональне співробітництво є досить ефективною формою співпраці споріднених держав і споріднених груп. Транскордонне співробітництво дозволяє скоординувати зусилля прикордонних територіальних

спільнот у вирішенні економічних, екологічних, соціальних, культурних проблем, чому сприяє єдність господарських і культурно-побутових зв'язків та історичних традицій. Наприклад, в Єврорегіоні «Верхній Прут» велика увага приділяється захисту прав етнонаціональних і конфесійних спільнот та збереженню їх культурної та духовної спадщини по різні боки кордону. 8-9 червня 2001 р. у Чернівцях відбулася міжнародна наукова конференція «Етнічні взаємини на території Єврорегіону «Верхній Прут», за результатами якої було видано збірник наукових праць інтегрально українською та румунською мовами [2].

Зауважимо, що в утворенні єврорегіонів базовим є територіальний чинник. За Больцанськими рекомендаціями, співробітництво між державами в рамках дружніх двосторонніх або багатосторонніх відносин повинне засновуватися на територіальній, а не етнічній основі [1, с. 10]. Саме тому представники національних меншин як члени територіальної спільноти можуть користуватися усіма перевагами, які надає транскордонне співробітництво. Але, зважаючи на те, що однією з підстав утворення єврорегіонів якраз і виступають міцні історичні та культурні зв'язки між мешканцями суміжних територій, можуть виникнути сприятливі умови для посилення впливу споріднених держав на споріднені групи, що формує певні ризики. Так, О. Кривицька вважає, що транскордонну співпрацю в єврорегіонах «Великий Прут» та «Нижній Дунай» можна оцінити як своєрідний механізм контролю Румунією дотримання етнокультурних прав румунської меншини [3, с. 133]. Як зауважує Є. Рябінін, транскордонне співробітництво є одним з напрямів, які використовує Румунія для впливу на Буковину [4]. На нашу думку, за відсутності системи контролю з боку центральної влади цілком може здійснюватися неформальний вплив, який полягає у пропаганді іредентистських ідей шляхом потужного впливу на інформаційний простір регіону, наприклад, через поширення великодержавницької ідеї.

Вважаємо, що політизація міжрегіональної співпраці може мати небезпечний потенціал. У «Звіті/доповіді про преференційне ставлення до національних меншин їх батьківських держав», прийнятому Венеційською комісією 22 жовтня 2001 року, зазначено, що відповідальність за захист меншин лежить перш за все на державі проживання (*l'Etat de résidence*). Споріднені держави (*l'Etat-parent*) також захищають національні меншини з тією метою, щоб їх лінгвістичні і культурні зв'язки залишалися сильними. Прийняття односторонніх заходів законне лише тоді, коли воно не порушує принципи територіального суверенітету держави, не порушує діючих дво- чи багатосторонніх

угод, поважає дружні відносини між державами і сприяє дотриманню прав людини [5]. Больцанські рекомендації зазначають, що ризик політичної напруженості чи навіть насильства виникає тоді, коли транскордонні культурні зв'язки набувають політичного підтексту і держави в односторонньому порядку здійснюють кроки по захисту і підтримці так званої «спорідненої меншості», яка знаходиться поза їх юрисдикцією, але «жодна держава не може здійснювати юрисдикцію над населенням або частиною населення іншої держави на території цієї держави без її згоди» [1, с. 1, 7].

У цілому транскордонне співробітництво є досить ефективною платформою для співпраці споріднених груп, яке дозволяє реалізовувати спільні проєкти у різних сферах. Досвід функціонування єврорегіонів на теренах Європи демонструє їхню ефективність, адже сторони пріоритетно реалізують співробітництво в економічній сфері, спільно вирішують екологічні проблеми чи питання поліпшення інфраструктури. Тож необхідно, щоб держава посилила контроль за формами культурної співпраці і за інформаційним контентом, який поширюється у межах транскордонного співробітництва, задля того, щоб уникнути ідеологічного впливу на національні меншини з боку спорідненої держави.

Список використаної літератури

1. Больцанские рекомендации о национальных меньшинствах в межгосударственных отношениях и пояснительная записка 20 июня 2008 г. / Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе. URL: <http://www.osce.org/ru/hcnm/33634?download=true> (дата обращения: 15.03.2021)
2. Гакман С. Єврорегіон «Верхній Прут»: досвід, виклики та особливості. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 2020. 17 жовтня. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/1662/> (дата звернення: 14.04.2021)
3. Кривицька О. В. Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 328 с.
4. Рябінін Є. Національний фаворитизм Румунії в міждержавних румунсько-українських відносинах. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Випуск 3 (43). С. 192-196.
5. Rapport sur le traitement preferentiel des minorites nationales par leur etat-parent. Adopté par la Commission de Venise lors de sa 48e reunion plénière, (Venise, les 19–20 octobre 2001). URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?ref=cdl-inf\(2001\)019-f&lang=FR](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?ref=cdl-inf(2001)019-f&lang=FR) (last accessed: 06.04.2021)

Гунза Ю. С.

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У роботі аналізується питання гендерної ідентичності у сучасній політичній Україні. Розглядаються моделі гендерних ідентичностей, гендерних настанов, скорельованих зі статтю поведінки, інтересів, фізичних атрибутів. Наводиться потреба виховання гендерної політичної соціалізації в українському суспільстві.

Ключові слова: гендер, політика, ідентичність, самореалізація, гендерний розвиток, гендерна ідентичність, гендерно-рольова поведінка, рівні можливості.

У багатьох країнах світу останні десятиріччя ХХ століття ознаменувалися істотними зрушеннями в розумінні рівності потенційних можливостей чоловіків і жінок. Особливо це стосується доступу до економічних, політичних та освітніх ресурсів. Дотримання принципів неупередженого ставлення до особи незалежно від статі нині сприймається як невід’ємна складова демократичних перетворень і сталого розвитку будь-якого суспільства.

Проблему рівності в будь-якій сфері не можна розглядати поза межами політичних та правових процесів. Україна, яка обрала стратегію європейського вибору, перебуває на етапі становлення та розвитку гендерної політики, активного прийняття законодавчих актів, які регулюють різні види суспільних відносин щодо запровадження стандартів рівності прав і свобод жінки й чоловіка, проведення експертиз нормативно-правових актів щодо прихованої гендерної нерівності. Потреба в ідентичності – одна з основних потреб населення [2, с.68].

Гендерний розвиток має свої закономірності, протиріччя. Від нього залежить характеристик життєвого сценарію людини, стилю життя і стратегії поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях. З іншого боку, розвиток гендерних ролей чи гендерний розвиток пов’язаний з багатьма характеристиками особистості, зокрема, з ідентичністю.

Під гендерною ідентичністю розуміють переживання власної відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі та певних суспільних традицій. Потрібно розрізняти статеву ідентичність та гендерну. Людина може володіти чітко визначеною статевою

ідентичністю та водночас мати труднощі із гендерною ідентичністю, переживати невідповідність жіночому чи чоловічому ідеалам. Гендерна ідентичність залежить здебільшого від соціальних чинників, а не від біологічної природи людини [1].

У структурі гендерної ідентичності можна виділити три компоненти:

- 1) пізнавальний – усвідомлення приналежності до певної статі й опис себе за допомогою категорій мужності-жіночності. Це Я-образ чоловіка або жінки, усвідомлення ступеня типовості-нетиповості своїх якостей як представника гендерної групи;
- 2) оціночний – припускає оцінку рис особистості та особливостей рольової поведінки шляхом співвіднесення їх з еталонними моделями;
- 3) поведінковий – саморепрезентація себе як представника гендерної групи, а також подолання криз ідентичності шляхом вибору поведінки відповідно до особистісно значущих цілей і цінностей [3].

Водночас науковці Е. Соколова, Н. Бурлакова, Ф. Леонтіу визнають гендерну ідентичність як частковим випадком особистісної самоідентичності. С. Іванченко розглядає гендерну ідентичність як одну зі структур самосвідомості, аспектом якої є переживання людиною себе як представника певної статі [4].

На думку І. Кльоцина гендерна ідентичність є процесом усвідомлення і прийняття визначень мужності і жіночності, існуючих у межах певної культури. За визначенням Гендерна ідентичність є ототожненням себе з певною статтю, ставленням до себе як до представника певної статі, освоєння відповідних їй форм поведінки й формування особистісних характеристик. С. Іванченко трактує це поняття як елемент его-ідентичності, усвідомлення особистістю свого зв'язку з культурними визначеннями мужності і жіночності [1].

Відомо, що відповідно до соціально-конструктивістського підходу не тільки суспільство конструює гендерні характеристики особистості, а й сама особистість активно формує власну гендерну ідентичність. Тому можна сказати про те, що гендерна ідентичність, яка формується як задана соціумом, переживається індивідом як особистісна, що дає змогу, мовити про ідентичність особистості.

За Р. Столлєром, навіть саме визначення мужності або жіночності є особистісним. Характер гендерної ідентичності як часткового варіанту особистісної ідентичності на думку В. Барцалкіна, Р. Бернс,

А. Варга, Н. Гуткіна залежить від особливостей образу «Я» індивіда [4, с.27].

Гендерно-рольова поведінка людини має свою історію. Гендерні ролі не виникають одразу з народженням дитини, вони розвиваються залежно від багатьох умов і чинників протягом усього життя. Від них залежить характер життєвого сценарію людини, стиль життя та стратегії поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях. Статеві та гендерні ролі мають надзвичайно велике значення для соціалізації особистості серед безлічі засвоєваних людиною ролей. Ці ролі тісно пов'язані з усвідомленням себе представником певної статі та з нормами поведінки, характерної для представників цієї статі. Статеві та гендерні ролі тісно пов'язані зі статевою й гендерною ідентичністю особистості.

В Україні, існує низка жіночих і чоловічих, правозахисних та молодіжних організацій, що впроваджують ідею рівних прав і можливостей у суспільстві. Звісно ж, усі ці організації досить різні, мають свої особливості та пріоритетні питання. Використання гендерного підходу в гуманітарному пізнанні надає широкі можливості для переосмислення культури. Ця теорія передбачає зміну ціннісних орієнтирів і перегляд багатьох усталених уявлень [1].

Гендерний підхід, як багатогранне бачення процесу, що передбачає діалог статей з урахуванням форми їх взаємодії і взаємодоповнення, повинен посісти чинне місце в сучасній політичній науці та державному управлінні. Саме врахування гендерного аспекту збагатить культуру та допоможе державі своєчасно й адекватно реагувати на зміни в соціальному, політичному, економічному житті.

Останніми роками в Україні і у багатьох західних суспільствах спостерігається тенденція до зростання рівня освіти серед жінок та їх академічних досягнень порівняно з чоловіками.

Відповідно вибір іншої життєвої траєкторії, де перевага віддається інтелектуальному, творчому, особистісному розвитку, все ще сприймається як відхилення, що в свою чергу, підсилює чоловічі тривоги в разі невідповідності традиційним ідеалам та збільшує соціальне засудження «неуспішних», «несправжніх» чоловіків. Серед основних норм чоловічої успішності традиційно визначають три – норму статусу, норму твердості та норму антижіночності. Норма статусу передбачає вимірювання успіху чоловіка величину його заробітку, кар'єрного успіху та задоволенням матеріальних потреб своєї сім'ї. Такі традиційні уявлення про основну роль чоловіка виявляються в тому, що в ситуації, коли чоловік не заробляє грошей, він не вважатиметься справжнім чоловіком. Традиційне уявлення про мужність

формується довкола багатства, влади та становища у суспільстві. Норма твердості реалізується у трьох формах – фізичній, інтелектуальній та емоційній. Фізична твердість – це очікування сили, витривалості та стійкості.

Гендерна ідентичність розглядається або як варіант особистісної ідентичності, характер якої залежить від особливостей «Я образу» індивіда, або як одна із підструктур соціальної ідентичності, визначаючи позицію індивіда «у тримірному просторі». Водночас структура гендерної ідентичності потребує подальшого осмислення в системі гендерних характеристик [4].

Таким чином, традиційні відносини пропонують досить обмежений сценарій для самореалізації та вияву індивідуальності не лише для жінок, але й для чоловіків. Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що українське суспільство вже багато років однозначно декларує свій курс на демократію і має цілу низку законодавчо закріплених положень, що гарантують рівність прав та рівність можливостей жінок та чоловіків. Тож будемо сподіватися, що питання культурної толерантності й поваги до соціального різноманіття, зокрема до різних сценаріїв жіночої та чоловічої самореалізації, поступово ставатимуть цінністю, яка буде не лише декларованою на папері, а і керуватиметься людьми у повсякденному житті.

Список використаної літератури

1. Грабовська І. Гендерне паритетне суспільство в Україні: соціальна утопія чи реальна перспектива? [Електронний ресурс] / Ірина Грабовська // Гендерний журнал «Я». – Режим доступу: <http://www.krona.org.ua/uk/ya-magazine>. – Заголовок з екрана.
2. Грицьак Н. В. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики [Текст]: монографія / Н. В. Грицьак. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 384 с.
3. Одинець С. Життєвий успіх: чоловіча і жіноча модель / С. Одинець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3855/67077#comments>.
4. Оніщенко Н. Гендерні дослідження в сучасному суспільстві: проблеми, реалії, перспективи [Текст] / Н. Оніщенко, С. Береза, Л. Макаренко // Віче. – 2009. – № 17. – С. 25–28.

Дмитренко О. А.
ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА НЕУРЯДОВОГО СЕКТОРУ ВІД ЄС

Питання фінансування неурядового сектору нині активно обговорюється та досліджується. Безліч організацій в усьому світі різні за своїм масштабом та методами діяльності опікуються питаннями збереження миру, подолання бідності, підтримкою соціально-незахищених верст населення, покращенням екологічної ситуації тощо. У такій діяльності для НУО часто постає питання залучення ресурсів, а також співвідношення внутрішньої державної та зовнішньої міжнародної допомоги.

Ключові слова: неурядовий сектор, міжнародні фінансові організації, організації громадянського суспільства, європейський інструмент сусідства.

Основний матеріал. Масштаби роботи НУО вже давно вийшли за межі волонтерської підтримки, оскільки більшість із них потребує системного залучення кадрів, а часто і фахівців вузької спеціалізації та високої кваліфікації. Сьогодні неурядовий сектор не просто захищає інтереси певних груп населення, але й продукує соціальні послуги, альтернативні форми навчання, аналітичні та цифрові рішення. Тобто сектор розгортає свою діяльність у полі соціально-економічного розвитку, виробляючи продукти та послуги, на які існує запит в суспільствах. Часто, результатом такої роботи можуть бути використані у тому числі й державою як альтернативний спосіб забезпечення своїх суспільств необхідною підтримкою або послугами. Таке партнерство на сьогодні набуває все більшої популярності та оформлюється у державну підтримку НУО, бюджетні фонди для підтримки ОГС, соціальне замовлення, різноманітні конкурси проєктів тощо. Така практика характерна для сервісних неурядових організацій, тобто по суті держава купує у НУО необхідні населенню послуги за бюджетні кошти й таким чином зменшує власні витрати на їх організацію. Зменшення витрат в цьому випадку відбувається шляхом оптимізації та конкуренції:

1. Непотрібно створювати інфраструктуру з нуля, оскільки підрядник (НУО) вже має розбудовану, яку можливо використати;
2. Непотрібно залучати велику кількість адміністративного персоналу та спеціально навчати працівників, оскільки зазвичай

НУО мають необхідний персонал та досвід роботи зі своєю цільовою аудиторією;

3. Кількість сервісних НУО щорічно зростає, що сприяє підвищенню рівня конкуренції та конкурсах та закупівлях послуг, що збільшує для держави ймовірність отримання найкращого співвідношення «ціна-якість».

Втім, не дивлячись на активне розширення ринку послуг, пропонує неурядовим сектором, господарська діяльність та фінансування із бюджету сьогодні не є основними джерелами фінансування НУО. За даними Державної служби статистики близько 50% коштів, за які звітуються НУО є надходженнями від благодійництва. При цьому відмічена тенденція зростання цього показника із року в рік [1].

По суті, категорія надходжень «від благодійної діяльності» вміщує в собі ресурси, які отримують неурядові організації від донорських структур (як гранти) від бізнесу, меценатів, фондів як пожертви тощо. Тобто така допомога є безповоротною, але частіше за все цільовою, про що домовляються між собою донор та неурядова організація, яка отримує кошти у відповідному договорі. Тобто в цілому, більшість гранті та фінансування проєктів, які отримує неурядовий сектор від вітчизняних та закордонних донорських організацій, обліковується саме під цією категорією надходжень.

Провідна роль у цьому напрямку підтримки НУО належить міжнародним фінансовим організаціям, міжнародним неурядовим організаціям, а також Європейському Союзу. На жаль, станом на сьогодні систематизувати вичерпну інформацію щодо установ, які підтримують український неурядовий сектор достатньо складно. Проте, про рівень зацікавленості та ступінь фінансової підтримки опосередковано свідчить системність роботи згаданих стейкхолдерів з українськими організаціями громадянського суспільства.

Для прикладу, один з інструментів міжнародного співробітництва, який передбачає підтримку у тому числі діяльності організацій громадянського суспільства це Європейський інструмент сусідства (далі – ЄІС) [2]. В рамках даної програми співробітництва Україна щорічно отримує близько 200 млн євро [3]. Правовою основою такої фінансової підтримки є угоди між Україною та Європейським Союзом. Ці програми фінансуються коштом бюджету ЄС, але гроші не спрямовуються до українського бюджету. Цими ресурсами в більшості випадків забезпечується технічний супровід реформ, навчання, розробки тощо через приватних виконавців, якими частіше за все виступають неурядові організації. У 2020 році таких угод Україна уклала 8 на суму

206 млн євро, дві з яких передбачають безпосередній розвиток громадянського суспільства через підтримку неурядових організацій України. У решті, 6 випадках, виконавцями проєктів в рамках укладених угод також можуть бути НУО, проте сфери реалізації цих угод фокусуються на питаннях загального економічного розвитку, зміцнення управління та підтримці підприємництва.

Таблиця 1

Фінансування неурядового сектору в рамках ЄІС у 2020 році

Угода	Дата	Сума (млн євро)	Сектор	Основний канал доставки
Механізм розвитку громадського суспільства України [4].	06.10.2020	20	Додаткова підтримка для громадянського суспільства	Неурядові організації та громадянське суспільство
Міцні регіони [5].	06.10.2020	30	Зміцнення установ і належне управління	ПРООН; GIZ

Окрім цього, фінансування у вигляді грантів на реалізацію проєктів неурядовими організаціями України щорічно підтримують міжнародні фінансові організації такі як Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк. Зазвичай для такої діяльності ці установи використовують інструмент надання міжнародної технічної допомоги. Станом на кінець 2020 року обсяг такої допомоги від МФО становив 45 проєктів.

Тож, підсумовуючи, слід відзначити, попри пришвидшення темпів розвитку господарської діяльності неурядових організацій та залучення фінансування через «продаж» своїх послуг та рішень державі, вагомим фактором підтримки залишається донорське фінансування. На сьогодні можемо стверджувати, що у підвищенні потенціалу НУО зацікавлений не лише сам сектор, але й міжнародні партнери та безпосередньо Європейський Союз.

Список використаної літератури

1. Дмитренко О.А. Інституційна спроможність неурядових організацій України: фінансовий аспект//Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова. 2020. Вип. №28. С. 47-55.
2. Regulation (EU) №232/2014 of the European Parliament and of the Council establishing a European Neighborhood Instrument. – URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/enp-regulation-11032014_en_0.pdf
3. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом. – 2018. – URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/AA_report-UA.pdf
4. Угода про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією «Механізм розвитку громадського суспільства України» від 06.10.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_012-20#Text
5. Угода про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією «Міцні регіони» від 06.10.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011-20#Text

УДК 321:2(477)«199/20»

Дудка Л. О.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ РАДИ ЦЕРКОВ ТА РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовані особливості та характерні риси становлення сучасної моделі державно-церковних відносин в Україні, визначено місце, роль та значення Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій у процесі забезпечення свободи совість, налагодження повноцінного та ефективного державно-церковного та міжконфесійного діалогу, становлення церкви як дієвого та повноправного інституту громадянського суспільства.

Ключові слова: релігія, державно-церковні відносини, громадянське суспільство, Всеукраїнська Рада Церков та релігійних організацій.

Серед численних факторів суспільного життя, які відбиваються на політиці й суспільстві в цілому є релігія. Упродовж багатьох століть, а особливо сьогодні, релігійні доктрини та релігійні інститути безпосередньо й опосередковано впливали й впливають на суспільно-політичні процеси будь-якої країни. Україна не є виключенням, а враховуючи специфіку сучасної церковно-релігійної ситуації та складнощі у

забезпеченні політичної стабільності та суспільної злагоди між усіма її громадянами цей процес у нашій країні має свої особливості та неоднозначні наслідки.

Актуальність дослідження взаємодії держави й церкви підтверджується як світовим досвідом, так і сучасними внутрішньодержавними подіями, які переконливо свідчать, що в ескалації політичних та міжетнічних конфліктів нерідко виступає релігійний чинник.

Питання державно-церковних відносин, реалізація принципу свободи совісті в Україні періоду незалежності, взаємовплив релігійних інституцій і держави проаналізовано в роботах В. Бондаренка, А. Колодного, В. Любчика, П. Панченко, В. Рибалка, М. Бабія, В. Єленського, Л. Филипович та ін. Водночас, варто констатувати, що сам механізм такої взаємодії, його сучасні моделі та нові формати є наразі недостатньо вивченими і потребують додаткових досліджень та узагальнень.

Метою даного дослідження є аналіз основних засад діяльності, місця та ролі Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій у процесі формування сучасної моделі державно-церковних та міжконфесійних відносин в Україні.

Згідно сучасного формату та практики у здійсненні державно-церковних відносин, держава і церква визначаються як рівноправні суб'єкти державно-церковних відносин, кожен з яких діє у сфері своєї компетенції, взаємно підтримуючи один одного. При цьому релігійні організації діють у правовому полі держави, держава не втручається в справи церкви, забезпечуючи свободу релігії, свободу церкві, сприятливі умови її діяльності. Отже, конституційне закріплення принципу відокремлення церкви від держави не відкидає як їхньої взаємної відповідальності, так і можливості співпраці у сфері соціального захисту, охорони здоров'я, культури, науки, мистецтва тощо. Завдячуючи таким підходам, процес релігійного відродження у незалежній Україні набув незворотнього характеру і виявився у зростанні релігійності населення, чисельності релігійних організацій, розширенні спектру конфесійного розмаїття [5, с. 7].

Як зазначено в проекті Концепції державно-конфесійних відносин в Україні, відокремлення церкви від держави жодним чином не означає відокремлення церкви від суспільства, заборону її участі в суспільному житті. Навпаки, в документі наголошується на тому, що сепараційний принцип взаємин держави і релігійних організацій звільняє церкви й деномінації від одержавлення, тотального контролю над їхнім внутрішнім життям, внутрішніми приписами та релігійною

практикою, закладаючи підґрунтя для розвитку партнерських взаємин між державою та релігійними інституціями [6, с. 59].

Слід підкреслити, що церква як соціальний інститут, володіючи певним досвідом суспільної діяльності та високим рівнем довіри до неї громадян нашої держави порівняно з іншими суспільними інституціями має значний потенціал і досвід позитивного впливу на українське суспільство. На підтвердження даної думки слугують дані соціологічного опитування громадської думки «Омнібус» щодо рівня довіри населення соціальним інститутам, що регулярно здійснюються протягом останніх років Київським міжнародним інститутом соціології [3]. Не викликає сумніву, що саме активність релігійних організацій на ниві соціального служіння обумовлює високий рейтинг довіри до них у суспільстві, а також закладає підґрунтя для формування партнерської моделі державно-конфесійних відносин.

Суспільно корисна діяльність конфесій характеризується багатовекторністю, наявністю суспільно значимих проектів, пошуком нових форм ведення роботи. Активно долучаються церкви до процесу формування громадянської культури населення, здійснення благодійницької діяльності, розгортання волонтерського руху, налагодження міжнародних зв'язків, що дозволяє реалізувати значну кількість спільних соціальних ініціатив, здійснення наукової і просвітницької роботи тощо.

Незважаючи на різнобічність і масштабність суспільної активності церков та конфесій, є підстави вважати, що соціальний потенціал останніх використовується не на повну потужність. Серед основних причин такого стану варто виділити живучість радянських ідеологем у масовій свідомості та наслідки багаторічної практики побудови безрелігійного суспільства, відносно повільна адаптація релігійних конфесій до нових суспільних реалій, конфліктність та політизація міжконфесійних та міжцерковних взаємин [7].

З метою налагодження постійного дієвого міжконфесійного діалогу у грудні 1996 р. за сприяння Державного комітету України в справах релігії була створена Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (далі – ВРЦіРО) як представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган [1].

Мета ВРЦіРО – об'єднання зусиль Церков і релігійних організацій з духовного відродження України, координації міжцерковного діалогу як в Україні, так і за її межами, участі в розробці проектів нормативних актів з питань державно-конфесійних відносин, здійснення комплексних заходів добродійного характеру. Рада функціонує на

засадах рівності та рівноправ'я, поваги до внутрішніх настанов і традицій усіх діючих в рамках Конституції України релігійних організацій і є незалежною від органів державної влади України, політичних партій, інших громадських формувань та їх керівних органів.

На сьогодні Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій є найбільшою і найавторитетнішою громадською інституцією в Україні. Вона бере активну участь у громадському житті країни, реагуючи на суспільні виклики публічними заявами, миротворчими та іншими заходами. Особливу увагу Рада Церков звертає на необхідність утвердження в суспільстві справедливості, забезпечення свободи віросповідання та інших фундаментальних прав людини, захисту суспільної моралі, боротьби з корупцією, належного соціального захисту вразливих і малозабезпечених верств населення тощо.

Окрім Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій на національному рівні функціонують і інші консультативно-дорадчі органи, такі як Нарада представників християнських церков України, Рада Євангельських Протестантських Церков України, Всеукраїнська Рада Християнських Церков, Раду представників Духовних управлінь і центрів мусульман України які також займають досить активну позицію в сфері державно-церковних відносин [4].

Для поглиблення як державно-конфесійного так і міжконфесійного діалогу, опрацювання конкретних механізмів співпраці між державою і церквою в різних сферах важливою є співпраця Церков і релігійних організацій у форматі консультативно-дорадчих органів при міністерствах та відомствах – *громадських рад*.

Підставою для створення та діяльності Громадських рад при різних міністерства та відомствах є положення нормативно-правових актів України, спрямованих на створення сприятливих умов для всебічної реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами, забезпечення відкритості діяльності органів виконавчої влади, утвердження в Україні народовладдя і громадянського суспільства [2, с. 4-7].

Практика засвідчує, що церкви та релігійні організації не є байдужими до сучасних викликів та труднощів, що пронизують життя українського населення, вони активно долучаються до суспільно корисної праці та реалізації свої соціальної місії. Розв'язання цих масштабних завдань потребує спільних зусиль державних інституцій різного рівня, представників релігійної спільноти, науковців, громадськості. А насамперед потребує переконаності у важливості поставленої мети і реальних зусиль щодо її досягнення.

Список використаної літератури

1. 20 років на шляху діалогу та порозуміння [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://vrciro.org.ua/ua/council>
2. Громадські Ради: створення та організація роботи. *Довідково-методичний посібник для членів громадських рад* / За заг. ред. А.С. Крупника. – Одеса: Одеський суспільний інститут соціальних технологій, 2012. С. 4-7.
3. Довіра соціальним інституціям: прес-реліз Київського міжнародного інституту соціології [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>
4. Заєць О. Всеукраїнська Рада Церков та релігійних організацій та її позиція відносно законодавчих ініціатив у релігійній сфері / О. Заєць [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=179%3A1&catid=37%3Aart&Itemid=64&lang=uk
5. Попов Г. Особливості розвитку державно-церковних відносин та релігійно-церковного комплексу в сучасній Україні. *Релігія і церква в сучасних українських реаліях*: Зб. матеріалів науково-практичної конференції «Релігія і церква в сучасній Україні: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 12 вересня 2007 р.). К., 2007. С. 6-11.
6. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин: Інформаційні матеріали до Круглого столу на тему «Державно-конфесійні відносини в Україні станом на 2013 рік: рух до партнерства держави і Церкви чи до кризи взаємин? (22 квітня 2013 р.). *Центр Разумкова за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні*. К., 2013. 76 с.
7. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» № 1085 від 9 грудня 2010 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://president.gov.ua/documents/12584.html>.

УДК 321.7:323.232

Кіндратець О. М. ЧИ Є ПОПУЛІЗМ ВИКЛИКОМ ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ?

Розглянуто зростання впливу популізму на політичні процеси в багатьох країнах світу. Вказується на міждисциплінарний характер досліджень популізму. Визначаються питання, які є предметом досліджень політологів. Відмічається важливість дослідження причин зростання популярності лідерів-популістів, популістських політичних партій та рухів та можливі наслідки їх діяльності при владі. Підкреслюється важливість врахування чинників, що сприяють популізму в різних країнах світу,

в тому числі й такі, як особливості політичної культури, популістські установки та інформаційний вплив недружніх держав.

Ключові слова: популізм, популісти, демократія, представницька демократія, ліберальна демократія, авторитаризм, популістські установки.

Популізм останнім часом суттєво впливає на політичні процеси в багатьох країнах світу. Це обумовлює зростання інтересу науковців до цього явища, хоча воно не є новим та досліджувалося раніше. Поняття «популізм» використовується для опису політики, політичних технологій, для характеристики передвиборчих програм учасників виборчого процесу тощо.

У Оксфордському словнику англійської мови, популізм визначається як «прагнення звернутися до простих людей, які вважають, що їхні проблеми не враховуються усталеними елітарними групами».

У практиці політичної боротьби поняття «популісти» часто використовується з негативною конотацією, з тим, щоб звинуватити своїх політичних опонентів в нереалістичності та нездійсненності їх програм та обіцянок.

Сьогодні існує потреба дослідження сучасного популізму, чи як його ще називають – «неопопулізму». Варто зауважити, що існує міждисциплінарний підхід до вивчення популізму. Цією проблемою цікавляться політологи, політичні психологи, соціологи, історики. Цінність історичного підходу до вивчення популізму полягає перш за все в тому, що такі дослідження дають матеріал для узагальнення, аналізу, порівняння. Роберт С. Янсен перераховує ті питання, які цікавлять соціологів, що вивчають популізм. Це питання відносин між державою та суспільством, роллю політичних партій у представництві та відтворенні соціальних та політичних розколів, динаміка лідерства, вплив культури на формування політики. Він же розглядає популізм як спосіб політичної практики та зосереджує увагу на популістській мобілізації [1, с. 75-76]. Питання, які нині стали предметом обговорення політологів, наступні: що відбувається з представницькою демократією і чи можна популізм віднести до представницької демократії; як впливає популізм на демократичні інституції; чи сприяє популізм «оновленню» демократії; що спонукає людей підтримувати популістські партії, лідерів-популістів; яка ймовірність переходу країн до авторитаризму після перемоги на демократичних виборах популістів тощо.

Останнім часом популізм деякі вчені розглядають як виклик демократії [2, 3]. На думку Н. Урбінаті, політична теорія популізму

повинна зосереджуватися на популізмі у владі, або на способі тлумачення, використання та зміни представницької демократії. Аналіз популізму при владі призводить до висновку, що, хоча це і є внутрішня трансформація представницької демократії, популізм може спотворити її. Популізм при владі – це крайній мажоритаризм [4].

Часом популізм приводить до розколів в суспільстві, певної конфронтації між владними групами та «простим народом», що у свою чергу веде до політичної мобілізації прихильників популістів. В більшості країн, в яких популярність популістів зростає, використовується антиелітарна риторика. Владу звинувачують в корупції та обіцяють її подолати. Хоча варто зауважити, популістські ідеї можуть бути притаманними тою чи іншою мірою й «системним» політикам, ідеологічним політичним партіям лівого та правого спрямування.

Звичайно, боротьба з корупцією є необхідним і важливим завданням у будь-якій країні. Однак негативне ставлення популістів до «традиційної» політики та «системних політиків» може привести до зміни ставлення до демократичних інституцій та процедур, розподілу влад, верховенства права, тобто до зниження рівня довіри до традиційних політичних інститутів ліберальної демократії.

Даніеле Альбертацці та Шон Мюллер здійснивши емпіричне дослідження в Австрії, Італії, Польщі, Швейцарії прийшли до висновку, що попри розбіжності та численні обмеження (такі як членство в ЄС, міжнародне право та внутрішні стримування та противаги), популісти у всіх випадках постійно висували пропозиції та виступали за ініціативи, які послідовно та цілеспрямовано суперечили основним положенням ліберальної демократії [5]. Небезпека посилення авторитарних тенденцій через делегітимацію не просто влади окремих політиків, а демократичних інституцій та процедур прийняття рішень в країнах з гібридним режимом, несталою демократією є значно більшою, ніж в країнах з розвиненою демократією.

Популісти претендують на особливу місію – представити інтереси народу без будь-яких викривлень на користь олігархічних сил, корупціонерів. Однак, часом місія виявляється нездійсненою, а натомість порушуються процедури, правила, закони, а значить руйнують основи демократичного режиму. По суті висловлюючи сумнів у здатності існуючої представницької демократії в силу різних причин відобразити інтереси народу (такі звинувачення не завжди є безпідставними), популісти претендують на істинне представництво. Але це представництво теж не є бездоганим, перш за все через його вибіркового, «виключаючий» характер.

Враховуючи можливі негативні наслідки популізму для демократії увагу вчених привертають умови, причини, чинники, що приводять до зростання впливовості популістських політичних сил. Важливо врахувати не тільки такі чинники як погіршення економічної ситуації в країні, чи зростання соціальної нерівності, але й особливості політичної культури. У пострадянських державах впливовим чинником, що сприяє популярності лідерів-популістів, є патерналізм та вождизм. Звідси великі очікування від тих, хто обіцяє швидко вирішити соціальні, економічні проблеми, подолати корупцію. На вибір популістів впливають і «популістські установки», які стають помітними лише в певних контекстах [6].

Як показує досвід «популістської електоральної революції» в Україні у 2019 році, популісти здобувши владу виявляють схильність до непотизму. Опора на «своїх», на тих, кому довіряють для популістів, які вперше приходять до влади, є вимушеною, оскільки вони не мають необхідного людського ресурсу і є «чужаками» в політичному істеблїшменті. На це впливає і низький рівень міжособової довіри, про який свідчать результати соціологічних досліджень, які проводять українські соціологи на протязі декількох останніх десятиліть. Все це призводить до появи у владі непрофесійних людей, які не мають досвіду політичного та державного управління.

В умовах інформаційної війни та трансформації світосистеми популізм може «підживлюватися» державами, які намагаються його використати для послаблення інших держав. Звичайно, втручання у внутрішні справи інших країн здійснюється завуальовано за допомогою пропаганди. Часом для досягнення цієї мети використовуються наявні настрої, протестний потенціал, наявність неформальних лідерів здатних очолити популістські рухи, популістські політичні партії.

Отже, популізм може представляти загрозу для демократії. Рівень загрози залежить від рівня консолідованості демократії. Проблема впливу популізму на демократію в Україні потребує подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Jansen R. S. Populist Mobilization: A New Theoretical Approach to Populism (2011) Sociological Theory.
2. Meny, Y., Surel, Y. (2014) Democracies and the Populist Challenge. Basingstoke, United Kingdom.: Palgrave MacMillan. 258 p.
3. Taggart P. Populism and the Pathology of Representative Politics. (2002)

URL:https://www.researchgate.net/publication/304751047_Populism_and_the_Pathology_of_Representative_Politics

4. Urbinati N. Political Theory of Populism (2019). Annual Review of Political Science. P.111-127. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050317-070753>

5. Albertazzi D., Mueller S. (2013) Populism and Liberal Democracy: Populists in Government in Austria, Italy, Poland and Switzerland. Populism In Europe. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/populism-and-liberal-democracy-populists-in-government-in-austria-italy-poland-and-switzerland/2F37E8CEEC301BDE6506A6A9FCDECABE>

6. Hawkins K. A., Kaltwasser C. R., Andreadis I. (2018) The Activation of Populist Attitudes. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/activation-of-populist-attitudes/>

УДК 32:316.776(477)

Кочубей Л. О.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ СКЛАДОВІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Проаналізовано інформаційні впливи, їх тенденції та особливості, які мають місце у сучасній політичній системі України. Наголошено на необхідності зворотнього зв'язку між владою та громадянами за допомогою сучасних інформаційно-комунікативних технологій.

Ключові слова: політична система, засоби масової інформації, довіра, Україна

Необхідним системоутворюючим елементом політичного життя суспільства, що зв'язує воєдино різні частини суспільства і дозволяє їм функціонувати загалом, виступає політична комунікація, яка у процесі передачі емоційного та інтелектуального змісту в одних випадках орієнтується на формування суспільної думки (чи її зміну) внаслідок аргументації на користь (чи проти) індивідуальних форм (норм, цінностей, зразків) поведінки, а в інших – на зміну індивідуальної позиції завдяки аргументації на користь (чи проти) колективних форм діяльності. Обмін інформацією між суб'єктами політичного життя відбувається як на вертикальному, горизонтальному так і за принципом мережі. При цьому політична комунікація може орієнтуватися на спілкування всередині державних або суспільних структур

(апаратна, бюрократична), бути у публічній політичній діяльності (передвиборча агітація, парламентські дебати, офіційні виступи керівників тощо), розрахованою на масову аудиторію (інтерв'ю, аналітична стаття, написана журналістом, політологом або політиком тощо), політична мовна діяльність громадян (не професіоналів у сфері політичної комунікації), які беруть участь у мітингах, зборах, демонстраціях тощо. Все це так чи інакше впливає на розвиток громадянського суспільства у різних напрямках – політичному, економічному, науковому тощо.

Бездіяльність влади у процесах встановлення суспільного діалогу між органами державної влади та громадськістю стала однією з причин поглиблення суспільно-політичної кризи наприкінці 2013 – початку 2014 р. Відсутність результативної взаємодії із громадянами, маніпулятивні методи впливу на політичні процеси та суспільні настрої стали причиною зростання в українському суспільстві громадської активності та протестних настроїв. Водночас, перспективи звуження можливостей реалізації прав і свобод громадян та проведення мирних заходів (наприклад, «диктаторські» закони 16 січня 2014 р.) стимулювали громадськість до відстоювання та захисту таких прав і свобод [2, с. 94].

Отже, ключовим аспектом інформаційно-комунікативної складової політичної системи в Україні є те, як громадяни, лідери, громадські та урядові, політичні інститути пов'язані один з одним, щоб домогтися змін. Без комунікаційних структур і процесів, які забезпечують двосторонній обмін інформацією між державою і громадянами, важко уявити, як держави можуть реагувати на суспільні потреби і очікування. Важливо відзначити, що двостороннє спілкування дозволяє громадянам контролювати діяльність держав, вступати в діалог з державою з питань, які його хвилюють, і впливати на політичні результати, тобто безпосередньо розвиватися всередині та розвивати зовнішнє середовище. Багато політологів вважають, що це сприяє розвитку довіри між державою та суспільством і є основою легітимності держави в довгостроковій перспективі.

Особливе місце серед засобів політичної комунікації займають неформальні засоби передачі інформації. Останнім часом багато дослідників відзначають падіння довіри до офіційних джерел інформації, що призвело до зростання значущості повідомлень, що виникають на рівні міжособистісного спілкування. До неформальним засобам політичної комунікації відносять чутки, плітки, анекдоти, графіті тощо. Ці джерела впливають, перш за все, на формування негативної оцінки

діяльності політичних лідерів і політичних інститутів. Політична боротьба все більше розгортається у віртуальному інформаційному просторі та набуває нових, посттрадиційних віртуальних форм. Таким чином, в інформаційному суспільстві, що розвивається, віртуальна комунікація стає найважливішим інструментом формування та самопрезентації політики. Пов'язані з використанням Інтернету нові можливості політичної комунікації обумовлені одночасним зростанням політичної інформованості та залученням користувачів до політичних дебатів. Це стосується як окремих громадян, так і неурядових громадських організацій, передусім тих, які функціонують на наднаціональному рівні.

Соціальна мережа дозволяє проводити цільові рекламні кампанії, спрямовані саме на певну аудиторію залежно від демографічних, географічних критеріїв, а також особистісних характеристик. В Україні digital PR-технології перебувають на етапі становлення і не всі форми ще використовуються і широко сприймаються суспільством.

Важливим індикатором демократичності змін у політичній системі суспільства є рівень довіри до ЗМІ. Характерним є тенденція до зменшення показників, проте, у цілому, даний показник наближений до 50 відсотків [4].

Найбільше громадська активність проявляється у мережі Інтернет. Переважно громадяни обирають непротестну активність (наприклад, переконання друзів у своїх політичних поглядах, контакти із офіційними представниками влади, участь у роботі громадських організацій тощо) [1; с. 114].

На думку дослідників [3], засоби організації та підтримки діалогу будуть носити скоріше інструментальний, а ніж принципний характер, тобто використовуватися не стільки для залучення людей до обговорення реформи, скільки для зворотного зв'язку з метою корегування комунікаційної діяльності. Принципово важливим є підхід, коли комунікаційні кампанії проводяться з повагою до поглядів та інтересів людей, працюють не нав'язуючи, а показуючи переваги, що їх несуть з собою реформи, коли відбувається залучення громадян до діалогу, коли громадяни впевнені, що їхня думка є цінною для держави і буде почутою. Це і є найголовнішими сучасними технологіями комунікаційного супроводу реформ.

Для політичної науки важливим є питання впливу інформаційної індустрії на характер матеріальної і духовної взаємодії людини і суспільства, тобто трансформації інформаційної інфраструктури, розвитку засобів і технологій політичної комунікації, пов'язаних з

необхідністю створення, зберігання, передачі, обробки й розповсюдження інформації, збільшенням кількості суб'єктів інформаційних відносин. Отже, свідомість людини й суспільства дедалі більше підпорядковується ідеям, які пропагуються завдяки засобам масової інформації (ЗМІ), чим позначена і специфіка політичної системи.

Список використаної літератури

1. Дембіцький С. Соціологічна діагностика стану громадської активності в Україні // Українське суспільство 1992 –2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. Київ: Інститут соціології НАН України, 2013. 566 с. URL: http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php
2. Кваша А. Розвиток громадянського суспільства в Україні та проблеми об'єктивності його дослідження / А. Кваша // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. – Львів, 2015. – С. 91 – 97.
3. Ковалевський В. Особливості комунікаційних стратегій та інструментів просування реформ в Україні // Політика суспільних реформ: стратегія, механізми, ресурси. Збірник наукових праць / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД НАН України. С.232. С.219-235
4. Початок нового політичного року: довіра до соціальних інститутів (липень 2020 р.) / Центр О.Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pochatok-novogo-politychnogo-roku-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-lypen-2020r>

УДК 75.051 (09)(082)

Кочубей М. С. ТВОРЧА ДОЛЯ ХУДОЖНИКА ВІКТОРА ЗАРЕЦЬКОГО ЯК РЕТРАНСЛЯЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕСЕДЖУ ДО СУЧАСНИХ МИТЦІВ

Статтю присвячено висвітленню ролі прогресивного мистецтва минулого сторіччя для формування тенденцій у творах сучасних митців. Проаналізовано діяльність одного з найвеличніших майстрів ХХ ст. В.Зарецького, чия творчість має неперевершений вплив на формування національної самосвідомості сучасників.

Ключові слова: В.Зарецький, новий образ, національна образотворча школа, інформаційний меседж, Україна

Вважається, що у образотворчому мистецтві найкращим суддею є час – він повсякденно, дбайливо просіяв класичну спадщину, перебрав як слід усіх мистців, художників, розставив їх по полицкам, визначивши кожному належне місце на Олімпі величних досягнень людства.

XX століття у світовому мистецтві було означено у царині малярства новими відкриттями. Визначалися зовсім нові обрії, після іскрометного взлету імпресіонізму.

Мистці почали шукати і випробовувати нові можливості у художньому образі, створюючи видимий світ кольорів і форм. Вільна гра мистецької уяви поєднана із зображувальністю навколишнього світу речей, демонструвала реальні і абстрактні форми, створюючи фантастичні гами кольорів.

Експериментальний період у світовому мистецтві спричинився до його оновлення, відкриваючи нові імена з тих чи інших причин, торуючи шлях у широкий світ людської свідомості.

Перед українськими мистцями початку нинішнього століття постали актуальні проблеми закорінені у душевних переживаннях, історичних і побутових традиціях.

Для нових мистців поставали завдання не наслідування старих форм, а насамперед, творення нових принципів гармонізації форм і кольорів, збагачуючи їх новими ритмами світобудови. Саме тоді відбувалися, як відомо, бурхливі процеси у культурно-мистецькому житті України: пробудження національної самосвідомості сформувало мистецький рух, що увійшов в історію під назвою «шістдесятництво», сформувало художника Віктора Івановича Зарецького (1925-1990 рр), який своїм талантом переріс багатьох попередників, сучасників. Він з дивною геніальністю синтезував у собі весь досвід української минувщини і сьогоденність методів модерного мистецтва у будові своїх картин і з погляду сюжетного, композиційного, колористичного тощо.

В. Зарецький отримав ґрунтовну мистецьку освіту у Київському художньому інституті у 50-х роках XX століття. Художник швидко зорієнтувався у тому, що вимагає соцреалізм і властивий йому потяг до рідного, українського виміру світобачення, наповненого формотворчими зацікавленнями: малярством, графікою, монументальним живописом, мемуаристикою.

У малярстві В.Зарецький, так легко, з природньою довершеністю сповідував принцип етнічно-національної заангажованості. Митець прагнув синтезу, коли художній історіософський, традиційно-етно-

психологічні чинники підносять національне мистецтво до усвідомлення суспільної ролі його творчості.

В.Зарецький тісно пов'язаний з попереднім.

Учень М.Шаронова, К.Єлеви та С.Григор'єва, творчість яких відзеркалила кращі традиції реалістичної школи. В.Зарецький з самого початку своєї мистецької діяльності прагнув конструктивної і всеохопної творчості, новаторства, яка була б вираженням мистецького світогляду у перспективі тих рушійних сил, які рухають духом людини у Всесвіті.

Значною мірою В.Зарецький вдячно використав досвід і методи модерного мистецтва у створенні своїх картин. У цілому художник мислив категоріями монументального малярства, це потрактовано лінеарними засобами. Художник свої твори будує на базі довершених великих мас і ліній, форм і площин.

Стилізаційні процеси, що відбувалися у образотворчості, знайшли своє завершення в монументальних мозаїчних панно.

Поняття національної форми у них настільки наглядне, що композиції «Коштовність», «Прапор перемоги», «Прометеї» можуть бути і нині зразком, коли йдеться про український самораз.

Художник такого масштабу, заявивши про головне у своїй справі – національні риси українського мистецтва, котрі власними формами й духом висловлювали б свої естетичні враження і почуття.

Що ж до модерного західного малярства, то художник не міг не бачити, що там величезна кількість творів справжнього мистецтва. В.Зарецький зробив важливі відкриття під впливом творчості художників: Веласкеса, Сезанна, Матісса, Сьора, Врубеля, Курбе, Клімта, Кричевського, Філонова та ін.

Водночас він володів значними знаннями у галузі історії мистецтва, використовував спадщину мистецтва минулого.

Окресливши віхові ознаки життя і творчості художника, варто торкнутися етичного і естетичного аспектів його мистецького доробку.

Якщо уможлядно досягнути те, що ним створено, можна зробити висновок: поняття змісту творчості у нього було невід'ємним від поняття прекрасного, естетичного. Насамперед, це портретні зображення конкретних персонажів: звичайних селян, діячів культури, робітників, жіночих ліричних образів: «Вибирання льону», «Дівчина з Полісся», «Портрет доярок», «Два соколи», «Нічна зміна», «Автопортрет з Музою», «Алла Горська».

Роль творчості і мистецького надбання В.І.Зарецького, виплеканого на національному ґрунті, важко переоцінити. На сьогодні в Україні

у формуванні мистецького середовища одне з провідних місць належить художнику-новатору В.Зарецькому.

Його життя і творчість важливі для формування національної живописної школи. Важливим є той факт, що у художній приватній майстерні-студії В.Зарецького виховувалося багато молодих художників, більшість з яких згодом стали визначними діячами мистецтва, окрасою української культури. Серед них: В.Недайборщ, М.Соченко, І.Пилипенко, М.Кочубей, С.Бароянц.

Нароження нової генерації мистців зумовлене не тільки академічною освітою, а падінням «залізної завіси», відкриттям нових перспектив українських митців, усвідомленням причетності до свого роду-народу, нації до рідної землі.

У НАОМА проводиться щорічний мистецький конкурс імені Віктора Зарецького серед студентської молоді.

Тому, В.І.Зарецький – великий український художник, неповторна творча індивідуальність, мистецька спадщина якого сягає далеко за межі національні та часові.

Молоді художники досить активно сповідують ідею: мистецтво, як і наука, немислиме без відкриттів. І тому, вже на самому початку творчості, ще лише перевіряючи свої можливості, намагаються бути оригінальними, нести оптимістичне начало у своїх творах, сказати своє слово у мистецтві, шукати, втрачати, знаходити, а найголовніше, що їм рефреном йде від майстрів минувшини – боротися зі схематизмом і шаблонами, які нав'язував попередній політичний режим, і які так мистецьки вдалося подолати самотньому, неповторному у своїй творчій манері – Віктору Зарецькому!

Список використаної літератури

1. Маричевський М. Шлях як оберіг // Образотворче мистецтво. 2004. №3. С.3-8.
2. Медведева Л.В. Віктор Зарецький. Митець, рокований добою. Київ: Оранта, 2006. 432 с.
3. Сверстюк Є. Шістдесятники і Захід // Сверстюк Є. Блудні сини України. Київ, 1993. 213 с.
4. Творчість молодих: Живопис; Скульптура; Графіка; Декоративно-прикладне мистецтво. Альбом / Авт.-упоряд. Г.Л.Коновалов. Київ: Мистецтво, 1983. 159 с.

Криушин І. І.
ПОЛІТИЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ:
КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОСНОВНІ ЧИННИКИ

У статті розглядаються основні погляди на процеси політичної мобілізації вітчизняними та зарубіжним дослідниками. Розглянуто класифікацію та основні чинники цього явища.

Ключові слова: політична мобілізація, громадська активність, класифікація політичної мобілізації, мобілізаційні чинники.

В сучасній Україні актуальною проблемою є залучення громадян до політичних процесів і діяльності політичних інститутів. У зв'язку із цим великого значення набуває проблема дослідження мобілізаційних процесів, яка вимагає системного аналізу.

Одним із перших термін «мобілізація» вжив американський дослідник Карл Дойч. Він визначив, що під мобілізацією варто розуміти вплив політичних інститутів на соціальні групи, результатом якого є введення суспільства в стан максимальної готовності до дій [4].

З 1996 року в США виходить міжнародний науковий журнал «Mobilization», який спеціалізується на соціальних рухах, протестах, заколотах, революціях і інших формах конфліктної політики.

Здебільшого західні дослідники використовують концепт «social mobilization» (соціальна мобілізація) для опису активності громадянського суспільства, особливо передвиборних і протестних кампаній, організованих неурядовими гравцями. В такому сенсі соціальна мобілізація, по суті, є однією з форм політичної мобілізації.

Вітчизняні дослідники політичну мобілізацію виокремлюють с поміж інших видів мобілізації та визначають її як процес залучення індивідів і груп до різних форм політичної активності. Також неодноразово відмічалось, що явище політичної мобілізації має в собі як позитивний так і негативний аспект. З однієї сторони, вона представляє себе негативне явище, яке безпосередньо пов'язане з маніпуляцією свідомістю та пропагандою: правляча влада використовує адміністративні ресурси та інші важелі впливу для забезпечення лояльності і схвалення політики, що проводиться з боку великих мас населення. З іншого боку, як зазначав Карл Дойч, «в перехідних суспільствах, які переживають процеси демократизації та модернізації, мобілізація відіграє особливу роль: за допомогою мобілізації громадяни

отримують доступ до нових політичних ролей, нових форм соціалізації» [4].

Розглядаючи основні суб'єкти мобілізації, дослідниця Т. Кремень визначає основними суб'єктами: державу та міждержавні об'єднання; інституційні угруповання, які існують всередині державних інститутів, наприклад, депутати та депутатські групи в парламенті, групи впливу в уряді; позадержавні об'єднання, члени яких мають безпосередній контакт та поєднанні неформальними зв'язками; асоціації тобто формальні об'єднання які мають організаційну структуру та апарат управління; політичні, духовні лідери, моральні авторитети [2].

Об'єктами політичної мобілізації виступають всі громадяни які відповідно до аспектів участі можна класифікувати: 1) неактивні громадяни, які практично не залучені ні в які дії, - і психологічно не мають почуття залученості або відчуття особистого контролю над подіями; 2) активісти, які беруть участь у всіх видах діяльності, мають певні навички і психологічно залучені в процеси, що відбуваються.

За ступенем інтенсивності політичну мобілізацію можна ідентифікувати, як систематичну або епізодичну.

О. Яницький вказує, що «мобілізація громадян може бути двох видів: конструктивна та вимушена». У першому випадку група людей, використовуючи наявні мережі та інші ресурси, цілеспрямовано конструює (організовує) такі соціальні дії, як протест або масова кампанія [3]. У цьому випадку, підкреслює С. Терроу, важливу роль грають "мобілізаційні структури, які пов'язують лідерів руху з периферійними його осередками, забезпечують координацію дій та існування руху в часі". І – мобілізація вимушена, стихійна, коли вона диктується критичною ситуацією, техногенною або екологічною катастрофою, також загрозою існуванню спільноти ззовні» [5].

За спрямованістю мобілізаційних чинників можна класифікувати, як тотальну мобілізацію та часткову (спрямовану лише на певні соціальні групи).

До основних чинників політичної мобілізації, що діють в середовищі, з якою взаємодіє людина можна віднести: соціально-політичні, соціально-економічні та соціокультурні.

До суто політичних факторів можна віднести кризу внаслідок неефективного функціонування демократичної системи та подальшого розвитку відносин політичних представництв та легітимності виборних органів влади. Що як наслідок призводить до зростаючої недовіри як до політичного курсу влади, так і до самої політичної системи.

Значущий вплив на формування політичної залученості українців має соціально-економічний чинник. Простежується тенденція на щорічне зростання кількості українців, що мають дохід нижче прожиткового мінімуму. За результатами першого півріччя 2020 року рівень бідності за абсолютним критерієм (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму) серед працюючого населення становить 42,4%. Тобто така частка працюючого населення не могла забезпечити гідне життя собі та своїй родині. За даними досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН в 2021 році не очікується покращення ситуації [1].

Розуміння механізму політичної мобілізації вимагає враховувати, поряд з економічними, такі моменти, як: соціокультурна ідентифікація суспільства; відрив правлячої «еліти» від маси; тип соціального характеру особистості; тип соціальної структури; пріоритетність політичної проблематики; домінування легітимних вимог тощо. Окрім того, доведена необхідність з'ясування ролі мережі посередницьких організацій і політичних партій, що виступають каналами вираження і поєднання інтересів, що є першочергово важливим для інтеграції мас у нову демократичну систему.

Беручи до уваги вищесказане, доходимо до розуміння політичної мобілізації як динамічного, поступового та циклічного процесу. Тому при з'ясуванні передумов політичної мобілізації, вкрай важливого прикладного характеру набуває виокремлення різних типів: суб'єктів, що здійснюють безпосередній вплив на соціальні групи та окремих особистостей; об'єктів зокрема за мірою їх участі в політиці; ступеня інтенсивності; спрямованості; процесуальної зорганізованості; чинників (політичних, економічних та культурних), які безпосередньо впливають на ріст мобілізаційної активності в суспільстві.

Список використаної літератури

1. Відбулися слухання у Комітеті з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему: «Про стан виконання Стратегії подолання бідності» https://portal.rada.gov.ua/news/news_kom/206097.html
2. Кремень Т. В. Політична мобілізація: об'єкти і суб'єкти / Т. В. Кремень // Історична і соціально-освітня думка. — 2013 №5 (21). — С. 146–149.
3. Яницкий О.Н. Масовая мобилизация: проблемы теории // СОЦИС. 2012. - № 6. - С. 11.
4. Deutsch K.W. Social Mobilization and Political Development // Comparative Politics. A Reader / Ed. by Eckstein H., Apter D.E. Toronto, 1964.

5. Tarrow S. Struggle, politics and reform: collective action, social movements and cycles of protest // Cornell. Univ. Western. soc.- 1989.- Paper. № 21.

6. Tilly Ch. Social Movement, 1768-2004. - London: Paradigm Publishers 2004. – 262 p.

УДК 329.09.5

Крупеня І. М.
ПОШИРЕННЯ НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ –
ЗБРОЯ ХХІ СТ. В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Головна задача – жити без брехні.

Борис Гуменюк, доктор історичних наук, професор,
Надзвичайний і Повноважний Посол України

Епіграфом до даних тез взято слова відомого українського науковця, дипломата, мого вчителя. Коли ці слова звучали з його вуст десять років тому в Дипломатичній академії України при МЗС України, то вони сприймалися не однозначно, інколи із нерозумінням та породжували дискусії серед слухачів. Після спланованої збройної агресії Російської Федерації проти України в 2014 р. та порушення принципів верховенства права, незастосування сили чи погрози силою прописаних в Статуті ООН [1]; недотримання положень Заключного акту НБСЄ (Гельсінський Заключний акт) 1975 року [2]; Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами у відповідності до Статуту ООН 1970 року [3]; Резолюції ГА ООН «Визначення агресії» 1974 року [4]; Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету 1965 року [5]; Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року [6]; Декларації про посилення ефективності принципу утримання від погрози силою чи застосування сили у міжнародних відносинах 1987 року [7] слова професора Гуменюка Б.І. стали на сто відсотків переконливими та зрозумілими в контексті ери «пост-правди» або поширення неправдивої інформації через агентів впливу іноземних країн.

Концепція «пост-правди» існує упродовж останнього десятиліття, проте масове вживання цього поняття пов'язане з референдумом про вихід Великобританії з ЄС та президентськими виборами в США в

2016 р. Наукова спільнота занепокоєна розповсюдженням згаданого явища, намагається всебічно його осмислити і розробити певні запобіжники для зменшення його негативного впливу на функціонування суспільного організму ліберальної демократії, оскільки маніпулювання емоціями і скандальні заяви, поширення неправдивої інформації, яка транслюються через телебачення, інтернет і соціальні мережі, сьогодні важливіші за об'єктивні факти. Цим неприродним явищем останнім часом користуються політики РФ, що в свою чергу є «невидимою зброєю» для демократичних суспільств [8].

Усвідомлення того, що інформація – це зброя, лише з часом приходиться до багатьох, а в українському випадку ситуація ускладнюється тим, що понад 20 років після проголошення незалежності наша країна будувала державність мирним шляхом і не мала імунітету до різних проявів війни. Інформаційна війна ведеться шляхом поширення неправдивої інформації або фейків через використання друкованих ЗМІ, радіо, телебачення, навіть чутки, тобто практично будь-які наявні канали передачі інформації. Основними ознаками неправдивої інформації є – відсутність гіперпосилань на першоджерела; матеріали публікуються без підписів авторів; контакти для перевірки інформації відсутні; коментаторами в новинах виступають маловідомі персонажі; здійснено некоректний переклад з іншої мови тощо. Набір методів і засобів поширення неправдивої інформації обмежується тільки фантазією і ступенем цинізму виконавців, через що практично немає можливості передбачити напрям та інструментарій можливої атаки. Той, хто нав'язує свій порядок денний населенню іншої країни, може розраховувати на перемогу в сутичці за його свідомість, тому потрібно на державному рівні посилено контролювати російсько-українські відносини в інформаційній сфері.

Російське керівництво докладало максимум зусиль аби світова спільнота сприйняла винятково російську версію того, що відбувається на Донбасі, намагаючись використовувати традиційну перевагу в інформаційній сфері і присутності в західних медіа. Практично з початком анексії Криму, РФ активізувала своїх агентів інформаційного впливу в європейських ЗМІ, поєднуючи агресивні дії на Кримському півострові із заповненням вакууму в інформаційному просторі Заходу. У цьому РФ досягла успіху, і лише загибель лайнера «Боїнг-777» в липні 2014 року сприяла втраті інформаційного домінування.

Авторитетний російський політолог Лілія Шевцова відзначала, що роль і значимість України для самодержавства в Кремлі розуміли завжди, з особливим завзяттям знищуючи найменші натяки на українську

національну свідомість. Сталін наважився на геноцид української нації, щоб винищити в зародку її прагнення до національного духу. Без України Росія – «недоімперія», а то й не імперія взагалі. І зараз РФ це усвідомлює, тому не дарма Україна стала особистим проєктом В.Путіна. Взята на озброєння Москвою концепція «споконвічності», обґрунтовує завоювання всіх земель, заселених слов'янськими народами. Звідси виникає концепція «руського міра», а захоплення територій, на яких жили слов'яни, пояснюється як продовження процесу «збирання земель» навколо історичного центру – Москви.

Прагнучи відновити колишній, ще радянський вплив, на сучасному етапі Росія не шкодує грошей на пропаганду. Наприклад, в серпні 2016 р. «Нова газета» опублікувала матеріал з апокаліптичним прогнозом розвитку подій на Донбасі в разі можливого наступу української армії, а радіостанція «Ехо Москви» після провокації в Криму запропонувала своїм слухачам опитування «Чи слід вдарити по Україні?». У спробах вплинути на західні ЗМІ Кремль вдається до допомоги західних піар-компаній, зокрема Ketchum; спонсорує найбільші світові видання Telegraph, Washington Post, New York Time тощо [9, с.103-134].

Таким чином, поширення неправдивої інформації або фейків є дешевою та ефективною зброєю в XXI ст. Український випадок останніх років це підтверджує. Інформаційна війна – це інтелектуальне протистояння концепцій, уявлень, стратегій, оформлене в короткі рядки повідомлень у стрічках новин, публікацій в інтернеті; видавництві псевдоісторичних романів і фантастичної літератури; випуску кінопродукції, у якій воїни УПА зображувалися переважно у вигляді колаборантів, нацистів або бандитів («Це було під Рівним», «Державний кордон») тощо. Об'єктами ураження в інформаційній війні є: свідомість, воля і почуття населення країни-супротивника на моменти об'єктивних і штучно створених криз, система управління державою і прийняття рішень, інформаційна інфраструктура країни-супротивника.

Список використаної літератури

1. Charter of the United Nations. 1945. URL: <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Helsinki Final Act. 1975. URL: <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true> (дата звернення: 20.03.2021).
3. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the

United Nations. 1970. URL: <http://legal.un.org/avl/ha/dpilfrcscun/dpilfrcscun.html> (дата звернення: 20.03.2021).

4. Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX). 1974. *United Nations*. URL: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> (дата звернення: 20.03.2021).

5. Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty. 1965. *United Nations*. URL: <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm> (дата звернення: 20.03.2021).

6. Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States. 1981. *United Nations*. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r103.htm> (дата звернення: 20.03.2021).

7. Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations. 1987. *United Nations*. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/42/a42r022.htm> (дата звернення: 20.03.2021).

8. Дем'яненко В. М. Інформаційна гігієна в епоху «пост-правди». 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.1/12.pdf> (дата звернення: 20.03.2021).

9. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ: КАЛАМАР, 2017. 268 с.

УДК 339.138

Кушнір Т. М.
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
СЕГМЕНТУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО РИНКУ

Питання дослідження маркетингу на політичному ринку в сьгоднішніх умовах є вкрай актуальними та складними. Складність полягає у значних сезонних коливаннях попиту на політичний товар, в недостатній розробленості власне маркетингових інструментів щодо їх застосування на політичному ринку. Гостра необхідність маркетингу простежується в часі передвиборчих кампаній і відчутно згасає у міжвиборчий період. Зрештою, часто навряд чи доцільно говорити про власне «маркетинг» на політичному ринку і в передвиборчий час. Ми прагнемо актуалізувати необхідність застосування стратегії цільового маркетингу на політичному ринку задля врахування інтересів різних категорій населення у процесі розробки політичних програм.

Ключові слова: політичний ринок, політичний маркетинг, сегментування, цільовий маркетинг.

Сьогодні політичний маркетинг є галуззю знань та практичною діяльністю, котра доволі активно розвивається і поєднує політичне та маркетингове мислення, підкріплене науковими теоріями і практичним досвідом. Важливим аспектом маркетингової діяльності на політичному ринку є його сегментування, тобто поділ ринку на окремі групи споживачів, об'єднаних спільними характеристиками, що дозволяють їм однаково реагувати на спонукальні мотиви маркетингу.

Сегментування політичного ринку є вкрай важливим для організації цілеспрямованої фахової діяльності продавця політичного товару (політичної партії, політичного лідера, кандидата від політичної партії), для формування спонукальних мотивів для обробки подання інформації населенню в передвиборчій кампанії.

«Покупцями» на політичному ринку виступають тільки ті громадяни, які наділені правом голосом, вони називаються електоратом. Сегментами на політичному ринку, вочевидь, виступають певні електоральні групи.

На політичному ринку як і на звичайному ринку (споживчому, ринку товарів промислового призначення, ринку посередників, ринку державних установ тощо) можна використовувати стратегії масового маркетингу чи цільового маркетингу. Цільовий маркетинг передбачає поділ споживачів на окремі сегменти, для кожного з яких розробляється відмінна маркетингова програма, яка враховує інтереси кожного із сегментів. Водночас, при масовому маркетингу для усіх споживачів пропонується єдина маркетингова програма, яка намагається скористатись найбільш загальними інструментами маркетингу, які будуть зрозумілими та відчутними для усіх потенційних покупців товару. В політичному маркетингу ми маємо, в першу чергу, чітко окреслити межі ринків, на які ми виходимо із своїм політичним товаром. При мажоритарних виборах чи виборах до місцевих рад, ринок окреслюється межами виборчого округу, у випадку з загальнонаціональними виборами за пропорційною системою до Верховної Ради України чи виборами Президента України ринком є вся територія країни, оскільки при перемозі того чи іншого кандидата враховується голос кожного виборця.

Логічним виглядає припущення, що при виборах за пропорційною системою до Верховної Ради України чи виборах Президента України сегментування політичного ринку є недоцільним, і варто скористатись масовим маркетингом, однак, ми вважаємо, що це не так. В сьогоднішніх реаліях партійна чи ідеологічна прив'язаність до політичної партії не чинить вагомого впливу на електоральний вибір,

однак різні електоральні групи звертають на різні моменти в політичних програмах та передвиборчій риторичі кандидатів. Вочевидь, партії, які ідуть на вибори переслідують різні цілі, є партії з високими рейтингами, завдання яких після проходження до Ради сформувати у ній більшість. Є партії, рейтинг яких балансує на межі прохідного бар'єру, їх завданням буде подолання цього бар'єру і формування власної фракції у парламенті. Зрозуміло, що і для одних і для інших будуть змінюватися підходи в роботі з цільовими ринками. Партії з високим рейтингом будуть намагатись працювати з усіма сегментами, їх програми будуть комплексними, багатопроблемними, їх риторика буде торкатись проблем усіх верств населення. Це, зрештою, і безумовно, бо партія, яка в перспективі сформує більшість у парламенті, буде формувати виконавчу владу і, зрештою, братиме на себе відповідальність за усе, що відбувається в країні. Натомість, партія, яка балансує на прохідній межі, може концентрувати свою увагу на деяких верствах населення, для яких існує першочергова проблема, яка потребує нагального вирішення. Мобілізація такого сегменту, може допомогти політичній силі подолати прохідний бар'єр.

Теорія сегментування для політичного ринку не є оригінальною, оскільки, фактично в повній мірі дублює теорію цільового маркетингу споживчого ринку, за якою ключовими групами ознак сегментування є: демографічні ознаки; географічні ознаки; психографічні ознаки та поведінкові ознаки. Наповнення цих ознак на політичному ринку має певні відмінності, але загальна ідея зберігається.

Таким чином, до демографічних ознак відносимо традиційно статеву-вікову структуру населення, склад сім'ї та етап її життєвого циклу, національну, релігійну та професійну приналежність, а також економічне становище.

До географічних ознак відносимо адміністративно-територіальний поділ, кліматичні умови, чисельність та щільність населення на території.

До психографічних (інколи психологічних) ознак належать стиль життя, належність до того чи іншого соціального класу, особистісні характеристики тощо.

До поведінкових ознак відносять ступінь випадковості голосування, вигоду від голосування, статус члена чи постійного прибічника політичної сили, ступінь компетентності, включеності в політичну діяльність, демонстрації лояльності до кандидата тощо.

Вибір того чи іншого сегменту має забезпечити достатність його підтримки з точки зору забезпечення перемоги на виборах. Для цього

вкрай важливим, крім замірів рейтингу партій чи кандидатів є і заміри їх антирейтингу, тобто абсолютного несприйняття та ворожого ставлення до політичної сили даним сегментом.

Також важливим в контексті вибору сегменту з метою впливу на нього є доступність політичної партії чи кандидата до цього сегменту. Доступність визначається фінансовою спроможністю та інформаційними можливостями політичної сили на даному сегменті.

Істотність сегменту є ще одним важливим критерієм вибору сегменту. Критерій істотності дає відповідь на питання відносної величини даного сегменту стосовно всього політичного ринку. Бо цілком імовірна ситуація, коли політична сила приділяє увагу якомусь сегменту, а він є недостатнім або вкрай пасивним на виборах.

Бачимо, що в умовах сьогодення поняття сегментування політичного ринку стає актуальним та затребуваним в контексті його аналізу, дане питання потребує детальніших методологічних та практичних розробок на рівні парламентських чи президентських передвиборчих кампаній, а також на рівні місцевих виборів (голів ОТГ, депутатів місцевих рад тощо), які мають суттєві відмінності.

УДК 323.269.6:321.7

Левчук О. О.
ПОЛІТИЧНИЙ ЕКСТРЕМІЗМ
В УМОВАХ КОНСОЛІДОВАНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Особливу увагу приділено розкриттю течій політичного екстремізму та діючих на його основі організацій, а також механізмів їхнього впливу на конституційний лад та політичну систему в умовах консолідованої демократії. В контексті різних методологічних підходів в сучасній політології розглянуто об'єкти політичного екстремізму та його ідеологічні доктрини в різних країнах світу.

Ключові слова: політичний екстремізм, радикалізм, суспільство, демократія, доктрина.

Щодо методології визначення такого поняття як політичний екстремізм, то по-перше, він розглядається як сукупність дій політичних партій, організацій, об'єднань громадян, які консолідуються з метою вплинути на політичний лад або змінити його задля втілення в життя власної політичної моделі розвитку, розправляючись з

опонентами за допомогою насильства. По-друге, політичний екстремізм розглядається як багатофакторне явище, яке через політичні структури впливає на державу та суспільство в ім'я виконання власних політичних вимог, які на законних підставах не можуть бути втілені в життя при існуючому політичному устрої. Для політичного екстремізму характерні різні форми прояву. Частіше за все зустрічаються ті, які не відносяться до насильницьких, а їх головною метою є захоплення влади і їм завжди притаманний політичний підтекст.

Деякі вчені розглядають політичний екстремізм як наслідок соціально-економічних криз, деформацій політичних інститутів, швидкого падіння життєвого рівня, погіршення соціальних перспектив значної частини населення, соціальної та особистісної нереалізованості, неповноти буття, відчуття страху перед майбутнім, придушення владою опозиції, інакомислення. Вважається, що блокування легітимної самодіяльності людини, амбіції лідерів політичних партій та орієнтація гравців політичної арени на екстремальні засоби політичної діяльності сприяють поширенню радикальних настроїв в суспільстві.

Варто зазначити, що останнім часом, дослідження на тематику політичного екстремізму довели, що цей вид політичного феномену вийшов на рівень глобальної проблеми. Об'єктами політичного екстремізму стають не лише державний устрій, політичні партії та організацій, але й сама система життєзабезпечення суспільства. Сучасні політичні екстремісти ставлять собі за мету захоплення влади, повну зміну політичної системи шляхом руйнування існуючих державних інституцій, встановлення диктатури тоталітарного порядку лівого або правого ґатунку.

Використовуючи психологічний вплив та нав'язування суспільству власної вигідної для екстремістів політичної ідеології, поглядів, цінностей, вони реалізують злочинні ідеї, підриваючи і так нестабільне положення суспільства. Більше того, за допомогою ЗМІ екстремісти маніпулюють політичною свідомістю громадян, а як наслідок, політичні настрої суспільства можуть змінитися від простого цитування та словесних дискусій в мережі, до масових мітингів, бунтів, переворотів і навіть громадянських війн. Другим пріоритетом політичних екстремістів можна вважати діяльність, яка спрямована на заміну діючої легітимної влади, підрив її авторитету. На поширення політичного екстремізму впливають такі чинники, як: наявність політичної кризи, низький рівень життя населення, незадоволення діями уряду, втручання у внутрішню політику держави країн ззовні, недовіра владі, інтелектуальне та духовне падіння рівня розвитку суспільства та інше.

В залежності від змісту ідеологічних доктрин, політичний екстремізм поділяється на лівий та правий. Такий поділ найбільш характерний для країн Північної Америки, Азії та деяких країн Європи. Ліві екстремісти є прихильниками революційних течій, в яких пропагується радикальне перетворення світу. За своє основне завдання вони ставлять боротьбу з існуючою політичною системою, ліквідацію або навіть знищення держави в цілому.

Правий екстремізм носить більш масштабний та жорсткий характер. Так, представники правих екстремістських угруповань сповідують ідеологію класової боротьби, а також боротьби між націями, культурами та цілими цивілізаціями. До правих екстремістських організацій також відносяться різні неонацистські структури.

Межі правого радикалізму в сучасній Європі та Україні складно визначити, оскільки вони є розмитими. Щодо України, то розмитість цього виду екстремізму пояснюється подіями сьогодення, які спричинили повернення до спадку українського націоналістичного руху початку ХХ ст.

Існує велика кількість організацій, що сповідують ідеї правого популізму, а також фундаменталізму, фашизму та ультраконсерватизму. У деяких випадках такі правоекстремістські формування не мають офіційної реєстрації своїх учасників, що відображає своєрідне середовище субкультури. Такі групи не висувають своїх кандидатів для участі у виборах, але через помітну агресивну пропаганду та незаконні дії відзначаються активністю у публічній сфері.

Праві екстремісти в Європі як правило сповідують ідеологію, заснована на ідеалізованому понятті чистої національності, прагненні захистити країну не лише від іммігрантів, але і від іноземного впливу. У цьому контексті варто згадати ультраправу «Австрійську партію свободи», німецьку «Альтернативу для Німеччини», угорський «Рух національного фронту», французьке «Національне об'єднання», словацьку «Національну партію».

Відмінність між лівими та правими екстремістськими угруповання вчені пояснюють на прикладі того, як перші та другі уявляють свої стосунки з суспільством та державою. Так, світогляду лівих від початку протиставлено обстоювання праворадикальними партіями політики суспільного перерозподілу благ між елітними групами населення з обмеженням урядових виплат для «непопулярних» етнічних груп. Такий тип соціальних відносин політологи назвали «шовінізмом соціального забезпечення», який характерний для країн Західної Європи, де мігранти отримують соціальні виплати, а тому на думку корінного

населення мають бути «вигнані» з країни, або позбавлені підтримки зі сторони держави. Праворадикальні ж партії більше орієнтовані в своїй політиці на ксенофобію, нетерпіння якого-небудь бачення, відмінного від їхнього.

Крім того, правий та лівий екстремізм мають спільні ознаки: члени організацій вдаються до недемократичних способів розв'язання суспільних проблем, проводять акції та демонстрації, застосовуючи не тільки мирні, але і насильницькі методи досягнення цілей, не виключаючи терористичних актів і спроб державного перевороту, що гальмують суспільний розвиток, а в деяких випадках можуть призвести до утвердження диктаторських, тоталітарних політичних режимів.

Отже, якщо говорити про сучасний політичний екстремізм, то слід відмітити його багатоплановість. Будучи негативним процесом, політичний екстремізм може розглядатися у якості тактики політичної боротьби, різновиду політичних угруповань, жорсткої радикальної лінії державної політики, яка спрямована на агресію по відношенню до своїх або чужих громадян і має на меті руйнування існуючого політичного та суспільного устрою та формування нового, політично комфортного для екстремістів ладу.

УДК 32:316.344.8

Махсма С. Г.

**ОСОБЛИВОСТІ ПАРТІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МЕШКАНЦІВ
МАРІУПОЛЯ В КОНТЕКСТІ ВИБОРІВ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ (25.10.2020 рр.)**

Показано, що партійна ідентифікація мешканців Маріуполя відбиває загальні тенденції трансформації партійної системи в Україні у процесі виборів до місцевих органів влади в умовах децентралізації та чинного виборчого законодавства.

Ключові слова: партійна ідентичність, виборчий процес, політичні партії, органи місцевого самоврядування.

Основна роль політичних партій в суспільстві – агрегація громадських інтересів та їх артикуляція в органах влади. Таким чином, саме політичні партії є основною сполучною ланкою між суспільством і державою. Прийняття нового Виборчого Кодексу в Україні та подальших змін до нього (запровадження пропорційної системи з відкритими

списками для виборів депутатів місцевих рад у громадах із чисельністю виборців понад 10 тис. осіб – без урахування типу населеного пункту) [1] значно підвищило роль партій в електоральному процесі, сприяло «партизації» і «регіоналізації» виборчого процесу до місцевих рад, підвищило міжпартійну конкуренцію. Виходячи з цього, роль партійної ідентичності стала визначальною у формуванні місцевих рад та легітимації органів місцевого самоврядування. Боротьба за партійну ідентичність із застосуванням різних засобів і інструментів впливу стала основною характеристикою виборів до органів місцевого самоврядування в жовтні 2020 року в Україні. Хід і підсумки виборчої кампанії зумовили «ренесанс» партійної ідентифікації, підвищення наукового інтересу до проблеми.

Підкреслимо, що перша концепція політичної ідентичності була пов'язана саме з партійною ідентифікацією, в основі якої, на думку американських вчених (А. Кемпбелла, Д. Стоукс, У. Міллера, Ф. Конверса), лежала психологічна ідентичність з певною партією та симпатія до її лідеру [2]. Електоральна поведінка пояснювалася авторами з позицій біхевіоризму: соціально-економічні умови і процеси соціалізації визначають партійні уподобання і електоральну поведінку виборця.

Була розроблена модель «воронка причинності», за допомогою якої дослідники пояснювали, яким чином набір факторів (незалежних змінних) впливає на партійні уподобання виборця, і який вплив на структуру чинників мають дії уряду, передвиборна агітація, ЗМІ, соціальне оточення і т.д. Класична концепція партійної ідентичності, незважаючи на ускладнення політичного життя (його суб'єктності, цілей і цінностей), факторів, механізмів і інструментів впливу, не втратила своє значення і сьогодні.

Аналіз підсумків виборчої кампанії до міської ради м. Маріуполя наочно демонструє зазначені вище тенденції. Так, у міську раду Маріуполя балотувалося десять політичних партій: «Блок Вадима Бойченка», «Опозиційна платформа – За життя», «Партія Шарія», політична партія «Сила Людей», політична партія «Слуга народу», політична партія «Європейська солідарність», політична партія «За майбутнє», політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Політична партія «Наш край», політична партія «Удар (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» [3]. За підсумками голосування до міської ради пройшли п'ять партій, які отримали наступну кількість мандатів: «Блок Вадима Бойченка» – 22, «Опозиційна платформа – За життя» – 19, «Партія Шарія» – 5,

політична партія «Сила Людей» – 4, політична партія «Слуга народу» – 4^[4].

Аналіз програм політичних партій, представники яких пройшли до міської ради, свідчить про те, що вони були орієнтовані на конкретні проекти та проблеми міста, на запити громади, тому вони стали об'єктом партійної ідентифікації та симпатій мешканців Маріуполя. А функціонування «відкритих списків» на місцевих виборах показало, що виборці більш активно віддають свій голос за конкретного кандидата.

Відомості про обраного депутата показують, що 39% обраних депутатів, хоча вони були висунуті партійними організаціями, є безпартійними. Особливо це стосується лідера виборчих перегонів – політичної партії «Блок Вадима Бойченка»: з 22 депутатів тільки 4 є членами місцевої партійної організації [5], інші, згідно з чинним законодавством, використовували технологію «політичної франшизи». Це є результатом примусової «партизації» виборів до місцевих рад, яка часто набуває формального характеру.

Підсумки перегонів свідчать про тенденцію «регіоналізації» партійної системи, та зміцнення місцевої еліти, що підтверджує кількість отриманих мандатів партії діючого міського голови Вадима Бойченка – «Блок Вадима Бойченка».

Традиційно зберігає свої позиції як об'єкт партійної ідентифікації маріупольців «Опозиційна платформа – За життя». Разом з «Блоком Вадима Бойченка» ці дві партії отримали більшість мандатів і фактично сформували двопартійну модель в Маріупольській раді.

В цілому, можна прийти до висновку, що партійна ідентифікація мешканців Маріуполя відбиває загальні тенденції трансформації партійної системи в Україні в процесі виборів до місцевих органів влади в умовах децентралізації та чинного виборчого законодавства: «партизацію», «регіоналізацію», зміцнення місцевих еліт.

Список використаної літератури

1. Виборчий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/396-20>
2. The American Voter / [Campbell A., Converse P., Miller W., Stokes D.]. New York, 1960. 576 p.
3. Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020. Маріупольський р-н, Маріупольська міська рада. Загальні відомості про результати голосування. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=30pid102=419pf7691=61225pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html

4. Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020. Маріупольський р-н, Маріупольська міська рада. Відомості про обраних депутатів місцевої ради [URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=30pid102=419pf7691=61225pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html](https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=30pid102=419pf7691=61225pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html)

5. Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020. Маріупольський р-н, Маріупольська міська рада. Відомості про обраного депутата. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=30pid102=419pf7691=61225pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#

УДК 32:316.344.8(477)

Мендрін О. В.
ОЦІНКА РАДЯНСЬКОГО ВПЛИВУ В ІДЕНТИТАРНИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТОЛОГІВ

Досліджуються запропоновані в сучасних українських ідентитарних дослідженнях підходи до оцінки впливу «радянської ідентичності» на формування макрополітичної ідентичності в Україні.

Ключові слова: макрополітична ідентичність, пострадянська ідентичність, постколоніальна теорія.

Фахові публікації, присвячені висвітленню проблем створення сучасної української ідентичності, практично одногосно визначають події розпаду СРСР і подальші складні та багатоаспектні трансформації, як ключові для формування макрополітичної ідентичності громадян нової української держави. При цьому, згідно з даними опитувань громадської думки, близько третини (33,5% на травень 2020 року) населення України продовжують шкодувати про розпад СРСР і вважають, що перебування України в складі СРСР принесло їй більше користі, ніж шкоди (34,7%) [1].

Метою даної публікації є аналіз того, як в пропонованих українськими політологами стратегіях формування макрополітичної ідентичності українців представлена (пост)радянська ідентичність, якими уявляються взаємини двох ідентитарних дискурсів та якими є сценарії їхньої подальшої взаємодії.

Слід зауважити, що під формуванням макрополітичної ідентичності, у даній публікації, буде розумітись конструювання політичної ідентичності, що задається «приналежністю до конкретної держави» [2, с. 369].

Ґрунтовні огляди українських ідентитарних досліджень представлені в роботах Л.П. Нагорної, Н.П. Пашиної, М.Ю. Рябчука. Феномен пострадянської ідентичності та її впливу на різні сторони соціально-політичного розвитку розглядався багатьма авторами, серед яких можна виділити О. Брусилівську, Л. Кожакарі, А. Лангеноля, Д. Узародова. Однак, представлення (пост)радянської ідентичності в українських дослідженнях макрополітичної ідентичності залишається недостатньо дослідженою темою.

Більшість українських політологів, які займаються ідентитарними дослідженнями, поділяють розуміння щодо кризового стану української національної ідентичності. Необхідно зауважити, що поняття «національна ідентичність» не завжди дослідниками експліцитно визначається, що залишає можливість для його інтерпретацій. Разом із тим, контекст вживання поняття «національна ідентичність», який передбачає, в якості кінцевого результату, формування ідентифікації індивіда як частини макросоціальної спільноти, що асоціює себе з державою, дозволяє, в рамках даної роботи, використовувати зазначене поняття як синонімічне макрополітичній ідентичності.

Одним з факторів, що обумовлюють кризу ідентичності в українському суспільстві, на думку вітчизняних дослідників, виступає радянська модель ідентичності. Остання стає джерелом «дезінтеграції» української національної ідентичності [3, с. 36], живильною основою для підтримки війни на Донбасі [3, с. 36; 4, с. 16]. Сукупність деструктивних впливів радянської ідентичної моделі ставить перед українськими інтелектуалами, елітою суспільства, завдання – «повернути суспільству його ж власну культуру, вивівши його з радянського виміру в європейський» [5, с. 216].

Спроби запропонувати методологічний інструментарій для аналізу радянського впливу на формування макрополітичної ідентичності в Україні, знайшли свій вияв у залученні понятійно-категоріального апарату постколоніальної теорії. Окремі українські дослідники характеризують проблеми пострадянської України як частину постколоніальної спадщини [6, с. 273; 4, с. 22].

М.Ю. Рябчук в роботі «Дві України: реальні межі, віртуальні війни» вказує, що «[к]олоніальна спадщина забезпечила номенклатуру різними регіонами з різними ідентичностями [...]. А тоталітарно-комуністична [...] витворила алієноване (відчужене) «негромадянське» суспільство, котре легко піддається пропагандистським маніпуляціям» [7, с. 37].

«Постколоніальний синдром», властивий українцям, як зазначає О.О. Рафальський, формувався протягом тривалого часу і обумовлений впливом «з боку інших держав щодо українського народу в різні періоди його історії: заборона православ'я з боку Речі Посполитої; обмеження української мови урядом царської Росії; у міжвоєнний період політика полонізації, румунізації, мадяризації; нав'язування комплексів меншовартості, пролетарського інтернаціоналізму в радянський час та подібне» [3, с. 37-38]. У той же час, «[о]знаки постколоніального світоуявлення й ідентичності простежуються і в Україні. Політична поведінка проросійськи орієнтованих громадян України є виявом їхньої ідентичності, притаманної їм системи цінностей і ціннісних орієнтацій» [3, с. 353-354].

Необхідно відзначити, що оптика постколоніальної теорії була сприйнята далеко не всіма українськими дослідниками, а деякі з них прямо виступили з критикою правомірності застосування категорій «імперія / колонія» до української ситуації. Зокрема, Л.П. Нагорна в роботі «Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії» стверджує, що «радянський досвід погано вписується у наявні теоретичні схеми колоніальності і що значно більш продуктивним є розгляд його крізь призму порубіжності» [8, с. 281]. Дослідниця вказує, що «дефініція Радянського Союзу як імперії і України в її складі як колонії має право на існування лише як метафора» [8, с. 289].

Результати досліджень, запропоновані в роботах таких науковців як Н.П. Пашина, Н.Є. Пелагеша, М. М. Розумний показують, що осмислення проблем формування макрополітичної ідентичності в Україні може бути не менш ефективним і поза рамками постколоніальних досліджень.

Так, Н.Є. Пелагеша розглядає пострадянське суспільство як опозицію європейського, вказуючи на необхідність створення «концепції європеїзації українського соціокультурного простору та української національної ідентичності» [5, с. 205].

Неоднозначним, таким, що перебуває в процесі «розпаду і часткової регенерації» характеризує стан пострадянської ідентичності М.М. Розумний [9, с. 33]. Цей тип ідентичності, на думку дослідника, конкурує в українському суспільстві з іншими, визначаючи «[с]тагнацію сфери національного самоусвідомлення та самопроекування» [9, с. 44].

На необхідності «замінити колишню радянську» ідентичність і потребі у «конструюванні нової моделі ідентичності» наголошує у своїй монографії «Формування політичної ідентичності в умовах

демократичної трансформації українського суспільства» українська політологиня Н.П. Пашина [10, с. 178]. На її думку, характерними рисами «політичних ідентичностей українців» є розділеність суспільної свідомості, що задається опозиціями: «соціалізм / ринкові відносини, демократія / авторитаризм» [10, с. 227].

Науковиця вказує, що альтернативу радянському в українському суспільстві повинні складати такі «ціннісні орієнтири» як демократія і «національний суверенітет [...], плюралізм, влада закону, індивідуальна свобода, ринкова економіка, високі стандарти життя тощо» [10, с. 182].

Отже, можна виділити кілька відмінних підходів представлення радянського минулого в ідентитарних дослідженнях. У той же час, в українському науковому дискурсі сформувалося консенсусне розуміння того, що «радянська ідентичність» є однією з причин кризи ідентичності в Україні. Вирішення проблеми бачиться в різних формах елімінації «радянської ідентичності» і заміні її (ре)конструйованою формою макрополітичної ідентичності, яка відповідає потребам консолідації сучасного українського суспільства.

Список використаної літератури

1. Оцінка радянського минулого: травень 2020 року: прес-реліз за результатами соціологічного дослідження: веб-сайт. Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=950&page=9>. (дата звернення: 22.03.2021).
2. Малинова О. Ю. Макрополитическая идентичность // Идентичность: Личность, общество, политика. Энциклопедическое издание / отв. ред. И. С. Семенов. М.: Весь мир, 2017. С. 368-370.
3. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.
4. Рябчук М. Ю. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – Історичні причини та політичні наслідки. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.
5. Пелагеша Н. Є. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. К.: НІСД, 2008. 288 с.
6. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. К.: НІСД, 2011. 336 с.
7. Рябчук М. Ю. Дві України: реальні межі, віртуальні війни. К.: Критика, 2003. 335 с.
8. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.

9. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення. К.: НІСД, 2016. 196 с.

10. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства. Луганськ: Ноулідж, 2013. 416 с.

УДК 94:327.57(477.44+327.7НАТО)(477+438)

Мєлєкєсцев К. І.

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ДО НАТО: ЩОДО ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ

У статті розглядаються різноманітні документи 2005–2008 рр., знайдені у Державному архіві Вінницької області, які показують, як обласна адміністрація та органи місцевого самоврядування працювали над реалізацією тогочасної політики щодо інтеграції до НАТО на регіональному рівні. Документи показують, що Республіка Польща співпрацювала з місцевою владою, передаючи власний досвід атлантичної інтеграції, зокрема щодо забезпечення позитивного сприйняття інтеграції настороженим населенням, а також безпосередньо допомагала Вінницькій обласній адміністрації в організації «пронатовської» пропаганди.

Ключові слова: атлантична інтеграція, євроатлантична інтеграція, історія, міжнародні відносини, Республіка Польща, Україна.

Після проєвропейської та проатлантичної «Помаранчевої революції» 2004–2005 рр. Україна і Польща підписали низку мультилатеральних документів, які уточнили атлантичний курс України та узгодили нові умови українсько-польського співробітництва. Логічним є те, що метою польської сторони було перетворення України з «буферної держави» на вірного союзника у спільному військово-політичному блоці. У квітні 2005 р. інтенсифікувався діалог з НАТО з метою членства. Кульмінацією стало розширення «Плану дій Україна – НАТО» (2002 р.), який розкривав галузі, де мали бути проведені реформи. Відповідно, українська сторона розробила Цільовий план на 2005 р., за яким розпочався комплекс заходів щодо дослідження суспільної думки стосовно НАТО та проведення реформ згідно вимогам «Плану дій», створення щорічних цільових планів [1, с. 133]. Вважаємо, що українські області користувалися широкою підтримкою Польщі у різноманітних аспектах втілення вимог НАТО.

В архівних документах 2005–2007 рр. зазначено про активність України у втіленні політики атлантичної інтеграції на місцях. За дорученням КМУ обласні державні адміністрації у співпраці з обласними радами протягом 2005 р. працювали над виробленням механізму моніторингу ставлення громадськості до НАТО та проєктом поліпшення ставлення в Україні до НАТО. Залучалися недержавні організації (далі – НДО), які забезпечували допомогу у фінансуванні та виконанні проєктів. На прикладі тогочасних документів Вінницької ОДА ми можемо побачити основні напрями діяльності обласних адміністрацій з євроатлантичної співпраці. Заступник голови ОДА В. Коровій зазначав про фінансування роботи обласних ЗМІ, завдяки чому в області широко висвітлювалися заходи з євроатлантичної співпраці, підкреслювалися інтереси України в загальносвітовій безпеці шляхом інтеграції до НАТО, успіхи миротворчих операцій. Для студентів та освітян проводили лекції «Україна – НАТО: політичний, економічний та соціальний вибір» [2, арк. 153–155.].

Окрім роботи з населенням області налагоджували прямі контакти з країнами-членами НАТО для консультацій та інших заходів у питаннях євроатлантичної інтеграції, зокрема з Польщею. За участі Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Польща в Україні Марека Зюлковські та Генерального Консула Республіки Польща в м. Київ Сильвестра Шостака 23 серпня 2005 р. відбулась міжнародна конференція «Регіональна політика в рамках євроінтеграції», з секцією «Україна – НАТО переваги та перспективи розвитку української держави» [2, арк. 11–12]. Під час цієї конференції область відвідали представники Сьвентокшиського, Великопольського та Лодзінського воєводств. Проінспектувавши всі райони Вінниччини, польська та українська сторони домовились про напрямки співпраці на перспективу євроатлантичної інтеграції. Центр Сьвентокшиського воєводства, м. Кельце, відвідала українська делегація з представників бізнесу, влади, НДО [3].

Звітуючи Президенту України про виконання завдань щодо розроблення програми залучення інвестицій та інформування громадськості про цілі, перспективи та здобутки європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Домбровський згадував успіхи вищезгаданої конференції. Захід вплинув на підготовку до укладення нових міжрегіональних угод про партнерство у євроатлантичній інтеграції з воєводствами Республіки Польща. Посилаючись на успіхи такої політики, голова ОДА просив Адміністрацію Президента України про продов-

ження контролю за подальшим виконанням пунктів «Плану дій Україна-НАТО» до 10 квітня 2006 р. [4, арк. 2].

На місцях чинник українсько-польської атлантичної співпраці мав значення у процесі виконання в 2004–2007 рр. держпрограм з інформування громадян щодо питань євроатлантичної інтеграції України. Вінницькою ОДА та Інститутом трансформації суспільства у 2005 р. було підготовлено і проведено семінар на тему «Членство в НАТО та економічна безпека держави: українська перспектива в контексті міжнародного досвіду», в якому взяли участь дипломати країн Вишеградської групи, представник Центру інформації та документації НАТО в Україні, голова координаційної ради Громадської ліги «Україна-НАТО». Крім того, звітуючи Державному комітетові телебачення і радіомовлення України, В. Коровій звертав увагу на успіхи співпраці з поляками із відкриттям виставок, присвячених євроатлантичній інтеграції у бібліотеках та обласному художньому музеї: «Париж. Варшава. Вінниця: перехрестя історії», «Це просто НАТО», «Наш дім – Європа» [4, арк. 6].

На місцях нерозривно пов'язували атлантичну інтеграцію України з європейською, але водночас, судячи з архівних документів, саме європейській інтеграції надавали перевагу. Багатосторінкові звіти ОДА про комплексне виконання Плану дій Україна – ЄС із розкриттям різноманітних галузей економіки, державного управління, освіти контрастують із здебільшого інформативними та консультативними заходами співпраці з НАТО. Досвід заходів 2005 р. був ретельно досліджений у Вінницькій ОДА, після чого у наступному 2006 р. відбувся тур короткотермінових семінарів з метою підготувати тренерів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України до ЄС. У семінарах взяли активну участь представники Франції та Республіки Польща на чолі з заступницею начальника управління департаменту регіонального розвитку і міжнародного співробітництва Свентокшиської управи Євою Капель-Сньовською [4, арк. 53].

Однак незважаючи на таку активну роботу на місцях, виконання цього доручення виявилось проблематичним через недотримання терміну виконання директиви певними співвиконавцями: Міністерством оборони України, Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій і в справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Національною академією наук України. МЗС України вказувало на загрозу зриву проєкту та було вимушене звернутися до КМУ з проханням продовжити термін виконання директив щодо співпраці Україна – НАТО. Така ситуація вказала НАТО на істотні проблеми

бюрократизму в першому уряді Юлії Тимошенко, через що в Альянсі зробили «ставку» на вплив на український держапарат з боку НДО. Громадські організації, такі як вищезгадана Громадська ліга «Україна-НАТО» у співпраці з МЗС розроблювало програми «сприяння зростанню поінформованості громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України» та інших питань відповідно до Плану дій Україна – НАТО [5, арк. 5].

Сигналом для НАТО про неготовність України до інтеграції стають демонстрації проти запланованих організацією маневрів у Чорному морі. Після акцій діяльність за Планом дій, за яким був призначений майбутній вступ України до НАТО, була призупинена та відкладена на майбутнє. Однак 1 березня 2006 р. Україну з офіційним візитом відвідав Президент Республіки Польща Л. Качинські, який підтвердив незмінність політики Польщі щодо України, незалежно від того, чи буде Україна продовжувати проатлантичний курс. Відзначаючи Польщу як партнера України у питаннях інтеграції, 23 серпня 2006 р. Президент України В. Ющенко нагородив Голову Місії Республіки Польща при НАТО Є. Новака орденом «За заслуги» III ступеня. Відповідно до вимог КМУ регіональні громади та місцева влада ретельно переглянули історію зовнішніх зносин областей та надіслали свої додаткові пропозиції втілення партнерства з Альянсом у 2007 р. [6, арк. 165–166].

Таким чином, документи Вінницької ОДА та обласної ради показують, що польська сторона була зацікавлена в наданні інформаційної та економічної допомоги задля прискорення євроатлантичної інтеграції України. Дії польської сторони дозволили утриматися на шляху пронатовської політики, а допомога, у випадку Вінницької області, спонукала місцевих чиновників до активного втілення державних програм співпраці Україна – НАТО у 2005–2007 рр. Звідси: рекомендація й до наступних урядів та президентських адміністрацій України стимулювати співпрацю з Польщею на цьому «фронті» на різних рівнях.

Список використаної літератури

1. Мєлєкєсцев К. І., Бут О. М. Україна та Республіка Польща: еволюція від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 200 с
2. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1090, 172 арк.
3. Вінницька делегація поїхала до Польщі. *20 хвилин*. URL: <https://vn.20minut.ua/Groshi/vinnitska-delegatsiya-poyihala-do-polschi-29168.html>

4. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1298. 54 арк.

5. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1090. 172 арк.

6. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1299. 203 арк.

УДК 329(410)

Митрощенко В. І.
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФРАГМЕНТАЦІЇ
ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

*У рамках дослідження вивчаються основні фактори фрагментації в партійній системі Великої Британії, які притаманні сучасному етапу її трансформації. Розглядається застаріла «Вестмінстерська» виборча система *First past the post*, що стримує розвиток мультипартійності Об'єднаного королівства. Встановлено необхідність реформування виборчої системи країни з метою збереження демократичного статусу останньої.*

Ключові слова: двопартійна система, парламентські вибори, Консервативна юніоністська партія, Лейбористська партія, фрагментація.

Британський парламентаризм є, так званим, еталоном формування та розвитку партійних систем світу. Країна з доволі консервативними поглядами на ведення зовнішньої та внутрішньої політики, після остаточного BREXIT, начебто повертається до образу країни статусу-кво, яка бажає отримати незалежність від решти Європи та призупинити стрімкі зміни в середині свого політичного середовища.

Але насправді, політична система Об'єднаного Королівства наразі потерпає фундаментальних змін, і саме фрагментація партійної системи Великої Британії, поява нових партій, розкол та непорозуміння в середині партійних еліт, що входять до складу парламенту, роблять цей процес стрімкішим.

В дослідженні двопартійність Палати громад, вивчається нами, як так званий патерн, який кожного наступного парламенту дедалі більше втрачає свою актуальність під впливом нових партій.

Офіційна база даних виборчої комісії Об'єднаного королівства (The electoral commission), яка представляє собою незалежний орган,

до компетенції якого належить контроль за проведенням виборів та регуляція фінансів партій Великої Британії, наразі нараховує 404 зареєстровані партії, десять з яких є членами парламенту Великої Британії і ще десять, не є членами Палати громад, але мають своїх представників у парламенті Шотландії, Уельсу, Асамблеї Північної Ірландії та у Лондонській асамблеї [1].

Професор політики університету Ессекса, Девід Сандерс, у своєму дослідженні «Змінна партійна система Великої Британії» звертає увагу на п'ять факторів фрагментації партійної системи країни, це:

1) культурний фактор, що демонструє спад довіри різних поколінь та верств населення до послідовних дій двох основних партій уряду.

2) фактор, що представляє собою появу і розвиток нових «ідентичностей». Насамперед шотландської та валлійської, а також інших етнічних меншин, політичні партії, яких є основними в своїх парламентах, а також мають представників у Вестмінстері.

3) фактор посиленої критики зі сторони ЗМІ партійних еліт і, як наслідок, недовіри до них з боку населення. Провідні інформаційні агентства при будь-якій можливості намагаються викрити неправдиві, або помилкові твердження кожного з політиків.

4) фактор посилення взаємодії в соціальних мережах, що дає змогу утворювати політичні об'єднання однодумців, до яких залучається переважно молодь, яка і так має недовіру до владних партій.

5) фактор «ненавмисних» наслідків політичних рішень правлячих партій. Він вказує на такі глобальні наслідки, як створення шотландського парламенту, реформа Еда Мілібенда та звісно рішення Д.Кемерона, щодо проведення референдуму стосовно виходу з ЄС [2, с. 103].

Поліпартійний склад Палати громад та політичний плюралізм дають право меншості бути представленою на всіх владних рівнях та бути членами парламенту. Ця тенденція висвітлює Об'єднане Королівство, як країну, що де-юре, в однаковій мірі ставиться до прояву політичної волі усіх офіційно зареєстрованих партій і зберігає імідж країни з високим рівнем демократії.

Фактично, британська виборча система «First past the post» представляє собою вибори, коли всі депутати обираються в одномандатних округах в один тур. Попри велику кількість голосів деякі партії через це просто не мають змоги потрапити до парламенту. Незважаючи на розчарування електорату діями обох партій, що періодично змінюють одна одну і дивлячись на велику підтримку виборцями інших

партій, таких як SNP або UKIP, що на виборах до парламенту набирають мільйони голосів, а отримують лише кілька місць з 650, можна зробити такий висновок, що двопартійна система Британії потребує невідкладного реформування, або це може спричинити чималі кризові явища політичної системи останньої [3].

Попри більшість місць у парламенті, частка прихильників Консервативної юніоністської та Лейбористської партій стабільно знижується. Науковці припускають, що історично Об'єднане Королівство мало багатопартійну систему, а верховенство лейбористської та консервативної партій залежало від соціальної та економічної системи, яка почала занепадати в середині ХХ століття. Політика впроваджена урядами двох партій з метою підтримання своїх виборців, парадоксально прискорила партійну фрагментацію та збільшила економічний спад та політичну нестабільність з якою наразі краще справляються націоналістичні партії, які мають більшість в місцевих органах влади та нарощують кількість прихильників [4, с. 450].

Представники Лондонської школи економіки та політичних наук Джек Блуменау та Саймон Хікс в мультидисциплінарному академічному блозі, який ведеться з метою підвищення політичної усвідомленості британської громадськості звертають увагу на те, що кожен регіон країни має перелік партій, що є лідерами та конкурують між собою.

Зниження підтримки Консервативної та Ліберальної партій спостерігається вже протягом двадцяти років і вже відоме великому загалу. Ріст фрагментації серед партійного середовища припадає на парламентські вибори 2015 року, які виявили прихильність майже двох третих населення до ліберальних демократів, націоналістичних партій Шотландії та Уельсі, а також UKIP та Зелених.

Отже, підсумовуючи досліджені дані можна зробити такий висновок, що Велика Британія вже давно перейшла до багатопартійності. Спираючись на багатовікові традиції та закоренілу політичну систему, еліти двох правлячих партій стримують кроки, необхідні для впровадження нової виборчої системи. Тим самим спричиняють трансформаційні процеси в партійному середовищі, а саме фрагментацію існуючих партій, недовіру до них, натомість збільшення потенціального електорату тих партій, що вдало проявляють себе на місцях, але доки не мають змогу отримати більшість в парламенті.

Список використаної літератури

1. The Electoral Commission data search [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.electoralcommission.org.uk>.

2. Sanders D. The UK's changing party system: The prospects for a party realignment at Westminster/ D. Sanders [Electronic resource]. — Mode of access: <https://doi.org/10.5871/jba/005.091> Posted 4 May 2017. © The British Academy 2017.

3. Вендик Ю. Система прогнила. Почему главные партии Британии провалятся на выборах в Европарламент / Ю. Вендик [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.bbc.com/russian/features-48301704>.

4. R. McKibbin A Brief Supremacy: The Fragmentation of the Two-Party System in British Politics [Electronic resource]. — Mode of access: <https://www.deepdyve.com/lp/ou-press/a-brief-supremacy-the-fragmentation-of-the-two-party-system-in-british-oEm2jhldje?key=OUP>.

5. Blumenau J. Britain's evolving multi-party system(s) / J. Blumenau, S. Hix [Electronic resource]. — Mode of access: <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/britains-evolving-multi-party-systems/>.

УДК 327.8

Мицик Л. М.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Метою дослідження є порівняльний аналіз інститутів культурної дипломатії України, Європейського Союзу та США, а також окреслення основних проблем та перспектив подальшої реалізації Україною її культурної дипломатії.

Ключові слова: культурна дипломатія, міжкультурний діалог, культурна інституція, культурна політика, культурний обмін, Український інститут.

Метою дослідження є порівняльний аналіз інституцій культурної дипломатії України, Європейського Союзу та США, а також окреслення основних проблем та перспектив подальшої реалізації Україною її культурної дипломатії.

Тривалий час Україна мала тривіальний і звulьгаризований образ у світі, часом невіддільний від російського. Останні роки відбувається помітне увиразнення національної культури, її поступове відмежування як від пострадянської, так і від російської масової культури, набуття власного обличчя з характерними рисами. Сьогодні проблема упізнавання України у світі є ще більш актуальною, зважаючи на агресивну гібридну війну з боку Російської Федерації та поширення нею

неправдивої інформації про нашу країну. Існує нагальна потреба запобігти спотворенню іміджу України та позитивно вплинути на уявлення про неї міжнародної спільноти. На часі посилення культурної присутності України у світі, пошук діалогу та налагодження нових зв'язків, звернення до засобів культурної дипломатії, яку західні експерти розглядають як «м'яку силу» зовнішньої політики [7; 8].

Під культурною дипломатією розуміють не лише інструмент вирішення певних зовнішньополітичних проблем, а й «дипломатію між культурами». Це дві пов'язані між собою, однак, принципово відмінні, ролі. У першому випадку культура виступає суб'єктом і слугує засобом досягнення порозуміння через обмін культурними цінностями. У другому – культура є об'єктом дипломатії, тоді як дипломатія модерує міжкультурний діалог.

Очевидно, що методи та цілі, а отже, і ступінь сприйняття культурної дипломатії сьогодні суттєво різняться у всьому світі. І. Гавриленко виділяє дві моделі "м'якої сили" - американську та європейську [1, р. 8].

Перша характерна для США і може бути повністю реалізована лише за специфічних умов. Сполучені Штати мають величезні економічні ресурси, що дозволяють тримати значний штат працівників посольств та здійснювати належне фінансування культурних програм Державного Департаменту. За образним виразом С. Шнайдер, «м'яка сила вимагає твердих доларів» [8, р. 22]. Американська масова культура (кіно, музика, мистецтво) поширюється планетою незалежно від дій держави, тому не має необхідності просувати її за кордоном ще й через дипломатичні канали, а державна мова США - англійська – є однією з найпоширеніших у світі, тому її викладання за кордоном також не є пріоритетом американської культурної дипломатії, за виключенням тренінгових програм для викладачів. Проте, стратегічну мету зовнішньої культурної політики Сполучених Штатів Америки, сформульовану Дж. Наєм як «стимулювання інших прагнути результатів, які ви хотіли б отримати самі», поділяють сьогодні далеко не всі держави світу [6, с. 166].

Європейська модель дозволяє здійснювати культурну дипломатію за умов обмеженого фінансування або дефіциту людських ресурсів. Як засвідчує досвід, заклади культурної дипломатії країн Європи за кордоном ефективно функціонують без чи за мінімальної фінансової підтримки держави, адже мають переважно грантове забезпечення або є самоокупними завдяки наданню певних послуг, наприклад, мовних курсів. Недоліком такої моделі може бути гірша

координованість зовнішньополітичних послань, адресованих аудиторії країни перебування культурними центрами, адже вони є переважно незалежними від посольств своїх держав. Однак такі ситуації практично ніколи не виникають, адже, по-перше, держава перебування усвідомлює, що працівники культурної установи не є офіційними представниками свого уряду, по-друге, пропагуючи культуру чи мову власної держави, такі центри намагаються оминати гострі політичні питання. Більш того, незалежність "культурних дипломатів" від уряду здатна допомогти останньому донести до посадовців держави перебування думку, яка з певних причин не може бути висловлена офіційними каналами. Нарешті, на відміну від американської, така модель культурної дипломатії не викликає різко негативної реакції більшості країн світу [1, с. 8].

Окрім того, специфічний приклад культурної дипломатії Великої Британії є корисним з точки зору ефективності недержавного фінансування, у той час як приклад Польщі демонструє високу ефективність здійснення означеного напрямку країною, культура і мова якої не є дуже поширеною у світі. З огляду на вказані особливості європейської моделі, вітчизняні експерти вважають, що Україні при розбудові її культурної дипломатії варто звернути більшу увагу саме на цю модель [1, с. 8].

Заходи культурної дипломатії передбачають інституалізацію міжнародних культурних зв'язків. Більшість впливових європейських держав сьогодні створили мережі культурних інституцій за кордоном. Зокрема, у Києві працюють культурні представництва багатьох європейських країн: Британська Рада (Велика Британія), Французький Інститут (Франція), Чеський центр (Чеська Республіка), Польський Інститут (Республіка Польща), Інститут Сервантеса (Іспанія), Гете-Інститут (Німеччина) та ін. Діяльність цих інституцій має гібридний характер, чим відрізняється від роботи інших культурних державних закладів. Вони працюють при дипломатичних установах та підпорядковані міністерствам зовнішніх справ, але разом із тим змістом їх діяльності є власне культура. Дипломатична і культурна робота цих установ тісно між собою пов'язані, що й відповідає цілям та інструментам культурної дипломатії. Україна може використати наявний досвід функціонування культурних інституцій за кордоном багатьох держав, зокрема, щодо моделей їх фінансування, підпорядкування, основних видів діяльності та налагодження співпраці з іншими державними та недержавними установами.

Престиж України як держави та її міжнародний статус великою мірою залежать від того, як працює її культурна дипломатія та як функціонують установи, що її представляють. На думку експертів, «актуальна нині проблема інституалізації культурної дипломатії України полягає не лише у відсутності політики промоції та системної підтримки культурних ініціатив, відчутному браку ресурсу (адміністративного, фінансового, кадрового). Ця проблема проявляється як критична нестача фахового бачення цієї політики. Саме на етапі створення візії інституту культурної дипломатії України доцільним є аналіз досвіду успішних європейських установ у цій сфері»[3, р.6].

О. Розумна виділяє такі особливості функціонування інституцій культурної дипломатії:

1. Всебічна державна підтримка.
2. Підпорядкування відомствам у закордонних справах.
3. Популяризація мови та надання послуг з її вивчення.
4. Ретрансляція європейських цінностей.
5. Відповідність культурним запитам країни перебування.
6. Налагодження довготривалих зв'язків та розвиток продуктивного партнерства.
7. Підтримка сучасної культури і мистецтва.
8. Мережева структура.
9. Підтримка літературних проєктів і книговидання [3, с. 6-9].

Отже, європейський досвід вирішення проблеми інституалізації культурної дипломатії полягає у створенні умов для успішної промоції національної культури у світі шляхом реалізації послідовної та систематичної діяльності з визначеними напрямками і пріоритетами [3, с. 10].

Насамперед, необхідно подолати різночитання поняття культури в ЄС та в Україні. Згідно з документами європейських структур, культуру визначено пріоритетом європейської розбудови, вона виступає репрезентантом європейської ідентичності та громадянства, проголошується носієм такої визначальної європейської цінності, як багатоманіття. За роки незалежності України політична еліта не розглядала культуру як пріоритетну галузь державної політики, на якій роками позначалися недофінансування, корупованість, непрофесійність. Це, відповідно, і досі перешкоджає забезпеченню її відкритості, виходу українського культурного продукту на європейський ринок, ускладнює повноцінний розвиток української культурної дипломатії. Подолання негативних тенденцій у культурі неодмінно поставить на порядок ден-

ний питання щодо розширення її можливостей, зокрема, і на рівні зовнішньої політики.

Важливим етапом інституалізації є визначення її суб'єктів. З огляду на європейський контекст, такими суб'єктами, у першу чергу, є культурні інституції. Узагальнений досвід роботи європейських культурних інституцій може слугувати зразком успішної реалізації культурної дипломатії. Підґрунтям для створення інституцій є вже напрацьовані зв'язки між приватними учасниками культурного процесу, діяльність осередків української діаспори, робота культурно-інформаційних центрів у складі дипломатичних установ за кордоном. На сьогодні є очевидним, що останні не можуть бути використані як інструмент культурної дипломатії без ґрунтового переформатування. На думку І. Гавриленка, «підхід що реалізується в Україні починаючи з 2006 р. (саме тоді було видано указ Президента, що передбачав створення культурно-інформаційних центрів у складі закордонних дипломатичних установ України) є помилковим, з огляду на нестачу фінансування та неволодіння українськими дипломатами навиками культурних менеджерів» [1, р. 8].

Заходи культурної дипломатії повинні відбуватися за тісної підтримки держави, однак без чиновницького тиску. Одним із найбільш дискусійних у культурному середовищі у 2015 році стало питання створення Українського Інституту. З одного боку, Український Інститут є важливим кроком назустріч впровадженню державної політики культурної дипломатії, з відповідними стратегією, правовою унормованістю, системою завдань і функцій [3, с. 21]. Український інститут, відповідно до його Стратегії на 2020-2024 роки, здійснює свою програмну та проєктну діяльність для виконання стратегічних цілей:

- 1) покращення розуміння та впізнаваності України серед закордонних аудиторій;
- 2) забезпечення сталого запиту на експертну взаємодію з Україною;
- 3) зміцнення спроможності гравців української культури, освіти, науки та громадянського суспільства до міжнародної співпраці;
- 4) посилення залученості України до актуальних світових культурних процесів;
- 5) розширення поля використання української мови у світі [5, с.12].

Розуміючи, що діяльність Українського Інституту має бути орієнтованою на європейські практики культурної політики та промоції культури, слід зважати на безліч актуальних для України нюансів,

важливих для моделювання його роботи. Зокрема, і на те, що ця державна установа має бути максимально адаптованою до дефіциту бюджетних коштів.

Очікуваним результатом складного і тривалого процесу інституалізації української культурної дипломатії є не лише створення Українського Інституту. Сьогодні відчутна потреба у створенні цілої платформи інституцій, яка забезпечить послідовну і системну роботу з продукування сучасного образу України, цікавого для потенційних партнерів, трансляції українських меседжів світові, розбудови культурних комунікацій [3, с. 25].

Під час Революції гідності в Україні була створена мережа *the Global Ukrainians*, одним із напрямків діяльності якої мала стати культурна дипломатія. Створення такої мережі зумовлене також загально-визнаною потребою у більш систематизованій та скоординованій співпраці між українськими лідерами волонтерських рухів, громадськими організаціями в країні та за кордоном та державними органами, відповідальними за зовнішню інформаційну та культурну політику.

Розмаїття діяльності «народних дипломатів» в Україні вражає. Культурні активісти, волонтерські рухи та громадські організації проводять дні культури, кінопокази, театральні вистави; митці організують культурні обміни та виставки, конференції, виступи дитячих колективів, фестивалі, форуми, книжкові ярмарки, тижні моди.

Залучення державних установ України до таких проєктів мінімальне; не існує єдиної стратегії та бачення розвитку культурної дипломатії. Проблему можна вирішити об'єднанням зусиль та комплексним підходом до питання таких агентів, як Кабінет Міністрів України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство культури України, Міністерство освіти і науки, Комітет Національної премії імені Тараса Шевченка, художники експерти, волонтери, науковці, українські емігранти. Головне завдання культурної дипломатії України з точки зору її змісту – розповісти історію та представити культурну спадщину країни сучасними засобами. Для цього необхідно залучити діячів української діаспори за кордоном до створення українського контенту. Очевидно, що стимулювати розвиток культурної дипломатії неможливо без інновацій у культурі та без змістовної культурної політики.

Отже, культурна дипломатія для України - важливий елемент стратегічної діяльності, «м'яка сила», завдяки якій набагато легше позиціонувати себе у світі та знаходити підтримку на громадському рівні. Це інструмент для реалізації національних інтересів, але за

умови систематичного застосування та ефективної координації зусиль та формування якісного контенту для експорту.

Список використаної літератури

1. Гавриленко І. Концепції та моделі здійснення культурної дипломатії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2014. Вип. 1. С. 5-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_mv_2014_1_3

2. Подасько Ю.Л. Європейський досвід реалізації культурної дипломатії: специфіка та перспективи подальшого розвитку. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"*. Сер. Політологія. 2014. Т. 230, Вип. 218. С. 48-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_230_218_11

3. Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко. К.: НІСД, 2016. 92 с. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/kult_dyp-cd7f1.pdf

4. Сербіна Н.Ф., Кучмій О.П. Культурна дипломатія як інструмент зовнішньої політики сучасної європейської держави. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 100 (Частина I), 2011. С. 122-131. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/1667/1578>

5. Стратегія публічної дипломатії міністерства закордонних справ України 2021-2025. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>

6. Nye J. Soft Power . *Foreign Policy*, No. 80, Twentieth Anniversary. Autumn, 1990. P. 153-171. URL: <https://www.jstor.org/stable/1148580?origin=crossref&seq=1>

7. Nye J. Soft Power: the means to success in World Politics. N.Y.: Perseus Publishing, 2004. 191 p. URL: https://www.academia.edu/28699788/Soft_Power_the_Means_to_Success_in_World_Politics_Joseph_S_Nye_Jr?auto=download

8. Schneider C. P. Culture Communicates: US Diplomacy that Works. *Discussion Papers in Diplomacy*. No 94. September 2004. P. 1-22. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2016-02/20040300_cli_paper_dip_issue94.pdf

Наумкіна С. М.

ДИСКУРСИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНА ТА СУЧАСНОГО ЧАСУ

Простежується еволюція поняття «політична ідентичність» модерної і постмодерної доби на прикладах із сучасної європейської історії – від появи ідеї «Сполучених штатів Європи» до реалізації політичного та дискурсивного проекту Європейського Союзу. Обґрунтовується, що цей процес має свої характерні риси, як позитивні, так і негативні наслідки, при чому, загальноприйняте трактування відсутнє, і тому потребує пильної уваги як у теоретичному, так і практичному аспектах. Показано, що глобалізація призводить до появи нових, наднаціональних економічних та політичних акторів, ставить під сумнів національну ідентичність, утворюючи глобальну економічну, політичну систему та глобальне суспільство.

Ключові слова: політична ідентичність; національна ідентичність; локальна, регіональна та місцева ідентичності; модерн; постмодерн; глобалізаційні процеси; національні кордони; вестернізація; експансія культури.

Еволюцію розуміння політичної ідентичності модерної доби можна простежити на прикладах із сучасної європейської історії – від появи ідеї «Сполучених штатів Європи» до реалізації політичного та дискурсивного проекту Європейського Союзу. Так, перші кроки до формування європейської ідентичності як результату економічної взаємодії та політичної волі було зроблено після Першої світової війни у відповідь на посилення ролі США у світовій політиці. Зрештою, у 1926 році створюється Європейський торгівельний та митний союз з метою утворення зони вільної торгівлі, який очолював французький економіст Шарль Жідом, а у 1929 році міністр закордонних справ Франції А. Бріан проголосив у Лізі Націй початок реалізації панєвропейського економічного та політичного проекту [1, с. 9].

У 30-х роках минулого століття ідейним локомотивом об'єднання з Францією стає Велика Британія, яка пропонувала утворити єдиний парламент та громадянство. Після Другої світової війни ідея формування єдиного європейського простору, в основі якого знаходилась європейська ідентичність, розвивається з новою силою.

У 1946 році У. Черчіль закликав до створення «Сполучених штатів Європи», у 1947 році Франція і Велика Британія укладають угоду

про оборонний союз, у 1948 році створюється Митний союз Бельгії, Нідерландів і Люксембургу, а у квітні того ж року – Організація економічного співробітництва та розвитку.

18 квітня 1951 Франція, Італія, Німеччина, Бельгія, Нідерланди та Люксембург підписали в Парижі договір про створення Європейського союзу вугілля і сталі, який радикально змінив ситуацію в Європі, зробивши явним відхід Франції від союзу з Англією та її розворот у бік Німеччини. В основі цих процесів – не лише питання економічної доцільності чи політичної раціональності, а передусім – уявлення про політичну ідентичність, яке домінувало на різних етапах у таких локомотивах європейської інтеграції, як Франція, Німеччина та Велика Британія. Так, Франція «вважала для себе природним виступати втіленням єдиної Європи, велич якої ставала би і величчю самої Франції» [1, с. 12].

25 березня 1957 р. у Римі було підписано договір про створення Європейського об'єднання атомної енергії та Європейського економічного союзу (ЄЕС), що стало визначальним кроком у процесі європейської інтеграції. Це мало не лише економічні та політичні наслідки. Розпочався процес саморозвитку європейської ідентичності, гармонізації законодавства, внутрішньої та зовнішньої політики країн ЄЕС. У 70-х роках чисельність населення країн ЄЕС складала 273 млн. осіб, до Союзу вступили Велика Британія, Данія та Ірландія, а от Норвегія, за підсумками референдуму так і не змогла у той час приєднатись до ЄЕС. У цьому факті також відчутним є вплив чинника соціокультурної ідентичності. Проте, одним із головних факторів щодо формування європейської політичної ідентичності стали перші вибори до Європейського парламенту у 1979 році.

З 1992 року, часу підписання Маастрихтської угоди, розпочався сучасний етап європейської інтеграції, який передбачав включення до простору європейської політичної (та, передусім, соціокультурної) ідентичності країн Центральної та Східної Європи. В угоді щодо створення Європейського Союзу було визначено основні принципи об'єднання (єдине громадянство, єдина освітня та культурна політика, сформульовано фундаментальні права громадян, єдина валюта).

У 1997 р. країни ЄС підписали Амстердамський договір, який уможливив розширення Союзу і визначив основні інституційні правила діяльності (умови вступу, поділ на «основні» країни та периферію, терміни та умови введення наднаціональної валюти – «євро»).

Така подія, як утворення ЄС, продемонструвала можливість дискурсивного конструювання політичної європейської ідентичності,

успішного пошуку спільних цінностей та об'єднавчих ідей після століть протистояння на європейському континенті

Важливою ознакою політичної ідентичності сучасної доби, як відомо, стають мінливі політичні умови її формування, зміна ролі національної держави під впливом процесів глобалізації та локалізації, виклики ідентичності у мультикультурних спільнотах (через хвилі міграції, поширення націоналізму, релігійної нетерпимості тощо) та кардинальні зміни у світовому освітньому просторі.

У процесі формування політичної ідентичності у сучасних суспільствах важливими чинниками стають демократичні принципи діяльності політичних акторів. Поступово формується сукупність уявлень щодо інших країн, передусім – країн-сусідів, із якими українське суспільство має спільну історію, досвід тоталітарного панування та культурні традиції, які утворюють унікальний зміст ідентичності для кожної держави, визначають новітні символічні кордони, створюють умови формування світового освітнього простору «Освіта без кордонів» [Див. детал.: 2].

У зв'язку з цим політичні еліти повинні виконувати функцію формування та реалізації «політики ідентичності» в мас-медіа, освіті, культурі, створення символічного ряду свят та нести за це відповідальність як на міжнародному, так і регіональному рівнях.

Процес формування політичної ідентичності носить суперечливий характер через те, що це один із головних викликів для країн пост-радянського простору, в яких, після розпаду Радянського Союзу, суспільства залишаються різномірними за етнічними, конфесійними, культурними та мовними факторами, рівнем економічного розвитку територій та регіонів.

Безумовно, не можна недооцінювати вплив глобалізаційних процесів на формування ідентичності. Глобалізація призводить до появи нових, наднаціональних економічних та політичних акторів, ставить під сумнів національну ідентичність, утворюючи глобальну економічну, політичну систему та глобальне суспільство. Водночас, глобалізаційні процеси, розмиваючи національні кордони та ідентичності, створюють передумови для появи та розвитку локальних, регіональних та місцевих ідентичностей. Так, національна ідентичність розмивається процесами глобалізації, «вестернізації» та експансією культури доби пост-модерну.

Список використаної літератури

1. Иноземцев В., Кузнецова Е. Объединенная Европа на пути к лидерству в мировой политике. Международная экономика и международные отношения. 2012. № 4. С. 3-14.

2. Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / За ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокурянської. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 520 с.

УДК 316.344.42

Некряч А. І.

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ І МІСЦЕВОЇ ЕЛІТИ – КЛЮЧОВЕ ЗАВДАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Проаналізовано роль та функції регіональної і місцевої еліти в умовах децентралізації влади. Визначено політичну вагу адміністративно-територіальної реформи. Узагальнено проблеми, що гальмують створення ефективної та прозорої регіональної і місцевої еліти, та визначено чинники їхньої мінімізації. Доведено, що одним із напрямків діяльності еліти є впровадження демократичних форм управління, за яких важливого значення набуває інформованість громадян. Запропоновано шляхи зміцнення інституту місцевого самоврядування, серед яких можна виокремити запровадження Інституту місцевого омбудсмена.

Ключові слова: регіональна і місцева еліта, децентралізація влади, адміністративно-територіальна реформа, місцеве самоврядування, демократичні форми управління.

Тридцятирічна історія розбудови Української держави, внутрішньополітичні трансформації та зовнішні загрози, які пов'язані із конфліктом на Сході України, анексією Автономної Республіки Крим, змінили українську націю, український народ, кожного з нас та наше сприйняття і розуміння суверенності, незалежності, самостійності і територіальної цілісності країни. За таких нових викликів часу важливо було більш прискореними темпами здійснювати загальнонаціональні реформи в різних сферах і напрямках суспільно-політичного життя.

Серед фундаментальних завдань, які потребували першочергового вирішення було проведення адміністративно-територіальної реформи на засадах децентралізації і субсидіарності. Започаткована в 2015 році новітня модель децентралізованого управління заклала сучасні засади у відносинах між центром і регіонами, місцевими

гілками влади, різними рівнями управління. Це стало досить складним випробовуванням для державних інститутів, самого місцевого самоврядування, регіональної і місцевої еліти. Окрім того, вони повинні були виконати нелегку місію – забезпечити не тільки територіальну цілісність нашої держави, але й її міцність, непохитність суспільних устоїв та демократичних цінностей. Водночас, це створило сприятливе середовище для «перезавантаження» всієї системи управління на регіональному і місцевому рівнях, яке ґрунтується на трьох автономіях: правовій, організаційно-кадровій і фінансовій та базових принципах самоорганізації, самофінансування, розумному співвідношенні централізації та децентралізації влади.

Важлива функція в цьому процесі відведена регіональній та місцевій еліті, яка повинна не тільки забезпечити реалізацію положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Постанови Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 року «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад», але й доступність послуг у відповідних сферах на території таких громад.

Регіональна і місцева еліта – це активна частина населення, яка володіє цілою низкою здібностей, а саме: мистецтвом налагодження міжособистісних стосунків, вмінням вести перемовини, здатністю критичного мислення, допомагати мешканцям громади вирішувати і врегульовувати спільні питання, наявні конфлікти, мінізувати протистояння, проводити консультації, об'єднувати зусилля зацікавлених сторін щодо участі в роботі місцевих громад, надавати правову та іншу допомогу, передбачати наслідки своїх дій. По суті, ця відібрана меншість стає визначальним суб'єктом регіональних і місцевих зрушень, яка вчасно може адаптуватися до суспільно-політичного середовища, демонструвати нестандартні, креативні підходи в управлінні, прийнятті рішень та їхні наслідки для регіону, забезпечувати інноваційний розвиток, впровадження інформаційних технологій в усіх сферах місцевого життя, оперативно реагувати на найбільш значущі проблеми, професійно на належному рівні протистояти усім перешкодам і викликам як внутрішнього так і зовнішнього порядку.

До складу місцевої еліти, на нашу думку, можна віднести: керівників державних установ, органів місцевого самоврядування, депутатський корпус, керівників комунікаційної та ідеологічної сфер, науки, культури, ЗМІ, впливових підприємців, бізнесових структур, а також місцеву бюрократію, значення якої в підготовці та прийнятті місцевих рішень, наданні послуг досить велике.

Політична вага розпочатої реформи полягає в тому, що на практиці підтверджена ключова теза децентралізації стосовно того, що в країні реально розпочалося формування потенційно спроможного самоврядного середовища, значно комфортнішого для співіснування і виживання людей.

Загалом сприяло цьому нормативно-правове забезпечення, яке заклало основоположні підходи до проведення таких кардинальних змін на місцевому рівні. Зокрема, йдеться про Закони України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про співробітництво територіальних громад», зміни до Бюджетного і Податкового кодексів. В цілому це відповідає урядовій Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, сприяє розбудові самодостатніх територіальних громад, а також становленні нашої країни як цивілізованої демократичної держави із європейськими цінностями і стандартами, вмінням ефективного реагувати на пріоритетні запити громади, підвищувати якість комунальних послуг, стимулювати місцеву економіку та більш активно залучати мешканців до спільного вирішення питань.

Як засвідчує практика, інститут місцевого самоврядування дійсно стає унікальною сферою діяльності, яка сприяє впровадженню таких ознак демократії як спільність завдань, солідарної відповідальності, соціальної згоди. Це ще й добра школа політичного виховання громадян, їхньої політичної участі у вирішенні спільних справ як на місцевому рівні так і загальнонаціональному. Завдяки децентралізації на місцях створюється багатоступінчата система управління і прийняття рішень на рівні, який найближчий до тих людей, які потребують цих рішень.

Важливе місце і роль в цьому процесі відводиться регіональній і місцевій еліті, яка спільно із місцевими депутатами повинні забезпечити належний рівень послуг всім мешканцям громад, зокрема, у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства.

Враховуючи, що в жовтні 2020 року на місцевих виборах обрано новий склад представницького корпусу, доцільно створити таке середовище довіри як до самих депутатів так і місцевої еліти, з тим щоб мешканці якомога менше відчувати на собі тягар місцевої бюрократичної машини, були захищеними від її свавілля, завжди мали доступ до тих рішень, які приймаються від його імені.

Зацікавленість громади повинна бути ще й в тому, щоб це середовище стало своєрідним запобіжником щодо «апетитів» посадовців,

обмежувало бюрократичну тяганину у вирішенні місцевих справ, унеможлиблювало корумповані, заангажовані рішення, не допустило появу на місцях олігархічних кланів, «удільних князівств», «власних вотчин», «місцевих панів».

Автор не виключає ситуацію, коли на місцевому рівні може виникнути протистояння між місцевою елітою, бюрократією, інститутами представницької демократії та групами інтересів. Водночас, це не означає, що потрібно відмовитися від їхніх послуг. В реальному вимірі місцева політика і управління взаємопов'язані між собою. Тому немає ніякого сенсу відмовлятися від послуг еліти та місцевих чиновників. Це вже справа самої громади застосувати такі запобіжні механізми, щоб інтереси кожного індивідуума і громади в цілому були захищені повною мірою, а жоден чиновник будь-якого статусу та рангу не погіршував їхнє проживання, доступність до послуг.

Варто звернути увагу ще на одну проблему, пов'язану із діяльністю регіональної і місцевої еліти. Це корупція та хабарництво. Запобігти цьому негативному явищу має відкритість, прозорість чиновників, громадський контроль та гарантування мешканцям достовірної інформації про те, чим займається місцева еліта, які рішення вона приймає аби вони були найбільш корисні для людей. В контексті вищезазначеного, дієвою формою може стати публічне обговорення діяльності чиновників, розширення участі громадян у вирішенні місцевих справ через звернення до суду на незаконні рішення, започаткування інституту місцевого омбудсмена, на що неодноразово в своїх публікаціях звертала увагу автор.

В межах громад важливо сформувати своєрідний самоврядний простір, який би закладав демократичні цінності, такі як справедливість, відкритість, солідарність, які дозволили б реально простежувати професійний склад і компетентність місцевої еліти. Такий механізм не тільки доповнив би контрольну функцію, але й створив би умови для запобігання несправедливого відношення до людей.

До речі, як засвідчує практика, мешканці стають більш критичнішими і вимогливішими щодо дій місцевих еліт. Оскільки ключовим завданням останньої є управляти місцевими процесами, розробляти місцеву політику, виокремлюючи в ній першочергові пріоритети необхідних для розвитку регіонів з урахуванням економічних, фінансових, природних ресурсів.

Варто зазначити, що більшість мешканців громади не мають до повного доступу до місцевих справ та, власне, до того, чим займається місцева еліта. Причин декілька. В частини людей склалася хибна

думка стосовно того, що від них нічого не залежить. Інша частина – просто не бачить шляхів як це зробити. Тож байдужість з боку населення присутня і це потрібно визнати. Але варто врахувати й ту обставину, що, по великому рахунку, мешканців турбує одне: це ефективність місцевих служб, які надають їм різноманітні послуги.

Автор дотримується думки, що беззаперечно не можна стверджувати, що повністю все населення безініціативне. Насправді мешканець громади став більш прагматичнішим, а недостатня його активність не привід говорити про його цілковиту байдужість до всього, що відбувається в громаді. Місцевій еліті варто пам'ятати, що участь не приходить сама по собі. Їй потрібно вчитися. Найкращий спосіб – це залучати мешканців до конкретних справ. Одним із таких механізмів залучення на місцевому рівні може бути реалізація ідеї бюджету участі або так званого громадського бюджету. В його ході мешканці отримали б можливість розпоряджатися реальним суспільним благом – частиною місцевого бюджету і відчутти конкретний внесок у спільну працю. Доцільність запровадження подібної форми в усіх регіонах України підтверджується зарубіжним досвідом, де більше тисячі міст країн Європи та Північної Америки успішно її використовують. Але коли мешканець впродовж тривалого часу не бачить прямої зацікавленості у вирішенні спільних справ, не задовольняються його потреби, то в кінцевому підсумку це призводить до тієї самої апатії, байдужості, безініціативності.

Наступне. Одним із напрямків діяльності еліти є впровадження демократичних форм управління, яке пов'язане із впровадженням на місцевому рівні прямих форм демократії, таких як місцеві референдуми, опитування тощо. Важливого значення за таких умов набуває інформованість громадян. Зазначимо, що засоби масової інформації, комунікаційні мережі стають більш доступними джерелами для отримання інформації. Водночас важливо, щоб вона була зорієнтована безпосередньо на саме населення, яке в доступній формі хоче володіти нею, передусім для того, щоб контролювати життя громади. Проте на практиці маємо непоодинокі приклади, коли місцеві чиновники встановлюють «свої правила гри» в інформаційному полі, які не завжди сприяють вільному доступу громадян до інформації. Та і місцеві редактори і журналісти, репортери не дотримуються незаангажованості, незалежності, нейтралітету в своїй діяльності і не виступають як об'єктивні суб'єкти передачі інформації.

Запобігти цьому можуть місцеві партійні осередки і їхні лідери, які є з'єднувальною ланкою і спільно з зацікавленими групами,

групами тиску, засобами масової інформації можуть суттєво впливати на формування громадської думки мешканців, добиватися, щоб комунікаційні мережі були загальнодоступними і об'єктивними джерелами новин.

В демократичному суспільстві, а саме таке суспільство прагне побудувати наша країна, ідеали свободи дають людям право сподіватися, що існує багато способів врахування інтересів на належному рівні. Децентралізація заклала новий алгоритм відносин між громадянами з урахуванням регіональних і місцевих потреб. Органи місцевого управління є місцевими в тому розумінні, що вони управляються людьми з місць, платниками податків, які розділяють загальну зацікавленість в якості і доступності послуг. І значення в цьому процесі регіональної і місцевої еліти є достатньо значущою і ключовою. Саме таким, на нашу думку, має бути алгоритм взаємодії еліти з мешканцями, які разом стають відповідальними за розбудову спроможної, самодостатньої місцевої влади, а значить відповідальними і за спільні практичні дії.

На нашу думку, зміцненню інституту місцевого самоврядування сприяло б запровадження Інституту місцевого омбудсмена, який допомагав би не тільки вирішувати місцеві справи на користь мешканців громади, але й досягати своєрідного балансу інтересів в межах територіальної громади усіх зацікавлених суб'єктів самоврядного процесу, унеможлиблював узурпацію влади окремими посадовими особами, чиновниками, запобігав би корупції в їхньому середовищі.

Щодо шляхів формування регіональної та місцевої еліти то, на нашу думку, децентралізація відкриває додаткові можливості для представників будь-яких суспільних груп на місця в політико-управлінських структурах місцевого рівня. Важливо цим скористатися усім бажаним, які володіють освітньою і професійною підготовкою, організаторськими здібностями та пройшовши визначений порядок відбору долучитися до розбудови об'єднаних територіальних громад.

Насамкінець зазначимо, що завдяки децентралізації в Україні, попри наявні перешкоди внутрішнього і зовнішнього порядку, політичні трансформації на загальнонаціональному рівні, геополітичні «зсуви», в лещатах яких опинилася наша країна (анексія Криму, окупація частини Луганської і Донецької областей), новоутворені об'єднані територіальні громади (ОТГ), районні ради та державні адміністрації демонструють свою здатність працювати з урахуванням регіональних і місцевих потреб. Хоча до повного зростання і зміцнення цих новостворених інституцій потрібен значно триваліший час. Допомогти їм

закріпитися в статусі справжніх господарів своїх територій – стратегічне завдання регіональної і місцевої еліти. Будемо сподіватися, що в неї вистачить професіоналізму, здатності, спроможності і наполегливості в розпочатій справі. Адже ідеться не тільки про достойне життя людей на місцевому рівні, а й про якісно новий етап розбудови державності та долі країни в цілому.

УДК 351:659.1+324

Новакова О. В.
РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ БОРОТЬБИ З ДЕЗИНФОРМАЦІЄЮ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано чинники та наслідки застосування технологій політичного маніпулювання, визначено їх роль в управлінні політичною поведінкою громадян. Зазначено, що дезінформація може призвести до незворотних наслідків у процесах формування та функціонування політичної свідомості. Визначено стратегічні напрямки та механізми боротьби з руйнівними впливами дезінформації

Ключові слова: політична свідомість, інформаційні технології, пропаганда, дезінформація, медіаграмотність.

Актуальність наукового дослідження проблематики політичного маніпулювання пов'язана з появою нових технологій та засобів масової комунікації, розвитком інформаційного суспільства, розширенням демократичних свобод, розвитком політичної культури громадян і, загалом, громадянського суспільства в Україні. Поширення у сучасному суспільстві високопродуктивних систем передачі та обробки важливої інформації привело до значних змін у технологіях політичного маніпулювання, оскільки попередні засоби впливу почали втрачати свою ефективність, а на зміну їм прийшли нові технології та методики.

Вивченням феномену маніпулювання займалися такі дослідники як О. Бойко, В. Герасимов, Е. Гофман, Г. Грачов, І. Мельник, Г. Франке, Е. Шостром та інші. Серед науковців, що займалися емпіричними електоральними дослідженнями, зокрема вивченням їх маніпулятивної складової, можна назвати таких, як І. Бекешкина, А. Нельга, А. Полторак, Г. Почепцов, Н. Чурілов, Е. Хмелько та ін. Проте проблематика політичного маніпулювання в умовах гібридної конфліктності та інформаційних війн не втрачає своєї актуальності, харак-

теризується високим динамізмом розвитку і потребує подальших досліджень.

Широке застосування технологій політичного маніпулювання обумовлено їх ефективністю в управлінні політичною поведінкою громадян. Проте насиченість інформаційного поля маніпулятивними технологіями призводить до суперечливих наслідків. Так, у індивідів і соціальних груп виникає певний «імунітет» до інформаційно-психологічних впливів, тобто останні втрачають свою дієвість як засіб управління. З іншого боку, потужний пропагандистський вплив може призвести до незворотних наслідків у процесах формування та функціонування політичної свідомості громадян. Як було відзначено на онлайн-семінарі «Протидія дезінформації: європейські підходи та стандарти», дезінформація спричиняє руйнівний вплив на демократичні суспільства, оскільки створює атмосферу непевності, недовіри до державних органів, спотворення змісту суспільних дискусій щодо актуальних проблем. Це в результаті приводить до падіння легітимності влади та підвищення напруги в суспільстві. З цього приводу З.Аласанія, голова правління Національної суспільної телерадіокомпанії України, зазначив: «Дезінформацію легко створити і важко спростувати. Протистояти дезінформації можуть лише факти. А факти не користуються таким попитом, як емоційно забарвлена і перекручена інформація» [1].

Особливої актуальності ця проблема набуває для України, в якій ведеться інформаційна війна, розв'язана Російською Федерацією, з метою створення викривленої реальності та системи цінностей на користь агресора, послаблення та руйнування національної ідентичності і громадянської свідомості українців.

Пропагандистські операції Росії характеризуються дестабілізацією інформаційно-комунікативного простору, застосуванням великої кількості джерел інформування з метою дискредитації та фейкового спростування правдивих повідомлень. Яскравим прикладом агресивних інформаційних кампаній є створення та розповсюдження на окупованих територіях так званої доктрини «ДНР» «Русский Донбасс», просування змісту якої ґрунтується на таких тезах: «Донбас – історична частина Росії», «право розмовляти рідною мовою», «братовбивча війна на Донбасі» та ін [2]. За допомогою таких інформаційних диверсій російські агресори намагаються змінити свідомість громадян, спотворити розуміння реальності та використати їх як безвольний ресурс у гібридній війні.

Модель, що застосовується російськими пропагандистами, достатньо потужна. Сила її полягає в високій ресурсній забезпеченості, задіяності широкої мережі каналів передачі інформації. До того ж, російські ЗМІ не опікуються правдивістю інформації, тому не витрачають часу на перевірку даних, вони самі створюють потрібні «новини», їх відповідність реальності абсолютно для них не важлива, головне, щоб досягалася поставлена мета.

Ці особливості ускладнюють розробку механізмів боротьби та протидії масованій дезінформації. В даній ситуації недостатньо діяти «у відповідь», руйнуючи та спростовуючи брехливі повідомлення, необхідно звертатися до превентивних дій, створювати власний якісний контент та досягати найширшого його розповсюдження. Аналізуючи досвід агресивних інформаційних впливів та атак, державні та неурядові інститути і організації, експерти докладають значних зусиль для винайдення і практичного застосування ефективних механізмів нейтралізації ворожих інформаційних операцій. Серед них можна назвати: системи моніторингу інформаційних атак для постійного збору та документування випадків прокремлівської дезінформації; застосування скоординованих санкцій проти іноземних посадових осіб, які очолюють державні органи, які ведуть інформаційну війну; практика виявлення громадськими організаціями дезінформації та пропагандистського контенту і створення практичних заходів щодо їх викриття [3, с.24].

Безумовно, стратегічним напрямком боротьби з руйнівними впливами дезінформації є підвищення медіаграмотності широкого загалу громадян, оскільки лише самостійне критично-аналітичне мислення може створити справді потужні та довготривалі бар'єри для ворожого навіювання. Реалізація даного напрямку потребує системного проведення кампаній для формування обізнаності населення щодо негативного впливу дезінформації, методів її виявлення та протидії фейковим повідомленням. Досягнення такої мети потребує взаємодії та співпраці держави, ЗМІ, громадських організацій і активістів, що ґрунтуються на принципах довіри та рівності.

Особливо важливу роль відіграє довіра до джерел інформування з боку громадян, їх здатність свідомо ставитися до розповсюдженого контенту. Дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у 2020 році, показало, що значна частина опитаних громадян (близько третини) не довіряють інформації, розміщеної у ЗМІ та соціальних мережах: 31% респондентів часто сумніваються у правдивості повідомлень, ще 34% зазначили, що від-

чувають сумніви час від часу. Серед способів перевірки правдивості інформації були обрані наступні: пошук повідомлень у альтернативних джерелах (41%); з'ясування того, кому вигідні такі повідомлення (29%); визначення власника ЗМІ чи автора сумнівної інформації (8%); звернення до спеціальних організацій, що перевіряють факти (3%). Четверть респондентів заявили, що не знають, як перевірити інформацію. Відповідальними за боротьбу з дезінформацією 46% громадян вважають державу, 21% самих користувачів, 11% - громадські організації [4].

Такі дані означають, що актуальним завданням є покращення комунікації між владою та громадянським суспільством, збільшення кількості інформаційних заходів, що здійснюються у взаємодії представників держави та громад. Доцільно використовувати досвід Європейського Союзу у боротьбі з російською дезінформацією, який ґрунтується на саморегулюванні та неформальних ініціативах. Серед основних напрямків боротьби загальноєвропейських інститутів з інформаційною агресією експерти називають:

- оцінку масштабів поширення проблеми і можливого впливу на виборчу систему і вибори;
- активізацію зусиль приватного сектору;
- налагодження комунікацій між інститутами ЄС та національними урядами, а також координацію між державами-членами безпосередньо;
- підвищення громадської і медійної стійкості до фейкових новин [3, с.26].

Одним з масштабних заходів в даному контексті є запровадження спеціального плану Єврокомісії, спрямованого на протидію поширенню дезінформації. Зокрема, вперше запропоновано запровадити санкції проти суб'єктів дезінформації як складову системи моніторингу за інтернет-платформами. Такі дії ґрунтуються на тому, що «група East StratCom, підрозділ Європейської служби зовнішніх дій (EEAS), яка здійснює моніторинг російської дезінформації, на сьогодні виявила понад 500 прикладів прокремлівської дезінформації щодо COVID-19 цього року та понад 10 тисяч прикладів прокремлівської дезінформації від часу початку такого моніторингу в 2015 році» [5].

В Україні, в свою чергу, створено Центр протидії дезінформації, який у першу чергу буде спрямовано на організацію співпраці внутрішніх та зовнішніх інститутів та організацій для протидії російській пропаганді. Таким чином, ефективна відповідь дезінформації, пропагандистському маніпулюванню та інформаційній агресії вимагає сьо-

годні об'єднання зусиль як на національно-державному, так і на міжнародному рівнях. Такий підхід зможе привести до формування сучасних стратегічних заходів захисту від інформаційних хаосу та насильства.

Список використаної літератури

1. Протидія дезінформації: європейські підходи та стандарти. Офіс ради Європи в Україні. Київ. 16-17 лютого 2021 року. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/responding-to-disinformation-european-practices-and-standards>

2. Горбатенко С. «Ідеологічний вірус»: для чого створюють «доктрину «ДНР». Радіо Свобода. 24 грудня 2020 року. URL: <https://ru.krymr.com/a/doktrina-dnr-ideologiya-ruskiy-mir/31016052.html>

3. Авдєєва М. Інформаційні операції та дезінформація: механізми виявлення та протидії. Матеріали тренінгів Демократія та побудова миру. Можливості для України. Європейська експертна асоціація European Expert Association. Харків, 2020. С. 20-28.

4. Як змінилися уподобання та інтереси українців до засобів масової інформації після виборів 2019 р. та початку пандемії COVID-19. URL: <https://dif.org.ua/article/yak-zminilisya-upodobannya-ta-interesi-ukraintsiv-do-zasobiv-masovoi-informatsii-pislya-viboriv-2019-r-ta-pochatku-pandemii-covid-19>

5. У Євросоюзі пропонують санкції для виробників фейкових новин із Росії та інших країн. Радіо Свобода. 3 грудня 2020 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-es-feyky-sankciji/30982139.html>

УДК 32.001

Паламарчук Ю. Д., Мєлєксцев К. І.

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ:

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИСТОЯННЯ

У статті проаналізовано основні події Революції Гідності: від відмови підписання Віктором Януковичем угоди про інтеграцію в ЄС до прийняття так званих «Диктаторських законів» 16 січня 2014 року з точки зору українських, російських та американських ЗМІ. Були виявлені типові наративи й постулати в медіа того часу та описані їхні результати

Ключові слова: ЄС, Революція Гідності, постправда, «криза в Україні», «українське питання», Україна.

Чому в Україні розпочалася Революція Гідності? Чи були «справедливими» закони 16 січня 2014 року? Чи відбувалося спотворення

інформації на тлі так званої інформаційної війни? Який вплив мають українські та закордонні ЗМІ на сприйняття парадигми «українського питання»? Як розуміли та розуміють парадигму «Революції Гідності» у світі? На ці та інші питання намагатиметься відповісти авторка статті. Розглянувши статті українських, американських та російських ЗМІ, ми зможемо зрозуміти бачення цієї проблеми в різних державах.

Наприкінці листопаду 2013 року почалися перші мирні протести студентів внаслідок відмови підписання президентом Віктором Януковичем угоди про інтеграцію України в Європейський Союз. Він стверджував, що Україна не може дозволити собі «жертвувати» торгівлею з Росією, яка виступила проти угоди. Він також охарактеризував пропозицію ЄС позичити Україні 610 млн євро (510 млн фунтів стерлінгів; 828 млн доларів) як недостатню і сказав, що для модернізації економіки до «європейських стандартів» їй знадобиться щонайменше 20 млрд євро....» [1].

На практиці це означало підтримування проросійського напрямку у політиці, а також навернення на допомогу «братнього народу» «для порятунку від прозахідних настроїв у державі». Московські політики та політологи відчували себе переможцями: як зазначали на російському медіа-ресурсі «Lenta.ru» «...загальний тон публікацій в західній пресі звівся до констатації очевидного факту: Росія виграла, Євросоюз програв, причому ще і пережив образу від України, яка всі останні роки ніби як лестилася до Брюсселю, а домігшись нарешті його прихильності, просто «кинула». Тільки ображатися в даному випадку європейцям варто лише на самих себе: продемонстровані Москвою методи політичного і економічного тиску на Україну, включаючи, можливо, елементарний підкуп або шантаж, давно повинні були переконати Брюссель у тому, що змагатися з Кремлем, використовуючи виключно високу дипломатію, заняття малоперспективне ....» [2]. Проаналізувавши це ми можемо зрозуміти що російські ЗМІ у «едіторіалах» (редакторських статтях) відкрито кажуть про те, що Кремль використовував і буде використовувати «брудні способи ведення дипломатії».

Згодом, 16 січня 2014 року у Верховній Раді України було підписано так звані «Диктаторські закони», згідно з якими накладалися обмеження на права громадян на свободу зборів за «російським рецептом», що було немислимим для вже більш ніж 20-річного на той момент досвіду української демократії: «Участь у зборах, мітингу, вуличному поході, демонстрації, іншому масовому заході в масці, шоломі або з використанням інших засобів чи способів маскуванню з метою уникнення ідентифікації особи або наявності у особи, яка бере

участь у такому заході, відкритого вогню, піротехнічних засобів (освітлювальних, сигнальних, імітаційних), зброї... , а також участь у такому заході без дозволу органів внутрішніх справ у форменому одязі... – тягнуть за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб» [3]. Тобто, аналіз тексту закону показує, що в ньому було знехтувано принципами та нормами міжнародного права; обмежено права громадян держави; створювалися сприятливі умови для укріплення влади Президента України та збереження так званого «режиму Януковича». По суті, це означало створення режиму-кальки з путінського авторитаризму з його «заборонаю несанкціонованих мітингів», що розвивалося у синергії з відвертим підтримуванням проросійської політики на теренах України представниками «Партії Регіонів», а також «Комуністичної партії України» Петра Симоненка. При чому роком раніше ті ж «регіонали» вихваляли успіхи євроінтеграції за їхнього президента та уряду, але від моменту «порозуміння» того з Путіним ніби забули власні слова на користь євроінтеграції.

Представники ЄС одразу виявили стурбованість і закликали переглянути ці закони, зокрема представниця з питань зовнішньої політики і безпеки Кетрін Ештон вказала: «Деякі частини законодавства, що обмежують основні права громадян України, були поспішно проведені (через голосування) з очевидним неповагою парламентських процедур і демократичних принципів» [4]. Проаналізувавши цю заяву, ми можемо стверджувати про підтримку України з боку ЄС та позитивне зображення цих зусиль ЄС в українських ЗМІ.

Проаналізувавши статтю з російських ЗМІ, а також заяву представниці ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки (2014 р.), ми звертаємося до думок, які розповсюджували суспільством журналісти з впливових українських джерел інформації щодо розуміння т.зв. «українського питання» та «кризи». Як зазначається в статті BBC Ukraine: «Те, що відбулося протягом останніх годин у Верховній Раді, означає, що або готується перехід до білоруського сценарію, або це початок кінця парламенту в його нинішньому вигляді. Ті, хто думають, що таким чином долають кризу, лише поглиблюють її і переводять в інші форми» [5]. Тобто, в українській суспільній думці підписання «диктаторських законів Януковича» розуміли як такі, що поглиблюють «кризу українського парламенту», і ця думка поширювалася як основна в українських «умовно прозахідних» ЗМІ та на Заході взагалі. Варто уваги, що поняття «українська криза», яке тоді поширили, потім ви

користатиметься агресором з Кремля, щоб маскувати власні агресивні дії як просто «результат кризи».

Розібравшись з аналізом попередніх джерел, ми звертаємося до думки, яка була опублікована в американському медіа-ресурсі «The Jamestown Foundation»: «...поточне насильство в Києві ставить під сумнів майбутнє української демократії, оскільки уряд, як повідомляється, розглядає запровадження надзвичайного стану» [6]. Тобто, паніку щодо парламентської кризи в українських медіа ресурсах побачили на Заході, і з часу спроб силового розгону Євромайдану, почали ставити під сумнів розгляд президентування Віктора Януковича як «демократичного». Зазначимо також, що той самий склад парламенту, через який продавили «диктаторські закони» потім делегітимізує втікача-Януковича та затвердить тимчасового в.о. Президента України. З одного боку, це легітимізувало результати Революції, але з іншої свідчило про те, що «кризовість» самк парламенту була дещо перебільшена в ЗМІ, а мала місце політична кон'юнктура (зміна позицій т.зв. «болота» серед депутатів). Спочатку в інтересах євроінтеграції України, а потім проти неї (російською стороною) була використана «постправа» про «українську кризу» [7].

Таким чином, розгляд документів та статей підводить нас до висновків, що впливають з розмірковувань про актуальність «українського питання» для «порядку денного» у світі в 2013–2014 рр. По-перше, саме дії влади, обманювання народу та «диктаторські закони» спровокували Революцію Гідності, що в решті-решт призвела до підписання угоди про асоціацію з ЄС у 2014 р., ратифікації її у 2015 р., встановлення безвізового режиму у 2017 р. По-друге, вже тоді, в 2013–2014 рр. у ЗМІ РФ були розкриті «хижацькі» бажання щодо України, в тому числі підтримка корупції, відкритих хабарів, визнання використання методів «quid pro quo» (брудної дипломатії, шантажу). По-третє, погляд на події Революції Гідності як політичної кризи, навіть «парламентської кризи», або «кризи в Україні» взагалі, з одного боку, поширившись у ЗМІ України та Заходу вивів українські проблеми на передні шпальти газет і політичного «порядку денного» всього світу. Це врешті-решт сприяло підтримці постреволюційного уряду після втечі В. Януковича з посади, проте також було використано путінським урядом для зображення України у світі «безнадійною», а російської агресії проти України як внутрішньої «української кризи». Майбутнім дослідникам слід сфокусуватися на проблемах сучасного впливу Володимира Путіна та російського уряду на Україну та українські ЗМІ.

Список використаної літератури

1. Ukraine protests after Yanukovich EU deal rejection. *BBC*. 30 November 2013. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25162563>
2. Бологов П. Провоцируя Майдан. Виктор Янукович отказал Украине в евроинтеграции. *Лента.Ру*. URL: <https://lenta.ru/articles/2013/11/22/fail/>
3. Закон України від 16 січня 2014 року № 721-VII «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян». *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18#Text>
4. У ЄС закликали Януковича ветоувати антидемократичні закони. *Українська Правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/01/17/7009796/>
5. Хоменко С. «Ручні» закони: путч чи запорука благополуччя? *BBC UA*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/01/140116_parliament_thursday_sx
6. Varfolomeyev O. Failure to Sign Association Agreement with EU Triggers Violence in Ukrainian Capital. *Eurasia Daily Monitor / The Jamestown Foundation*. URL: <https://jamestown.org/program/failure-to-sign-association-agreement-with-eu-triggers-violence-in-ukrainian-capital/>
7. Мелекесцев К. І. Історія України в політичних маніпуляціях епохи постправди. *Історичні і політологічні дослідження*. №1 (66). С. 130–142. DOI: <http://dx.doi.org/10.31558/2079-1828.2020.1.10>

УДК 339.13

Поліщук І. О. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК ТЛО ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Розглядаються глобальні трансформації сучасного комунікативно-го простору, процес комунікації в модерних ЗМК. Серед концептуальних підходів вивчення сучасних медіа виділяються європейський та американський. Робиться висновок, що головним наслідком інформатизації політики є підвищення інтерактивності обміну політичною інформацією, що означає різке підвищення значення встановлення зворотного зв'язку із споживачем політичної інформації.

Ключові слова: інформатизація, глобалізація, засоби масової комунікації, соціальні трансформації, Україна.

Сучасне суспільство збільшується в розмірах і стає все більш складним, арена спілкування все більше підпадає під вплив засобів масової комунікації - радіо, телебачення, газет, журналів та комп'юте-

ризованих банків даних. Термін «засоби масової комунікації» (ЗМК) означає всю систему комунікаційних процесів сьогодення, на відміну від терміна «засоби масової інформації» (ЗМІ), який означає лише традиційний набір - телебачення, радіо, преса. Процес комунікації в ЗМК носить двосторонній характер, у той час як у ЗМІ - це, в основному, односпрямований, односторонній процес. Метою засобів масової комунікації, таким чином, є встановлення зворотного зв'язку, а метою засобів масової інформації - донесення повідомлення до комуніканта. Засоби масової комунікації, таким чином, стають важливим механізмом управління сучасним суспільством і мають ряд чітко визначених функцій.

Глобальні трансформації сучасного комунікативного простору, становлення інформаційного суспільства визначають необхідність нового рівня політико-методологічного осмислення поняття «комунікація». Подальший розвиток суспільства багатьма західними філософами визначається як глобальний процес переходу до інформаційно-техногенної цивілізації, що вимагає нової форми комунікації.

Різноманітними є також і підходи до дослідження комунікаційних процесів. Ще в минулому столітті в країнах Західної Європи було чимало спроб дослідити головні закономірності поширення інформації в суспільстві. Можна виділити два напрямки досліджень масової комунікації на Заході: європейський та американський. Перший напрямок було презентовано переважно філософами, предметом студій яких були питання «масового суспільства». Представники цієї школи – француз Г. Лебон [1], росіянин Н.Луман [2] іспанець Х. Ортега-і-Гассет [3] та їхні послідовники – розглядають засоби масової комунікації як інструменти, що забезпечують об'єднання чи роз'єднання натовпу, як один із елементів масового суспільства.

Розмірковуючи над реаліями нашого вітчизняного політикуму, слід підкреслити, що нові технології наздоженуть Україну навіть тоді, коли ми не будемо звертати на них уваги. Вже зараз можна прогнозувати, що через кілька років Україну очікує все більш наростаюча інформатизація всіх сфер її життя, в тому числі й політики. Вона буде пов'язана насамперед з розширенням «зони» Інтернету, а також впровадженням технологій нової якості, близьких тим, що застосовують у глобальній мережі. Вже зараз можна сказати, що одним із наслідків змін буде відмирання деяких традиційних аспектів держави. Більшість функцій циркуляції фінансових коштів переміститься в область інформаційного середовища, і держава частково втратить контроль над цією сферою.

Другий наслідок цих процесів - їх відкритість, що означає, що залишиться мало «закритих» зон для активного інформаційного обміну. Відкритість обміну інформацією - один з принципів Інтернету. Цей принцип можна знайти в декларації незалежності кіберпростору Джона Барлоу, де говориться, що держава більше не контролює Інтернет, який став самостійною сферою, регульованою власними законами.

Третій наслідок інформатизації політики - підвищення інтерактивності обміну політичною інформацією, що означає різке підвищення значення встановлення зворотного зв'язку із споживачем політичної інформації. Якщо раніше виборці були пасивним об'єктом «піарівських» технологій, то в майбутньому передбачається їх активність в обміні інформацією, отже - в процесі прийняття рішень.

Список використаної літератури

1. Лебон Г. *Психология народов и масс*. Диалог. 1992. №3. С. 26-27.
2. Луман Н. *Реальность массмедиа*. М.: Символ, 2005. 321 с.
3. Ортега-и-Гассет Х. *Восстание масс*. Эстетика. Философия культуры. — М.: Культура, 1991. 327 с.

УДК 322.(477)«1950–1960»

Помаз Ю. В.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НАПРИКІНЦІ 1950-Х – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х РР. В УКРАЇНСЬКІЙ РСР

Досліджується процес втілення основних принципів державної політики у сфері релігії наприкінці 50-х – у першій половині 60-х рр. ХХ століття в Україні. Зазначається, що в означений період розпочинається широка антирелігійна кампанія, яка ознаменувалася застосуванням адміністративного тиску при вирішенні релігійних питань, досягненням цілковитого контролю над усіма сферами діяльності церкви.

Ключові слова: державно-церковні відносини, антирелігійна політика держави, органи державної влади, адміністративний тиск

Державна політика в сфері релігії в СРСР визначалася домінуючою в середовищі партійно-державної номенклатури ідеєю побудови атеїстичного суспільства. Деяке пом'якшення державної церковної політики упродовж 1943-1953 рр. невдовзі змінилося новою хвилею

утисків із найбільшою її кульмінацією наприкінці так званої «хрущовської відлиги».

Спрямувавши вістря антирелігійної боротьби на закриття духовних семінарій та ліквідацію монастирів, у травні 1957 р. уповноважений Ради у справах РПЦ (далі – РС РПЦ) по УРСР Г. Пінчук звертався до місцевих уповноважених із вимогою посилити нагляд за діяльністю обителів. Монастирям заборонялося розширення житлової площі шляхом нового будівництва. Органи міліції зобов'язувалися пильно стежити за тим, щоб у монастирських приміщеннях здійснювали прописку осіб із максимальною нормою житлової площі в даній місцевості [1, арк. 235].

РМ УРСР 17 липня 1958 р. ухвалила постанову про ліквідацію в 1959 р. 8 монастирів із 40 наявних у республіці [2, с. 10]. Переслідуючи мету підірвати економічне підґрунтя існування монастирів, РМ СРСР 16 жовтня 1958 р. прийняла постанову «Про свічковий податок» [3, с. 112]. Результатом стало різке зменшення надходження коштів від реалізації свічок у монастирях, а отже, й неможливість проведення ремонту храмів, утримання церковних хорів. Монастирські земельні наділи відповідно до постанови РМ УРСР від 1 листопада 1958 р. були зменшені майже в 6 разів. Із 357 га земель монастирям було залишено лише 60 [4, арк. 11].

Постанова № 1160 «Про оподаткування доходів підприємств єпархіальних управлінь, а також прибутків монастирів» встановлювала підвищені ставки податку із земельних ділянок монастирів та додаткове оприбуткування підприємств єпархіальних управлінь і монастирів [5, с. 97]. За користування земельними ділянками з монастирів стягувався сільськогосподарський податок на рівні одноосібних господарств. Встановлена ставка земельного податку була настільки високою, що більшість їх відмовилися від значної частини земельних угідь. Кризу господарської діяльності монастирів спричинила заборона використання найманої праці: до них припинили приймати осіб, яким не виповнилося 30 років. Влітку 1959 р. відбулося заплановане скорочення монастирів. Припинили функціонування 12 монастирів і скитів, за проектом уповноваженого РС РПЦ по УРСР в 1960 р. планували скоротити ще 9-11 [6, арк. 222, 240].

XXI з'їзд КПРС (січень 1959 р.) оповістив про цілковиту перемогу соціалізму в країні й подолання пережитків минулого. Партійно-державне керівництво за допомогою адміністративних методів домоглося значного скорочення парафій в Україні. Загальна стратегія РС РПЦ зводилася до створення таких умов, за яких релігійні громади можна

було зняти з реєстрації та покарати, інкримінувавши порушення законодавства про культу. Тотальне обмеження діяльності церковних інституцій ознаменувалося масовим вилученням культових споруд. Із 8525 православних церков і молитовень, що діяли в УРСР на початку 1958 р., у 1959 р. залишилося 8464 (7, арк. 3).

Початок 1960-х рр. характеризувався відвертим переходом до згортання демократичних перетворень в країні. Постановами ЦК КПРС від 13 січня і ЦК КПУ від 21 березня 1960 р. «Про заходи з ліквідації порушень духовенством радянського законодавства про культу» керівників усіх рівнів зобов'язали посилити контроль за діяльністю церковників. Відмовившись від фізичних репресій, органи державної влади закривали молитовні, забороняли богослужіння. Партійно-державні структури СРСР застосовували найрізноманітніші brutальні методи по закриттю, пограбуванню і руйнуванню храмів. У 1960 р. в УРСР було вилучено 747 культових споруд [8, арк. 187].

Діяльність органів, на які була покладена реалізація політики держави щодо релігії та церкви регламентувалася постановою РМ СРСР «Про посилення контролю за виконанням законодавства про культу» № 263 від 16 березня 1961 р. та РМ УРСР № 590 від 29 квітня 1961 р. [9, арк. 123]. Надалі діяльність церковних громад обмежувалася здійсненням богослужінь. Договори про ремонт храмових споруд могли укладати лише члени релігійних громад, оскільки церква не вважалася юридичною особою. Єпископи, священики, приходи обклалися податком за прогресивною шкалою в розмірі 81 % як прибуткові приватні підприємства. Фінансова і господарська діяльність церковної громади вилучалася із компетенції священика і передавалася виборній церковній Раді, підзвітній місцевим органам влади і уповноваженим [10, с. 46]. Єпархіальні управління та релігійні громади в примусовому порядку зобов'язувалися перевести грошові засоби в Держбанк [11, арк. 1]. Нове законодавство суттєво спрощувало процедуру закриття діючих храмів й молитовень.

Новий напрям релігійної політики в СРСР був офіційно проголошений XXII з'їздом КПРС (жовтень 1961 р.), на якому окреслювалося завдання побудови комуністичного суспільства, повного звільнення свідомості радянських людей від пережитків минулого [12, с. 27]. Спрямувавши ідеологічну партійну роботу на цілковиту ліквідацію релігії та церкви, влітку 1961 р. у кожному районі були створені комісії сприяння уповноваженим РС РПЦ і релігійних культів. До їх складу входили досвідчені радянські працівники на чолі з секретарями райви-

конкомів, які, в переважній більшості, у своїй діяльності ставали на шлях адміністрування.

Під приводом боротьби з релігією в усіх регіонах України форсованими темпами закривали церкви. Упродовж 1959-1962 р. у республіці припинили діяльність 3146 церков і молитовних будинків [13, арк. 47]. Із 40 монастирів залишилося діючих 9. Припинили діяльність «святі місця» [14, арк. 4].

Постановою ЦК КПУ від 9 жовтня 1962 р. «Про стан і заходи поліпшення науково-атеїстичного виховання трудящих в Українській РСР» ще більше активізувалася робота уповноважених РС РПЦ при облвиконкомах. В усіх областях духовенство було переведене на сталі оклади, усунуте від фінансово-господарської діяльності релігійних громад, що підірвало їх матеріальну базу, спричинило зниження активності в проведенні церковних служб і виконання релігійних обрядів [15, арк. 146]. Громади, які залишалися без священиків, потрапляли до категорії «затухаючих».

Подальший розвиток державно-церковних взаємин протягом 1963 р. визначався наступними подіями: Всесоюзною нарадою уповноважених РС РПЦ, що відбулася в Москві наприкінці червня (були намічені конкретні заходи по дальшому обмеженню діяльності церкви) [15, арк. 146], доповідною в ЦК КПРС (10 листопада 1963 р.) голови КДБ СРСР В. Семичастного про негативну діяльність духовенства й сектантів; розширеним засіданням Ідеологічної комісії при ЦК КПРС. Початок 1964 р. ознаменувався ухваленням постанови ЦК КПРС від 2 січня 1964 р. «Про заходи щодо посилення атеїстичного виховання населення», й відповідної березневої постанови ЦК КПУ. Індивідуальну антирелігійну роботу в республіці здійснювали більше 90 тисяч агітаторів і пропагандистів атеїзму [16, арк. 110, 111]. Виконання рішень вказаних постанов супроводжувалося новою хвилею незаконних дій партійно-радянського активу.

За період 1959-1964 рр. чисельність зареєстрованих православних церков в УРСР зменшилась із 8464 до 4539. Усього в 1963 р. в УРСР було зачинено 526 храмів, у 1964 р. – 239 [17, арк. 5]. Зменшення кількості вилучених у віруючих церков у 1963-1964 рр. порівняно з попередніми роками, дозволяє стверджувати про деякий спад антирелігійної істерії. Подальший перебіг подій передбачити було б досить складно, якби не жовтневий 1964 р. пленум ЦК КПРС, який усунув М. Хрущова від керівництва партією та державою [18, с. 94].

Таким чином, практика реалізації радянською державою політики в сфері релігії наприкінці 1950-х – початку 1960-х рр. засвідчує

підтримку нею адміністративного тиску при вирішенні церковних питань та доводить домінування відверто антирелігійних настроїв у вищих ешелонах влади.

Список використаної літератури

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4494.
2. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Випробування вірою. Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950-х – 1980-ті роки. Київ : Інститут історії України НАНУ, 2000. 332 с.
3. Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.). Київ : Альтернативи, 1999. 304 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), оп. 1, спр. 157.
5. Законодательство о религиозных культах / Под ред. В. А. Куроедова, А. С. Панкратова. Москва : Юридическая литература, 1969. 304 с.
6. ЦДАГО України, оп. 70, спр. 2420.
7. ЦДАВО України, оп. 1, спр. 185.
8. Там само, оп. 9, спр. 9306.
9. ЦДАГО України, оп. 31, спр. 1671.
10. Кривенко С. До історії відносин радянських установ та православної церкви. Черкащина 1944-1965 рр. *Родовід*. 1996. № 1. С. 31-56.
11. ЦДАВО України, оп. 1, спр. 237.
12. Голодний М. О. Радянське законодавство про релігійні культи. Київ : Політвидав України, 1974. 132 с.
13. ЦДАГО України, оп. 24, спр. 5778.
14. Там само, оп. 31, спр. 2166.
15. Там само, оп. 24, спр. 5663.
16. Там само, оп. 24, спр. 5908.
17. Там само, оп. 24, спр. 6007.
18. Пащенко В. О. Православ'я в новітній історії України: у 2-х ч. Ч. 2. Полтава: Вид-во «Полтава», 2001. 736 с.

Приходько С. М.
ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ: ОСОБЛИВОСТІ МЕРЕЖЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначаються принципи функціонування політичних партій на основі застосування сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій. Їх запровадження розкриває істотно нові можливості для діяльності партій. Вони вже не потребують значних затрат на утримання організаційної структури і мають змогу постійного спілкування з громадянами. Партії поступово набувають ознак мережевих інститутів.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, політичні партії, соціальні мережі.

Провідною визначальною особливістю інформаційного суспільства є суттєве зростання питомої ваги знань та інформації у суспільному виробництві. Його характерними ознаками є: зростання ролі інформації, знання та інформаційних технологій; велика доля виробництва інформаційних продуктів і послуг у ВВП; широка інформатизація суспільства; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну та комунікативну взаємодію людей, відкритий доступ до світових інформаційних ресурсів [4].

Один із розробників теорії інформаційного суспільства М. Кастельс зазначав, що в основі його функціонування лежить принцип «інформаціоналізму як матеріальної основи нового суспільства. В нових умовах виробництво благ, здійснення влади і створення культурних кодів стали залежними від технологічних можливостей суспільства з інформаційною технологією як серцевиною цих можливостей. Інформаційна технологія стала необхідним інструментом для ефективної реалізації процесів соціально-економічної реструктуризації». Наступним етапом, зазначав М. Кастельс, у процесі впровадженні інформаційних технологій у повсякденне життя, є «розвиток електронних мереж як динамічної, саморозширювальної форми організації людської активності. Ця переважаюча, мережева логіка трансформує всі сфери суспільного життя» [1, с. 492-493]. (При цьому варто відзначити, що на 2000 р. такі мережі ще не були досить поширеним явищем. Одна з перших потужних мереж, яка зараз є найбільшою, Facebook з'явилася у 2004 р. – авт.).

Такі мережі поступово стають важливим засобом людської комунікації і набувають важливого значення для функціонування усіх сфер

суспільної життєдіяльності. Особливої актуальності зазначені тенденції набувають у політиці. «Інтенсивне зміщення людської активності в якісно нове інформаційне середовище потребує адекватної відповіді на цей виклик інформаційної епохи в поле політики. Очевидно, назріває необхідність реорганізації політичної системи демократичного типу, зокрема, стосовно побудови та організації системи державного управління. Впровадження сучасних ІКТ в сферу політичного і представляється реальним напрямом розвитку ліберальних принципів організації політичних і державних порядків, переходу до прямої поліархічної демократії участі нового типу» [2, с. 195].

Отже, запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних мереж і систем суттєво демократизує систему державного управління, надаючи змогу для прямої комунікації між владою і суспільством. Ці зміни сприяють формуванню нової якості організації та функціонування держави як владно-управлінського інституту шляхом здійснення таких заходів: «підвищення мобільності влади по відношенню до суспільних інтересів; забезпечення інформаційної прозорості і наближення безпосередньо до громадян державотворчого процесу управління; скорочення в цьому процесі бюрократичних витрат (корупція, протекціонізм, інерційність, низька операційна ефективність і продуктивність); підвищення якості надання державних послуг та розширення спектру таких послуг» [2, с. 196].

Отже, активне впровадження сучасних ІКТ в політику має наслідком поступове впровадження мережевого принципу не лише у функціонування держави, а й у побудову усїєї політичної системи. Окремо слід відзначити у цьому контексті трансформацію політичних партій.

Подальше переміщення політичних процесів в мережеве інформаційне середовище на основі використання ІКТ створює принципово нові можливості насамперед для забезпечення політичних комунікацій в режимі он-лайн. Для партій потреба у комунікаціях є досить актуальною. Вони постійно мають бути присутніми в інформаційному просторі для ефективної взаємодії з громадянами.

Традиційні засоби масової інформації (преса, телебачення) у цьому контексті поступово втрачають своє значення як провідні механізми політичної комунікації, оскільки характеризуються великою підконтрольністю різним групам інтересів і значними матеріальними затратами для їх використання в політиці. Натомість «Інтернет в цьому контексті має ряд переваг. Він кидає виклик обмеженим можливостям включення громадян у політику, роблячи доступ до інформації, обміну думками та організації взаємодії більш легким і менш

витратним. Особливо це важливо для відносно невеликих груп і представництва альтернативних точок зору. Інтернет вирівнює інформаційні, дискурсивні та організаційні можливості для політичних гравців і для звичайних громадян, примушуючи традиційні політичні сили пристосовуватися до нових умов» [3, с. 21].

Форми використання інтернет-ресурсів досить різноманітні. Насамперед це створення і подальше вдосконалення веб-сайтів. Вони, «по-перше, функціонують як плюралістичні форуми, які дозволяють висловлюватися опозиційним політикам і збільшують обсяг інформації, що стосується партійної політики. По-друге, вони функціонують як канали політичної участі, полегшуючи встановлення взаємних зв'язків між громадянами і партіями [3, с. 22-23]. Іноді (а з часом дедалі частіше) партії, інтегруючись в інформаційний простір, взагалі «починають трансформуватися організаційно і проводити свою політику, враховуючи особливості інформаційної мережі. Вони, фактично, перетворюються в нові мережеві партії» [3, с. 23].

Паралельно партії активно використовують соціальні мережі для просування своїх ідей, забезпечення свого позиціонування у віртуальному просторі. Присутність в соціальних мережах дає змогу суттєво розширити сферу своєї діяльності. Її важливим складником є створення мережевих платформ і форумів для проведення дискусій, обговорення різноманітних громадських проблем. В такий спосіб партія перетворюється на постійно діючу структуру, яка здатна оператив-но вивчати потреби та інтереси людей, реагувати на них, обговорювати їх і одразу ж формувати свою політичну програму з подальшим впливом на державну політику.

Інформаційна «включеність» політичних партій створює перед ними певні альтернативи. Можна залишитися на позиціях традиційності, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології як допоміжний інструмент. Є варіант повного переміщення у цифровий простір, перетворившись на кіберпартію. Її основними властивостями є відмова від традиційного формального членства і перехід на прямі зв'язки з виборцями. Свою позицію прихильники такої моделі пояснюють негативним ставленням до існуючих політичних партій з їх фундаменталістськими ідеологіями, організаційною громіздкістю, входженням лідерів в політичний істеблішмент, відривом від народу, корупцією партійних еліт [3, с. 32]. На їхню думку, лише прямі контакти з виборцями у режимі реального часу забезпечують справжню демократію. Натомість існуюча парламентсько-представницька система влади з її багаторівневою процедурою перетворення народних потреб та

інтересів у напрямки державної політики зводять нанівець навіть формальне народовладдя.

Отже, мережеві принципи функціонування партій створюють достатньо широкі можливості для постійної взаємодії зі своїми виборцями.

Список використаної літератури

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Москва: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.

2. Нисневич Ю. А. Государство XXI века: тенденции и проблемы развития: монография. Москва: КНОРУС, 2012. 288 с.

3. Сморгун Л. В. Сетевые политические партии. *Полис. Политические исследования*. 2014. № 4. С. 21-37.

4. Степаненко В. П. Інформаційне суспільство // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, Київ: НТШ; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12462 (дата звернення: 20.04.2021).

УДК 323.1

Сергієнко Т. І. СПІЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

В даному дослідженні вивчено питання спільної ідентичності українського суспільства в умовах гібридної війни. Доведено, що однією з цілей гібридної війни, є дестабілізація ситуації в Україні шляхом маніпулятивного впливу на свідомість і поведінку людей. Дійдено висновку, що головним соціокультурним інтегратором суспільства в умовах гібридної війни є спільна ідентифікація та єдина система цінностей.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, гібридна війна, суспільна свідомість, спільна ідентичність, суспільство

Реалії сьогодення свідчать, що Українська держава стоїть перед глобальною проблемою: як відновити цілісний образ національної культури та як набути свою, спільну ідентичність українського суспільства.

Питання щодо дослідження ідентичності вивчається багатьма науковцями. Відомими роботами з цієї проблематики є праці

зарубіжних та вітчизняних науковців: Л.Архипенка, А.Богуш, А.Бичка, Ю.Бромлея, В.Котельникова, Г.Палія, П.Ситник, О.Шморгун, В.Лизанчука, Е.Сміта, Ю.Хабермаса та ін. Проте, зазначимо, що не дивлячись на доволі велику кількість публікацій за даною темою, одним із найбільш дискусійних питань сьогодні є саме питання спільної ідентичності українського суспільства в умовах гібридної війни.

Сучасне суспільство живе в інформаційному світі, в якому володіння інформацією є рушійною силою будь яких перетворень та розвитку. Економічна і культурна глобалізація, обумовлена розвитком засобів масової комунікації, одночасно і об'єднує, інтегрує людей, і провокує прагнення до відокремлення і поділу, найчастіше веде до порушення комунікативних зв'язків і серйозних конфліктів [2, с. 13]. Людство живе все більше не в «просторі місць», а в «просторі потоків», світ стискається, стаючи інтегративним, контакти між народами і націями міцніють, росте взаємопроникнення і взаємовплив. Відбувається створення глобальної інформаційної інфраструктури, що забезпечує ефективний інформаційний вплив людей та доступ до інформації. Українське суспільство розривається між потребою і необхідністю адаптації до «постмодерних», глобальних тенденцій світового розвитку. У результаті, під впливом інформаційних потоків відбувається руйнація ідентифікації особистості з нацією та державою.

У цій ситуації, як зазначає Н.Антонова, ідентичність зазнає змін і набуває множинні відтінки. Множинність ідентичностей, пережитих людиною, ставить питання про межі його ідентифікаційної матриці. З одного боку, різноманіття ідентичностей розширює соціальні зв'язку індивіда, виступає механізмом формування адаптаційного потенціалу. Можна стверджувати, що чим більше ідентичностей у людини, тим більш різноманітною стає його життя. З іншого боку, породження в глобалізованому світі множинної ідентичності веде до появи її гібридних форм [1].

При цьому, зміни які відбуваються в даний час, під впливом інформаційних технологій, процесів трансформації суспільного розвитку настільки фундаментальні і глобальні, що, крім позитивного впливу, несуть з собою серйозні проблеми, загрози і ризики [7, с. 99]. Однією з таких загроз є гібридна війна. Сьогодні гібридні війни, стають найпоширенішим засобом досягнення цілей у внутрішній та зовнішній політиці. Традиційний засіб війни нового суспільства - спотворення дійсності задля пропагандистських цілей. Метою гібридної війни проти України - є зміна ідентичності українських громадян. Зміни у формуванні ідентичності особистості пов'язують з процесом змішання культур або

глобалізацією. Тож зазначимо, що події які сьогодні відбуваються в державі послаблюють українську ідентичність створюючи ряд загроз національній безпеці країни, що: генерує сепаратизм, актуалізує ідеї федералізації, стимулює прагнення сусідніх держав побудувати в Україні свої національні автономії [3, с. 32].

Історично поняття ідентичності є однією з важливих характеристик людського буття, і спроби її осягнення в співвіднесеності з природою, суспільством або абсолютом завжди були присутні в філософських роздумах різних мислителів [5, с. 66]. Описати предмет дослідження можна через встановлення його належності до певного цілого. У понятті ідентичності виражається якісна визначеність і приналежність людини до групи, суспільству та нації [4, с. 125].

Як зазначає М.Степико, «Сучасна українська ідентичність постає у нових культурних та геополітичних смислах, які є однаково прийнятними для всіх громадян країни, незалежно від їхньої етнічної приналежності. Сьогодні ідентичність «українець» визначається, перш за все, ціннісними, а не етнічними чи етнокультурними критеріями. Українська ідентичність є визначальною засадою легітимізації факту існування української держави-нації та має забезпечити появу в нашій державі загальноукраїнських смислів, значень, світоглядної парадигми, цілісності культурного простору, – усього того, що об'єднується концептом «ідентичність»» [6].

Таким чином підводячи підсумок зазначимо, що спільна ідентифікація українського суспільства, в процесі якої проходить конструювання кордонів ідентичності, залежить від багатьох чинників. Становлення «свого» відбувається завжди на кордоні з «іншим» і принципово не завершено. Співвіднесеність з чимось іншим, існуючим самим по собі, і затребуваність цим іншим є необхідним моментом розуміння суті даного феномена.

Список використаної літератури

1. Антонова Н.Л., Бусьгин А.Г. Идентичность как социальный феномен: теоретик методологические основания социального конструктивизма. URL: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2019/2/sociology/antonova-busygin.pdf (дата звернення 12.04.21).
2. Арабаджиєв Д.Ю., Сергієнко Т.І. Маніпулювання свідомістю суспільства в умовах інформаційної та гібридної війни в Україні. *Гілея: науковий вісник*. К.: «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 146 (№ 7). Ч. 3. Політичні науки. С.12-15.
3. Кіндратець О.М. Розмежування українського суспільства в процесі демократизації. *Політичний менеджмент*, 2005. № 6. С.31-41.

4. Кривицька О. В. Спільна ідентичність в умовах дезінтеграції українського суспільства: особливості і шляхи формування. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. Вип. 3-4. С. 124-141.

5. Сергієнко Т.І. Формування національно-культурної ідентичності українців в умовах гібридного миру. *Ідентичності та політичні інститути: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (23 квітня 2020 р., м. Ніжин) / За заг. ред. Ф. В. Барановського, Л. О. Дудки. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 64-67.

6. Степико М.Т. Загальноукраїнська ідентичність – головний об’єкт гібридної війни росії проти України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-12/identychnist-26c0e.pdf> (дата звернення 12.04.21).

7. Contemporary Issues of Digital Economy and Society. Series of monographs Katowice School of Technology. Monograph 36. The authors bear full responsible for the text, data, quotations and illustrations Copyright by Katowice School of Technology, 2020. 293с.

УДК 351:004.9

Сорока Д. В., Прямухіна Н. В.
РОЗВИТОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ

Активні глобалізаційні процеси та гіперрозвиток інформаційного ринку обумовили необхідність участі України в інтеграції до європейського цифрового простору. Особлива увага у процесах цифровізації приділяється в системі органів державного управління. Цифровізація системи державного управління покликана сприяти не лише підвищенню ефективності функціонування органів державного управління через покращення якості механізмів організації та реалізації рішень, але й певним інтеграційним процесам, зокрема, в наданні адміністративних послуг, забезпеченні прозорості, інформаційної ефективності та зворотної комунікативності роботи державних органів влади і управління.

Зазначене обґрунтовує важливість дослідження особливостей розвитку цифровізації в органах державного управління в Україні.

Слід зазначити, що цифровізація в органах державного управління проводиться за такими напрямками:

- 1) підвищення рівня цифрової грамотності;
- 2) розвиток цифрової інфраструктури;

- 3) розвиток сектору інформаційно-комунікаційних технологій;
- 4) цифровізація сфер життя та секторів економіки.

Активізація процесів цифровізації здійснюється за всіма напрямками одночасно з урахуванням специфіки сфери, рівня її можливостей та ресурсного забезпечення, що є одним із найважливіших, а часто і гальмівних чинників цього процесу.

У зазначеному контексті зауважимо, що фінансування цифровізації в органах державного управління здійснюється з державного бюджету. Так, у 2021 на цифровізацію в Україні в передбачено витрати 1,8 млрд. грн [2]. Зазначені кошти мають бути спрямовані на: розвиток мобільного застосування та порталу «Дія»; базових державних реєстрів; електронних довірчих послуг електронної ідентифікації; розкриття пріоритетних наборів даних, що мають потужний антикорупційний і економічний ефект.

В межах затверджених напрямів цифровізації передбачено проведення національної програми з інформатизації, в рамках якої будуть реалізовані проекти цифровий трансформації в сферах охорони здоров'я та соціального захисту, освіти, містобудування, екології.

Проблеми цифровізації в органах державного управління активно обговорюються на семінарах і форумах. Так, 16 листопада 2020 р. у м. Києві відбувся «Форум цифрового розвитку України», в якому взяли участь близько 120 представників органів влади, громадськості, науки та освіти, провідних компаній у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, електронної торгівлі, електронної медицини тощо [5]. Було обговорено перспективи міжнародної співпраці органів державного управління, взаємне визнання цифрових підписів, доступ до європейських електронних послуг в сфері медицини, освіти та науки тощо.

В органах державного управління слід виокремити проект впровадження електронного урядування. Це - одна з найважливіших складових реформи державного управління, яка триває в Україні. Саме е-урядування здатне вивести взаємодію державних органів і населення на новий рівень і мінімізувати корупцію. Прозорість, доступність, мінімальний контакт звичайної людини з чиновниками - основні переваги електронних послуг і сервісів.

Поряд із зазначеним варто навести основні проблеми та перешкоди активної цифровізації в органах державного управління в Україні. До них відносимо:

- 1) цифрову неграмотність;
- 2) ускладнений доступ до високошвидкісного Інтернету;

- 3) складність автоматизації управлінських процесів;
- 4) повільність трансформування застарілих даних.

Подолання цих перешкод вже здійснюється, адже сфера державного управління щодня пропонує нові сервіси та додатки, покликані забезпечити зручність та швидкість обслуговування відвідувачів, надання та отримання адміністративних послуг, актуальної інформації тощо. Головною проблемою, яку називають науковці та фахівці з державного управління є саме цифрова неграмотність, для подолання якої потрібний час.

Отже, варто зазначити, що цифровізація є важливим напрямом розвитку для органів державного управління. У вирішенні проблем, пов'язаних з впровадженням цифровізації у сферу державного управління, вважаємо корисним використання зарубіжного досвіду, який напрацьовує підходи з дистанційного навчання, курсів, вебінарів, шкіл цифрової грамотності тощо. Досвід розвинених країн та прагнення відповідати європейським стандартам у частині цифровізації державного управління дозволить органам державного управління вирішити наявні проблеми та подолати перешкоди на шляху до інтеграції у світовий цифровий простір.

Список використаної літератури

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
2. Цифровізація в Україні: URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/710244.html><https://www.civic-synergy.org.ua/news/forum-tsyfrovogo-rozvytku-ukrayiny-koly-ukrayina/>
3. Інтеграція України у Єдиний цифровий ринок: URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/telecom/710124.html>
4. Деякі питання цифрового розвитку. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF#Text>
5. Форум цифрового розвитку України. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/news/forum-tsyfrovogo-rozvytku-ukrayiny-koly-ukrayina/>

Судак І. І.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Досліджено закономірності функціонування спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Ключовими аспектами в цьому є як розвиток власних інституцій ЄС, так і співпраця з НАТО. Здійснено аналіз відносин Європейського Союзу з Північноатлантичним альянсом на сучасному етапі, виявлено тенденції та перспективи розвитку ЄС у сфері безпеки та зовнішньої діяльності.

Ключові слова: Європейський Союз, зовнішня політика та політики безпеки, оборона, НАТО, міжнародні відносини, європейська та євроатлантична інтеграція.

Роль Європейського Союзу як актора у міжнародних відносинах стає дедалі помітнішою. ЄС бере участь у врегулюванні військових і цивільних конфліктів, у реформуванні структур безпеки, забезпеченні верховенства права, у сприянні контролю кордонів як з безпосередньо сусідніми, так і з віддаленішими від ЄС країнами. Географія діяльності ЄС охоплює не лише Балкани, Кавказ, Східну Європу, Середземномор'я та Близький Схід, а й досить віддалені країни, зокрема Демократичну Республіку Конго (ДРК) та Індонезію. Наприклад, коли в середині 2006 року у ДРК було розгорнуто сили під проводом Європейського Союзу, стало очевидним, що регіон Африки на південь від Сахари стане одним із нових пріоритетів ЄС у сфері безпеки та зовнішньої діяльності [2].

Історія європейських інституцій у сфері безпеки та оборони є довгою, складною та доволі суперечливою. Структура європейської безпеки базується на діяльності організацій, утворених протягом «холодної війни», але реформованих до сучасних світових викликів. Так Рада Європи та НАТО засновані ще 1949 року, але після завершення «холодної війни» відбулася трансформація механізмів та інструментів досягнення цілей. Унаслідок таких процесів були також створені нові організації: 1993 року на основі Європейського економічного співтовариства було утворено ЄС; 1994 року Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЕ) була реорганізована в Організацію з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЕ) [1].

У контексті порушеної проблеми також зауважимо, що за останні роки ЄС та його країни-члени дедалі частіше заявляли про

необхідність зміцнення Європи. На підтвердження зазначеного наводимо беззаперечні факти, зокрема ЄС працює над низкою оборонних ініціатив щодо політики безпеки, зрештою, для досягнення стратегічної автономії. Зрозуміло, що для Європи трансатлантичне партнерство залишається незамінним фундаментом, заснованим на спільній історії та обов'язках, тому ЄС принагідно наголошує, що співпраця з НАТО задля ефективного врегулювання криз, залишається життєво важливою [2].

2003 року було схвалено Європейську стратегію безпеки «Безпечна Європа у кращому світі», яка стала важливим етапом у розвитку зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Як наслідок, ЄС домовився про спільну оцінку загрози та встановив чіткі цілі для просування своїх інтересів безпеки на основі власних цінностей. У цьому контексті спадають на думку слова Хав'єра Солана, колишнього Генерального секретаря Ради Європейського Союзу і Верховного представника із загальної зовнішньої політики і політики безпеки, який зазначав, що нічого не описує прагнення об'єднаної Європи краще, ніж сама назва Стратегії [4].

У червні 2016 року ЄС виклав власні спільні інтереси та принципи щодо зовнішньої політики та політики безпеки. Було схвалено Глобальну стратегію ЄС «Спільне бачення, Спільна дія: Сильніша Європа» (EU Global Strategy «Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe») [4]. З цією метою в Глобальній стратегії чітко визначалися термінові питання, зокрема йшлося про те, що ЄС повинен зміцнювати власну довіру у світі та посилити інвестування сфери безпеки та оборони. Наголошувалося також на тому, що для реагування на зовнішні кризи необхідно розвивати потенціал власних партнерів, випрацювати колективну відповідальність та гарантувати безпеку Європи. Було визначено, що для забезпечення безпеки ЄС, необхідно активізувати та посилити зусилля в галузі оборони, кібербезпеки, боротьби з тероризмом, гібридних загроз, організованої злочинності, енергетичної безпеки та стратегічних комунікаціях тощо, і в цьому напрямі власних ресурсів буде не достатньо, тому необхідна тісна взаємодія зі стратегічними партнерами, насамперед із НАТО [4].

Держави-члени ЄС залишаються суверенними у своїх оборонних рішеннях, проте підтримувати оборонну співпрацю повинно стати нормою. ЄС необхідно систематично заохочувати оборонну співпрацю, прагнучи створити міцну європейську оборонну промисловість, що є критично важливим для європейської безпеки. У листопаді 2016 року Європейська комісія активізувала увагу на реалізації Європейсько-

го оборонного плану дій, який в основному зосереджений на оборонних технологіях. Потреби Європи в обороні та безпеці спираються на три стовпи: Європейський оборонний фонд; інвестиції в оборонні ланцюги поставок; єдиний ринок оборони [7].

Ефективність системи забезпечення європейської безпеки за останні роки була знижена, що було пов'язано з такими проблемами: фінансовою кризою; зростанням кількості терористичних актів; міграцією населення, частково, внаслідок конфліктів за межами Європи; ескалацією конфліктів на периферії Європи тощо.

Після початку агресії Російської Федерації проти України, ЄС мав переглянути власну зовнішню й безпекову політику, яка довкола нього суттєво змінилась, визначити перспективи подальшої її реалізації, зробити політику в цих сферах потужнішою та ефективнішою, оскільки в самій Стратегії зазначалося: «На схід від наших кордонів була порушена Європейська система безпеки» [4].

В Уельсі на саміті НАТО 2014 року його керівники назвали агресивні дії Росії проти України серйозним порушенням міжнародного права та «поворотним моментом в євроатлантичній безпеці», що є «фундаментальним викликом баченню єдиної, вільної і мирної Європи» [7]. НАТО підтвердило тверду відданість колективній обороні та гарантуванню безпеки. У червні 2014 року США оголосили про важливі зміни у військовій стратегії в Європі у рамках Ініціативи забезпечення європейської безпеки (European Reassurance Initiative) [7].

НАТО та ЄС поділяють спільні цінності та стратегічні інтереси. У цьому контексті працюють разом у ключових операціях з управління кризами та безпосередньо взаємодіють, зокрема у сферах боротьби з тероризмом, у розвитку послідовних і взаємопосилюючих військових спроможностей та планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру (і надалі, безсумнівно, продовжуватимуть таку практику) [6].

НАТО та ЄС проводять постійні зустрічі на різних рівнях (міністрів закордонних справ, послів, військових представників та радників оборони) задля обговорення питань, що становлять спільний інтерес, зокрема між міжнародним військовим персоналом НАТО та їх відповідними партнерами з ЄС (Європейською службою зовнішніх дій, Європейським агентством оборони, Європейською Комісією та Європейським Парламентом) [4].

Зокрема, на Варшавському саміті НАТО 8–9 липня 2016 року, Північноатлантичним альянсом було визнано важливість сильнішої та спроможнішої європейської оборони та схвалено зусилля ЄС,

спрямовані на зміцнення його оборонної спроможності та здатності реагувати на спільні безпекові виклики, які постають нині як перед НАТО, так і перед ЄС [3]. Таким чином, організації налаштовані на вдосконалення стратегічного партнерства НАТО-ЄС з метою досягнення тіснішої співпраці та більшої ефективності. Європейський Союз і НАТО мають переважну більшість спільних країн-членів. Однак, з питань безпеки й оборони, Європейський Союз покладається, передусім, на міжурядову співпрацю між 27 країнами-членами (з 01.02.2020 р. Європейський Союз складається з 27 країн). Тому, роль країн-членів є домінуючою. Поки НАТО існує для захисту своїх членів, більшість із яких є європейськими, від зовнішньої атаки, європейські країни повинні сприяти розвитку власного потенціалу у галузі безпеки та оборони, бути краще оснащеними, навченими та організованими, щоб рішуче сприяти таким колективним зусиллям, а також діяти автономно, реагуючи на зовнішні кризи.

Що стосується колективної оборони, то НАТО залишається основною структурою для більшості держав-членів. У той же час відносини між ЄС та НАТО не будуть упереджувати політику безпеки та оборони тих членів, які не перебувають у НАТО. Тому ЄС поглиблюватиме співпрацю з Північноатлантичним альянсом у взаємодоповнюваності, синергії та повазі до інституційних механізмів [6].

У цьому контексті зусилля європейської безпеки та оборони повинні надати можливість ЄС діяти автономно, одночасно сприяючи НАТО та співпрацюючи з ним. Поглиблене співробітництво в галузі оборони сприяє виникненню взаємодії, результативності та ефективності, але потребує збільшення видатків на оборонні витрати.

Внутрішня та зовнішня безпека ЄС дедалі більш взаємопов'язані, оскільки безпека в межах ЄС залежить від миру поза його кордонами. А в невтішних реаліях сьогодення тероризм, гібридні загрози, економічна нестабільність, зміна клімату та енергетична незахищеність таки загрожують населенню та території країн ЄС. Тому зрозумілим стає вектор дій Європейського Союзу, який прагне до глобального порядку, заснованому на міжнародному праві, що забезпечує права людини та верховенство права, стійкий розвиток та підтримує європейські цінності.

Зважаючи на зазначене вище, можемо резюмувати, що серед низки основних цілей Європейського Союзу стратегічними залишаються: гарантування безпеки та багатостороннього порядку; розроблення глобально скоординованої співпраці з міжнародними й регіональними організаціями, державами та недержавними суб'єктами;

ефективність і послідовність політики; дотримання власних демократичних цінностей; інвестування у всі виміри зовнішньої політики тощо.

Список використаної літератури

1. Andersson J.J., Brattberg E., Häggqvist M., Ojanen H., Rhinard M. The European Security Strategy: Reinvigorate, Revise or Reinvent? *Occasional Papers*. No 7. The Swedish Institute of International Affairs. 2011. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:470149/FULLTEXT01.pdf>
2. European Security Strategy. Council of the European Union. A Secure Europe in a Better World. European Communities, 2009. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>
3. North Atlantic Treaty Organization (NATO), 'Warsaw Summit Communiqué: issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016', 9 July 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm
4. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eaae2cf-9ac5-11e6-868c-01aa75ed71a1>
5. Strategic Concept for the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation Adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 2010. Available from. URL: <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>
6. The NATO-EU Strategic Partnership URL: <https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf>
7. US European Command Public Affairs Office, 'European Reassurance Initiative (ERI)', Fact sheet, as updated 5 Jan. 2017 URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625117/EPRS_BRI\(2018\)625117_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625117/EPRS_BRI(2018)625117_EN.pdf)

УДК 327.7+341.215.2

Taranenko Anna, Zahorna Olga **COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY OF THE EU AS AN** **INSTRUMENT OF STRENGTHENING EUROPEAN INTEGRATION**

The goal of this study is to determine specific features of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) as a tool of strengthening European integration. As a conclusion, one can note that one of the important vectors of CFSP is developing effective foreign policy of the EU and promote conflict

prevention. CFSP significance for strengthening the EU can be demonstrated by the recent policy developments, such as the Permanent Structured Cooperation (PESCO) and the Coordinated Annual Review on Defence (CARD). Therefore CFSP can be regarded as a vital tool of strengthening European integration.

Keywords: Common Foreign and Security Policy (CFSP), conflict resolution, European integration, the European Union (EU), Permanent Structured Cooperation (PESCO), Coordinated Annual Review on Defence (CARD), the Common Security and Defence Policy (CSDP), Eastern Partnership

The goal of this study is to determine specific features of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) as a tool of strengthening European integration. The Common Foreign and Security Policy (CFSP) of the European Union is one of the organization's cornerstones. CFSP was established in 1993. Thereafter the policy was further elaborated with the help of additional international agreements. The European Parliament determines the framework of the Common Foreign and Security Policy. The Maastricht Treaty sets out modern European three-pillar system while calling the second pillar «Common Foreign and Security Policy» - it also includes European Security and Defence policy, as well as all the other fields, which are out of the frames of EU external policy [3, p. 1]. The Treaty assumes that the CFSP can lead to common defence policy in future, if the European Council makes respective decision [3, p. 1]. According to Treaty of Lisbon, «the common security and defence policy shall be an integral part of the common foreign and security policy. It shall provide the Union with an operational capacity drawing on civilian and military assets. The Union may use them on missions outside the Union for peace-keeping, conflict prevention and strengthening international security in accordance with the principles of the United Nations Charter. The performance of these tasks shall be undertaken using capabilities provided by the Member States» [7, p. 30].

CFSP can be regarded as a vital tool of further uniting the EU Member States. The Common Foreign and Security Policy (CFSP) of the European Union aims to unite the Member States with the hope of better enabling the Union to address new [2, p. 1]. At the same time the CFSP implementation is closely related to the aspect of national sovereignty. There is much debate on how much, if any, sovereignty the Member States have handed over to the European Community for matters falling under the European Community Treaty, and this «Europeanization of a

core area of national sovereignty» is a necessary consequence if the Union wants an effective common front on the international scene [2, p. 1].

CFSP significance for strengthening the EU can be demonstrated by the recent policy developments, such as the Permanent Structured Cooperation (PESCO) and the Coordinated Annual Review on Defence (CARD). The CARD process aims to shine a light on the full picture of available European defence capabilities and to assess the progress of defence cooperation based on established criteria, as well as to identify new areas with potential for joint work [6, p. 1]. To support the competitiveness and innovation capacity of the EU's defence industry, the Commission established the European Defence Industrial Development Programme (EDIDP) in August 2018; and in May 2019, it presented a joint action plan together with the European External Action Service (EEAS) to facilitate the implementation of the Civilian CSDP Compact (CCC) [4, p. 1]. During a speech in October 2019, then VP/HR Federica Mogherini stated that «strategic autonomy and cooperation with our partners – starting with NATO – are two sides of the same coin», explaining that the EU partnership with NATO is essential for the functioning of its «cooperative autonomy» approach [4, p. 1]. In 2018 the European Parliament issued its annual report on the implementation of the CFSP and it is recommended, *inter alia*,

- 1) to strengthen the EU's internal resilience to external interference,
- 2) establish a common strategy with international partners,
- 3) invest in the stability and prosperity of the Western Balkans,
- 4) encourage the development of ever closer relations with the Eastern Partnership,
- 5) promote economic and social development in the southern Mediterranean basin and in sub-Saharan Africa [4, p. 1].

At the same time, one can note insufficient level of agreement among the EU Member States' representatives concerning certain foreign policy and security aspects.

Cardwell notes that some of the shortcomings in the EU's external policies stem from the inherent difficulties of reaching a complete consensus among the member state governments [1, p. 1]. Civilian missions are central components of CSDP; the majority of CSDP missions have been civilian operations in areas such as police training and rule of law, whereas external policies in technical areas such as trade, humanitarian aid, development assistance are managed through a «community» process at the level of the EU institutions [1, p. 1].

There are also certain reservations in view of CFSP alignment with broad transatlantic goals. Yet Cardwell holds that the focus of the transatlantic relationship has changed since the end of the Cold War: it is now largely about the United States and Europe working together to manage a range of global problems [1, p. 1]. Krasimir Karakachanov, Minister of Defence of Bulgaria, notes that one of the Common Security and Defence Policy (CSDP) work strands aims to deepen the cooperation between the EU and NATO [6, p. 1]. In particular, he points at improving military mobility and making use of the two organizations' potential to build defence capacities in the countries of the Western Balkans [6, p. 1].

As a conclusion, one can note that one of the important vectors of CFSP is developing effective foreign policy of the EU and promote conflict prevention. CFSP significance for strengthening the EU can be demonstrated by the recent policy developments, such as the Permanent Structured Cooperation (PESCO) and the Coordinated Annual Review on Defence (CARD). At the same time, one can note insufficient level of agreement among the EU Member States' representatives concerning certain foreign policy and security aspects. Yet, these challenges can be overcome by furthering fruitful dialogue among the EU Member States on external affairs and security enhancement issues. Therefore CFSP can be regarded as a vital tool of strengthening European integration.

References

1. Cardwell, P. J. The United Kingdom and the Common Foreign and Security Policy of the EU: From Pre-Brexit 'Awkward Partner' to Post-Brexit 'Future Partnership'?. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*. 13. 2017. DOI 10.3935/cyelp.13.2017.282 (дата звернення 12.04.2021).
2. Duquette, E. The European Union's Common Foreign and Security Policy: Emerging from the U.S. Shadow. University of Chicago Law School. Chicago Unbound. Journal Articles Faculty Scholarship. 2001 URL <https://core.ac.uk/download/pdf/234110543.pdf> (дата звернення 12.04.2021).
3. Galstyan, N.S. Common Foreign and Security Policy of the EU In book: EU'S Foreign and Security Policy in the South Caucasus Chapter: Common Foreign and Security Policy of the EU. Publisher: Centre of European Law and Integration. Editors: Arthur Ghazinyan, Narek S. Galstyan. January 2010 URL https://www.researchgate.net/publication/264974761_Common_foreign_and_security_policy_of_the_EU (дата звернення 12.04.2021).
4. Legrand, J. Foreign Policy: Aims, Instruments and Achievements. European Parliament. Fact Sheets on the European Union – 2020. December

2020 URL https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_5.1.1.pdf (дата звернення 12.04.2021).

5. Mix, D. E. The European Union: Foreign and Security Policy. Congressional Research Service. CRS Report for Congress. April 8, 2013. URL <https://fas.org/sgp/crs/row/R41959.pdf> (дата звернення 12.04.2021).

6. The Links between CARD, PESCO and EDF Must Be Clearly Defined. Political View: Krasimir Karakachanov. European Defence Matters. Official Magazine of European Defence Agency. Issue 15. URL <https://eda.europa.eu/webzine/issue15/political-view/the-links-between-card-pesco-and-edf-must-be-clearly-defined> (дата звернення 15.04.2021).

7. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 / (OJEC). Luxemburg: The Publications Office of the European Union, 2007. № 306. 271 p. URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT> (дата звернення 14.04.2021).

УДК 322

Ходанич Ю. М.
ФЕНОМЕН ГРОМАДЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЇ ТА СПРОБИ ЙОГО
РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Розвідка присвячена аналізу феномену громадянської релігії в його інтерпретації Ж.-Ж. Руссо та Р. Беллі. Особлива увага звернена на ідеї месіанства українського народу, вираженій в творчій спадщині Кирило-Мефодіївського братства, що демонструє цей феномен. На основі цього акцентується увага на перспективах реалізації ідеї громадянської релігії в сучасній Україні.

Ключові слова: громадянська релігія, Бог, християнство, месіанство, церква, біблійні архетипи.

1. Дослідники феномену громадянської релігії переважно відзначають, що останній в якості своїх теоретичних передумов варто відшукувати в праці Ж.-Ж. Руссо «Про суспільний договір», в якій одна з глав присвячена саме цьому феномену. Разом із тим, фактично «інститут» громадянської релігії як явище спостерігається вже в древніх народів, про що пише сам французький мислитель доби Просвітництва. По суті, Ж.-Ж. Руссо, роздумовуючи про цей феномен, відзначає його стан у дохристиянський і християнський періоди. При дохристиянському періоді всяка релігія була нерозривно пов'язана з

законами тієї чи іншої держави, що її приписувала, а кожна політична війна була водночас війною релігійною. Тому політична та релігійна сфери відзначались своєю єдністю та неподільністю. Така ситуація змінюється з приходом Ісуса Христа. В християнський період влада релігійна та влада політична починають розділятися. Завдяки цьому в рамках держави влада релігійна або відособлюється від влади світської, займаючи своє автономне становище, або «зливається» з нею, завдяки чому глава держави стає главою церкви – до прикладу, як зазначає французький просвітник, в Англії та Росії.

2. Окремо Ж.-Ж. Руссо виділяє так звану громадянську релігію, що поєднує в собі світський та релігійний аспекти, і безпосередньо спрямовується на реалізацію цілей держави та суспільства як єдиного цілого. Тут релігійні догмати являють собою правила суспільного життя, що встановлюються сувереном, і без яких «неможливо бути ані добрим громадянином, ані вірним підданим». Такі «догмати», наголошує французький просвітник, мають бути простими, точними, нечисленними, не містити роз'яснень або коментарів. Серед них мислитель називає позитивні та негативні. Позитивними, зокрема, постають: існування розумного, могутнього, турботливого Божества; загробне життя; щастя праведних і покарання злих; святість суспільного договору та законів. Негативним Ж.-Ж. Руссо називає лише один догмат – нетерпимість. В сенсі останнього в державі допускається співіснування будь-яких релігій (за умови їх терпимості одна до одної), якщо їх догмати не суперечать обов'язкам громадянина [5, с. 320-322].

3. Окрім Ж.-Ж. Руссо, провідним уже сучасним теоретиком феномену громадянської релігії вважається американський вчений-соціолог Роберт Белла, стаття якого «Громадянська релігія в Америці» вперше була опублікована 1967 року. Вона розпочинається зазначенням того, що «існує незалежно й відособлено від усіх церков детально розроблена та добре інституціалізована громадянська релігія Америки», що володіє власною значимістю та ціллю, а також яка потребує окремого розгляду, як і кожна інша релігія [2, с. 164]. Р. Белла помітив, що апеляції до Бога містяться практично в усіх урочистих зверненнях американських президентів. На прикладі інавгураційної промови Дж. Кеннеді 1961 року американський дослідник приходять до висновку, «наскільки мало залишилось від релігії в світі». При цьому, будучи християнами, жоден із президентів не згадує про Ісуса Христа, але тільки зазначає узагальнено «Бога». Американською громадянською релігією вчений називає набір переконань, символів і ритуалів, які складають суспільний релігійний вимір. Вона змогла «створити без

якої-небудь жорстокої боротьби з церквою впливові символи національної солідарності та задіяти глибинні рівні особистої мотивації для досягнення національних ідей». В основі цієї релігії лежать як біблійні архетипи («Вихід», «Обраний Народ», «Обіцяна Земля», «Новий Єрусалим», «Жертовна Смерть», «Відродження»), так і нові, американські. Американська громадянська релігія має також власних пророків і мучеників, власні священні місця, власні сакральні символи й ритуали [2, с. 167, 176, 181]. Р. Белла підмітив цікавий момент, за яким, з одного боку, громадянська релігія позбавлена будь-якої офіційної віри, однак, з іншого, дуже сумнівно, аби, незалежно від конфесійної чи релігійної належності, американським президентом могла стати людина, яка б не згодилась вживати символіку поняття «Бог».

4. Таким чином, якщо вести мову про феномен громадянської релігії, то він являє собою форму вираження «сакралізації секулярного», тобто надання священного статусу чомусь світському. Громадянська релігія, слід зауважити, може існувати лише в секулярних і постсекулярних суспільствах, де фактор світськості відіграє значиму роль, а також в умовах політичного, культурного й безпосередньо релігійного плюралізму [3, с. 27-28]. Громадянська релігія постає, отже, реалізацією ідей релігійності в світськості, зокрема, в публічному просторі, на рівні провідних політичних інститутів. Вона поєднує в собі ключові релігійні поняття (до прикладу, «Бог», «Боговибраний народ» тощо) узагальненого та усередненого характеру, а також низку світських елементів, які зосереджуються на здійсненні «місії» народу, нації як єдиного цілого. Загалом ідея громадянської релігії повинна слугувати вираженню солідарності суспільства в напрямку до його прогресивного розвитку. Громадянську релігію можливо іншими словами виразити як сукупність принципів, правил і символів, які демонструють дух нації (народу) задля її (його) реалізації.

5. Більшою чи меншою мірою ідея громадянської релігії як історично, так і на сучасному етапі розвитку притаманна кожному народу (нації), де в межах держави гарантується ідея плюралізму. Не є винятком й український народ, який у своїй історичній дійсності прагнув державно організованого стану щонайменше з середини XVII до кінця XX ст.ст. При цьому, варто відзначити, ідея громадянської релігії в цей історичний період не була реалізована. Водночас яскравим вираженням розглядуваного нами феномену, з точки зору української традиції, постає ідея «месіанства» українського народу, виражена в діяльності Кирило-Мефодіївського братства в XIX ст., зокрема, працях М. Костомарова (найбільш значима з яких «Книги буття українського народу»)

та поезії Т. Шевченка (збірка «Три літа»). В історіософії М. Костомарова та Т. Шевченка, виходячи з зазначених праць, відзначає В. Мовчанюк, простежуються такі основні мотиви: трагічної долі народу, який тяжко переживає власні поразки; жадання «Святої правди на землі»; надія, що дорога боротьби та поразок не буде марною [4, с. 25]. Якщо ж, у свою чергу, брати до уваги працю М. Костомарова «Книги буття українського народу», то в ній простежується рух людської історії, що здійснюється під Божим Провидінням. «Місія» українського народу полягає в тому, що саме він повинен пробудити й об'єднати всі слов'янські народи на основі християнської рівності та братерства в рамках федерації слов'янських народів. Сенс буття українського народу бачиться М. Костомарову в досягненні єдності з Богом. При цьому, незважаючи на постійні намагання реалізувати таку єдність, цьому заважає перебування в українському народному «тілі» чужородного елемента як представників інших націй, а також панів і царів як представників вищих суспільних прошарків [1, с. 130-131].

6. Відмінність між американською та українською ідеєю громадянської релігії, з точки зору історичної дійсності, пролягає крізь два основні аспекти: по-перше, наявності (відсутності) власної державності, завдяки якій можливо з упевненістю стверджувати, що американська громадянська релігія має свою «традицію», а тому наявний фундамент для подальшого вибудовування її перспектив; по-друге, на відміну від американської традиції, українська ідея месіанства мала виражений християнський характер.

7. На сьогодні, ми переконані, складно говорити про сформовану «лінію» реалізації громадянської релігії в Україні. Значною мірою така ситуація спричинена відсутністю «традиції» розвитку цього феномену в історичному контексті. Виражаючи себе як світська держава (відділеність церкви від держави) та гарантуючи релігійний плюралізм, Україна має всі передумови для формування громадянської релігії, яка б стала основою для реалізації ідеї єдності й солідарності українського народу, що виходили б із риторики вищих політичних інститутів. Останні де-факто «за замовчанням» приймають та деякою мірою проголошують ідею «Бога», усвідомлюючи християнську традицію українського народу. Водночас вже втраченим видається мотив «месіанства». Більше того, переважно спостерігається орієнтація на зарубіжний досвід (передових демократичних держав) у напрямку визначення подальших перспектив держави і стратегічних пріоритетів, тоді як власне, національне залишається на периферії. Досвід американської громадянської релігії та ідеї месіанства українського народу

демонструє, натомість, значимість пошуку й вибудовування передусім самобутнього, національного (а тому звернення до минулого). В цьому напрямку сучасному українському суспільству варто ще багато працювати.

Список використаної літератури

1. Артюх В. Історіософія Миколи Костомарова. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки*. 2012. Вип. 46. С. 128-133.
2. Белла Р. Гражданская религия в Америке / пер. с англ. С.Б. Веселовой, В.А. Егорова. *Вестник Русской христианской гуманитарной академии*. 2014. Т. 15, Вып. 3. С. 162-182.
3. Гофман А.Б. Теоретические заметки о гражданской религии. *Гуманитарий Юга России*. 2017. Т. 6, № 4. С. 25-36.
4. Мовчанюк В. Шевченкова ідея України і месіанська логіка «Книг буття українського народу» Миколи Костомарова. *Шевченків світ*. 2017. № 10. С. 14-31.
5. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права. *Об общественном договоре. Трактаты* / Пер. с фр. Москва: «КАНОН-пресс», «Кучково поле», 1998. С. 195-322.

УДК 321.02:327

Хорішко Л. С.

ФОРМУВАННЯ ПОРЯДКУ ДЕННОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

Розглянуто особливості формування порядку денного. Проаналізовано його роль у реалізації національних інтересів держави. Визначено особливості формування порядку денного на внутрішньому та зовнішньому рівнях взаємодії.

Ключові слова: держава, національні інтереси, порядок денний.

Національні інтереси держави відображають фундаментальні цінності та потреби суспільства у досягненні відповідного рівня суспільного блага та безпеки життєдіяльності. Відстоювання національних інтересів та формування дієвої системи національної безпеки є одним із основних факторів суб'єктності держави у міжнародному політичному просторі. У цьому контексті мова йде про актуалізацію

пошуку ефективних інструментів реалізації національних інтересів. Одним з яких можна вважати формування порядку денного.

На думку авторів монографії «*Стратегічне* планування: вирішення проблем національної безпеки», національні інтереси є сукупністю ключових матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей суспільства та потреб держави, реалізація яких забезпечує її суверенітет, а також поступальний розвиток [1, с. 36]. Чіткість визначення національних інтересів, наявність консенсусу між політичною елітою та суспільством у розумінні їх змісту підвищує рівень включеності держави у процеси глобального розвитку. У цьому контексті актуалізація для внутрішньої та зовнішньої громадськості ключових національних інтересів, формування інформаційно-комунікативного простору їх позиціонування та організація спеціальних подій – все це забезпечує суб'єктність держави у формуванні міжнародного порядку денного, розширюючи можливості адекватного реагування на виклики зовнішнього та внутрішнього середовища.

Зміст порядку денного визначається взаємодією та взаємовпливом наступних видів «порядків денних»: політичного, визначеного політичною елітою; медіа-порядку, встановленого ЗМІ; публічного, що формується під впливом двох попередніх. Формування порядку денного передбачає наступну процедуру: 1) актуалізацію уваги зовнішньої та внутрішньої громадськості, ЗМІ на ключових національних інтересах; 2) визначення суб'єктів реалізації комунікативних практик і спеціальних подій, спрямованих на закріплення у масовій свідомості ключових маркерів національних інтересів; 3) політичний дискурс та конкретизація методів формування порядку денного [2;3].

На думку С. Дж. Лівінгстона, формування порядку денного на внутрішньому та зовнішньому рівні відбувається через практики взаємодій, тобто своєрідні «точки доступу». Вони конкретизують тематику та суб'єктів діяльності. При цьому пункт порядку денного повинен включати проблему, що вимагає прийняття рішення, наявні альтернативи та інтереси залучених суб'єктів. Динамічність його формування вимагає від політичної еліти активної діяльності щодо використання можливих точок доступу (перелік яких не є сталим і може зазнавати змін під впливом зовнішньої та внутрішньої політичної ситуації) для актуалізації значущих національних інтересів у масовій свідомості та спонукання до бажаних дій [4]. Запропоновану Лівінгстоном модель інфраструктури та точок доступу, що сприяють формуванню порядку денного, можна конкретизувати наступним чином для реалізації національних інтересів держави

Таблиця 1

Точки доступу до порядку денного в реалізації національних інтересів держави

Компоненти інфраструктури	Характерні точки доступу	
	внутрішній рівень	зовнішній рівень
Знання	Еліта як політичний інститут Система органів державної влади Аналітичні центри та науково-дослідницькі структури	Транснаціональна еліта, ТНК «Фабрики думок» Наднаціональні органи управління
Канали комунікації	Національні, регіональні та місцеві ЗМІ Інтернет-ресурси національного публічного дискурсу Офіційні інтернет-сторінки органів влади та ключових посадових осіб у Facebook, Twitter	Міжнародні ЗМІ та інформаційні агентства Міжнародні Інтернет-ресурси публічного дискурсу Спеціальні канали міжнародної комунікації
Інституційне положення	Рівень інституціоналізації еліти в політичній системі Ресурсний потенціал еліти та держави в цілому Наявність двосторонньої взаємодії «влада-суспільство», «суспільство-влада»	Статус у формальних та неформальних міжнародних організаціях Можливості використання потенціалу даних організацій Взаємодія з міжнародними лобістськими структурами
Норми та форми діяльності	Національна законодавча база Організація спеціальних подій (брифінги, двосторонні зустрічі, конференції, презентації, громадські слухання та дебати, тощо)	Дипломатичні норми, система міжнародного права Статус держави (лідерство в регіоні чи коаліції, приналежність до «великої держави», «партнерські відносини» тощо) Участь у спеціальних подіях (офіційні зустрічі, саміти, переговори, посередництво тощо)

Джерело: розроблено автором на підставі [4].

Отже, формування порядку денного, що відповідає національним інтересам держави є актуальною потребою в умовах сучасної політичної дійсності. Його зміст визначається політичною елітою, узгоджується з суспільними потребами, відображаючи ключові аспекти державного розвитку, що відповідають викликам глобального середовища. Використання ресурсного потенціалу ЗМІ та різних форм подієвої комунікації сприяє актуалізації національного порядку денного для внутрішньої та зовнішньої громадськості. Це сприяє розширенню можливостей держави в реалізації національних інтересів на основі залучення ресурсного потенціалу міжнародних інституцій та партнерів. Вдале представництво національних інтересів сприяє включеності в процеси публічного дискурсу щодо подолання існуючих загроз сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. *Стратегічне* планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія / В. Горбулін, А. Качинський. Київ : НІСД, 2010. 288 с.
2. Dearing J., Rogers E. Agenda-Setting Research: Where Has It Been, Where Is It Going? URL: https://www.researchgate.net/publication/263809220_AgendaSetting_Research_Where_Has_It_Been_Where_Is_It_Going. [Accessed 22.03. 2021].
3. Kingdon J. W. *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. New York : Longman, 1995. 254 с.
4. Livingston S.G. The Politics of International Agenda-Setting: Reagan and North-South Relations. *International Studies Quarterly*. 1992. Vol. 36. P. 313–329.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Балабан Ростислав Валерійович – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

Барановський Фелікс Володимирович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Бровко Альона Григорівна – старший викладач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Вінникова Наталія Анатоліївна – доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Герман Владислав Олександрович – здобувач освітнього рівня магістр Національного університету «Запорізька політехніка».

Горло Наталя Віталіївна – доктор політичних наук, професор кафедри політології Запорізького національного університету.

Гунза Юлія Сергіївна – аспірантка Маріупольського державного університету.

Дмитренко Олена Анатоліївна – аспірантка відділу теоретичних та прикладних проблем політології Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

Дудка Лариса Олексіївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Загорна Ольга – здобувач освітнього рівня бакалавр Київського міжнародного університету.

Кіндратець Олена Миколаївна, доктор політичних наук, професор кафедри політології Запорізького національного університету.

Кочубей Лариса Олександрівна – доктор політичних наук, професор Київського національного університету культури і мистецтва.

Кочубей Миколай Саввович – заслужений художник України, доцент Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

Криушин Ігор Ігорович – аспірант кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Крупеня Ірина Миколаївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Київського міжнародного університету.

Кушнір Тарас Михайлович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Львівського національного університету імені Івана Франка.

Левчук Олександр Олегович – аспірант кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Махсма Степан Григорович – аспірант Маріупольського державного університету.

Мендрін Олексій Вікторович - аспірант Маріупольського державного університету.

Мєлєкєсцев Кирило Ігорович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Митрощенко Валерія Ігорівна – аспірантка Маріупольського державного університету.

Мицик Лариса Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Наумкіна Світлана Михайлівна – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Некряч Анастасія Іванівна – доктор політичних наук, професор, академік Української академії політичних наук, професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету.

Новакова Олена Вікторівна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук НПУ ім. М. П. Драгоманова.

Паламарчук Юлія Дмитрівна – здобувач освітнього рівня бакалавр Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Поліщук Ігор Олексійович – доктор політичних наук, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків).

Помаз Юлія Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету.

Приходько Сергій Миколайович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету.

Прямухіна Наталія Валентинівна – доктор економічних наук, професор кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Сергієнко Тетяна Іванівна, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри загальнополітичних та правових наук Національного університету «Запорізька політехніка».

Сорока Дмитро Васильович – здобувач освітнього рівня магістр Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Судак Ірина Іванівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Київського міжнародного університету

Тараненко Ганна Геннадіївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Київського міжнародного університету.

Ходанич Юрій Михайлович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Ужгородського національного університету

Хорішко Лілія Сергіївна – доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології Запорізького національного університету.

Навчальне видання

За загальною редакцією
Ф. В. Барановського, Л. О. Дудки

ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ

Матеріали

*VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Ніжин, 22 квітня 2021 року)*

Технічний редактор – І. П. Борис
Верстка, макетування – Н. О. Приходько

Друкується за авторським редагуванням.

Підписано до друку 26.05.21	Формат 60x84/16	Папір офсетний
Гарнітура Cambria	Обл.-вид. арк. 7,60	Електронне видання
Замовлення № 254	Ум. друк. арк. 8,0	

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.

м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3А
(04631)7-19-72

E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.